Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 1

SLAVICA SLOVACA

Ročník 61 • 2026 • 1

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 2

SLAVICA SLOVACA

Slavica Slovaca
SLAVISTICKÝ ÚSTAV JÁNA STANISLAVA SAV, V. V. I.

Hlavný redaktor: Jaromír Krško
Redakčná rada: Mária Dobríková, Peter Juhás, Zuzana Kováčová, Ľubor Králik, Helena Krasowska, Jaromír Krško, Róbert Lapko, Šimon Marinčák, Michael Moser, Zuzana Panczová, Vladimír Rábik, Terézia Rončáková, Danuša Serafínová, Maria Trawińska, Peter Zubko
Výkonné redaktorky: Edita Príhodová, Katarína Žeňuchová
Technický redaktor: Juraj Považan

E-mail redakcie: slavicaslovaca@savba.sk
Adresa vydavateľa a sídlo redakcie:
© Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.,
Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava
IČO: 31750940

ISSN 0037-6787

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 3

OBSAH

Na prahu novej etapy časopisu *Slavica Slovaca*
Peter OLEKŠÁK 5

ŠTÚDIE

Koncepty PRAVDA a LOŽ v jazyku a spoločenskom diskurze z aspektu semiotickokognitívnej teórie živého slova
Zuzana KOVÁČOVÁ – Dominika BEDNÁRIKOVÁ – Petronela KOVÁČOVÁ 7

Od Jáca k Jarčiu: Pôvod, motivácia a vývin vodného názvu z dolného Považia
Patrik JAKUBEK 31

A Few Notes on Kyivan-Wallachian Cultural Contacts in the Mid-17th Century: The Rite of Penance in the 1635 Câmpulung *Trebnyk*
Vasyl POPELYASTYY 59

Reconsidering the Symbolism of "Hodallo" and "Dalallo": Armenian Folk Tradition in a Comparative Slavic Context
Sargis PETROSYAN – Lida KHACHATRYAN – Lusine PETROSYAN 73

ROZHĽADY

Nad podnetnou publikáciou o slovenskom jazyku
Siniša HABIJANEC 87

SPRÁVY A RECENZIE

Konferencia o aktuálnych problémoch a perspektívach slovanskej slovotvorby
Ľudmila LIPTÁKOVÁ 101

Správa o konferencii *Jazyk a náboženstvo v slovanskom kultúrnom priestore: aktuálne otázky interdisciplinárneho výskumu*
Dominik GAZDIČ 107

Monografia o prekladovej recepcii básnickej tvorby Srečka Kosovela
Terézia STRUHÁROVÁ 111

Keď Biblia žije v jazyku
Michaela GÁBOROVÁ 117

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 4

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 5

Na prahu novej etapy časopisu *Slavica Slovaca*

Vážené čitateľky a vážení čitatelia,
vážené autorky a vážení autori,

prvé číslo časopisu *Slavica Slovaca* v roku 2026 vychádza v období významnej zmeny. Od 1. októbra 2026 je jeho jediným vydavateľom Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied, v. v. i. Časopis sa týmto krokom vracia do výlučnej vydavateľskej pôsobnosti Slovenskej akadémie vied, s ktorou je od svojho vzniku neoddeliteľne spätý.

Časopis *Slavica Slovaca* začal vychádzať v roku 1965 ako vedecké periodikum Slovenskej akadémie vied. Od začiatku vytváral priestor na publikovanie výsledkov výskumu slovanských jazykov, literatúr, kultúr a dejín, pričom osobitná pozornosť sa venovala slovenskej slavistike a jej vzťahom k širšiemu slovanskému i európskemu prostrediu. Po organizačných zmenách v Slovenskej akadémii vied po roku 1995 zabezpečoval vydávanie časopisu Slavistický kabinet SAV, neskôr Slavistický ústav Jána Stanislava SAV. V roku 1996 sa jeho spoluvydavateľom stala Matica slovenská a od roku 2011 sa na jeho vydávaní na základe zmluvy o spolupráci so Slavistickým ústavom Jána Stanislava SAV podieľalo občianske združenie Slovenský komitét slavistov.

Každá z týchto etáp zanechala v dejinách časopisu svoju stopu. Všetkým redaktorom, členom redakčných rád, autorom, recenzentom a spolupracovníkom, ktorí sa počas viac ako šiestich desaťročí podieľali na jeho tvorbe, patrí poďakovanie. Ich vedecká práca a osobné nasadenie umožnili, aby sa Slavica Slovaca stala rešpektovanou súčasťou slovenskej i medzinárodnej slavistiky.

Nová etapa preto neznamená prerušenie tradície. Jej zmyslom je nadviazať na to najlepšie z doterajšieho vývoja a súčasne vytvoriť jasné a stabilné podmienky pre ďalšie smerovanie časopisu. Slavistický ústav Jána Stanislava SAV preberá plnú vydavateľskú zodpovednosť s vedomím historickej hodnoty časopisu, jeho významu pre vedeckú komunitu i záväzkov, ktoré z jeho vydávania vyplývajú.

Od 1. októbra 2026 má časopis novú redakčnú radu zostavenú z odborníkov zo Slovenska a zo zahraničia. Jej úlohou bude dbať na vedeckú úroveň publikovaných prác, transparentnosť redakčných postupov, kvalitu recenzného konania a rešpektovanie medzinárodných zásad publikačnej etiky. Našou ambíciou je posilňovať medzinárodný charakter časopisu, rozširovať okruh autorov a recenzentov a podporovať publikovanie vedecky pôvodných prác v slovanských i svetových jazykoch.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 6

Slavica Slovaca zostane interdisciplinárnym slavistickým časopisom. Na jej stránkach budú mať miesto jazykovedné, literárnovedné, historické, kulturologické, etnologické i interdisciplinárne výskumy, ktoré prinášajú nové poznatky o slovanskom svete a jeho vzťahoch s inými kultúrnymi priestormi. Osobitnú pozornosť chceme venovať prácam založeným na pôvodnom pramennom výskume, kritickým edíciám, komparatívnym štúdiám a témam, ktoré prepájajú tradičné oblasti slavistiky so súčasnými vedeckými metódami a otázkami.

Časopis bude naďalej fungovať bez publikačných poplatkov pre autorov. Za rozhodujúce kritériá prijatia príspevkov považujeme ich vedeckú kvalitu, pôvodnosť, metodologickú presvedčivosť a prínos pre poznanie. Chceme zároveň zlepšovať dostupnosť časopisu, jeho prezentáciu v medzinárodnom prostredí a zastúpenie v odborných databázach.

Vstupujeme do novej etapy, ale zostávame verní základnému poslaniu časopisu. *Slavica Slovaca* má byť otvoreným a dôveryhodným vedeckým fórom, miestom slobodnej odbornej diskusie a priestorom spolupráce medzi generáciami i medzi jednotlivými národnými slavistikami.

Ďakujeme všetkým, ktorí časopis v minulosti vytvárali a podporovali. Na spoluprácu pozývame doterajších aj nových autorov, recenzentov, čitateľov a partnerské vedecké pracoviská. Veríme, že spoločným úsilím zachováme kontinuitu časopisu a zároveň mu umožníme rozvíjať sa v súlade s požiadavkami modernej vedeckej komunikácie.

prof. Peter Olekšák, PhD.
riaditeľ Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV, v. v. i.

https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2026.1.0

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 7

ŠTÚDIE

Zuzana KOVÁČOVÁ – Dominika BEDNÁRIKOVÁ – Petronela KOVÁČOVÁ*

Koncepty PRAVDA a LOŽ v jazyku a spoločenskom diskurze z aspektu semioticko-kognitívnej teórie živého slova

KOVÁČOVÁ, Z. – BEDNÁRIKOVÁ, D. – KOVÁČOVÁ, P.: The Concepts of TRUTH and LIES in Language and Social Discourse from the Perspective of the Semiotic-Cognitive Theory of the Living Word. Slavica Slovaca, 61, 2026, No 1, pp. 7 – 30 (Bratislava).

This study examines the concepts of TRUTH and LIES within the framework of the cognitive-holistic approach to language. Methodologically, the research is grounded in N. F. Alefirenko's evolutionary theory. The word is regarded as a verbalized concept, with its semantic potential giving rise, through associations, to new nominations in discourse, thereby reflecting humanity's linguo-creative capacity. The primary aim of the study is to analyze axiological concepts, reconstruct relevant branches of the associative-semantic network, and contribute to a deeper understanding of the figurative nature of human thought and expression.

Concept, cognitive (conceptual) metaphor, associative-semantic network, nomination, idiom, cognitive linguistics.

1. Úvod

Vedecké bádanie o podstate ľudského myslenia a najmä vzťahu myslenia a jazyka bolo viac než dvetisíc rokov predmetom skúmania filozofie, v ostatných dvoch storočiach túto kompetenciu prebrala psychológia, do terminológie ktorej pôvodne patrí aj pojem koncept. V polovici 20. storočia došlo k zmene vedeckej matrice, označovanej ako kognitívny obrat.[1] Kognitívne vedy sa od

* Prof. PaedDr. Zuzana Kováčová, PhD., ORCID 0000-0003-4092-0509, Katedra slovanských filológií, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova trieda 67, 949 74 Nitra, Slovensko, zkovacova@ukf.sk;
Mgr. Dominika Bednáriková, ORCID 0009-0001-7609-9575, Katedra slovanských filológií, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova trieda 67, 949 74 Nitra, Slovensko, dominika.bednarikova@ukf.sk;
JUDr. Petronela Kováčová, ORCID 0009-0008-8770-644X, Katedra slovanských filológií, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova trieda 67, 949 74 Nitra, Slovensko, petronela.kovacova@ukf.sk

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 8

svojich prvopočiatkov konštituovali ako multidisciplinárne skúmanie poznávacích procesov.[2]

Atribút kognitívny je frekventovaný v terminologických spojeniach označujúcich viacero rozvíjajúcich sa oblastí lingvistiky najmä od konca minulého storočia: kognitívna gramatika[3], kognitívna sémantika[4], kognitívna pragmatika[5] a kognitívna lingvistika[6]. V slovenskom lingvistickom kontexte sa prezentovalo viacero autorov, ktorí nazerajú na jazyk z aspektu kognitívnej lingvistiky, a to v intenciách koncepcie jazykového obrazu sveta J. Bartmińského[7], sémantickej teórie jazykového znaku[8] či kognitívnej gramatiky[9]. Komplexnejšiu charakte-

---

1 Začiatkom 60. rokov sa psychológia odklonila od behavioristických metód, pretože podmienkou priameho pozorovania boli vylúčené mentálne procesy a mentálne stavy. Kognitívna psychológia sa zameriavala na skúmanie procesov prijímania, ukladania a uchovávania informácií, ich aktivizovania a využívania. Termín kognitívna psychológia ako označenie novej výskumnej paradigmy použil prvýkrát U. Neisser v roku 1967 a definoval kogníciu ako súhrn štruktúr a procesov ľudského vedenia. Hovorí, že všetky kognitívne mechanizmy sa musia chápať a skúmať v komplexných súvislostiach a nemožno ich skúmať izolovane (Neisser, U.: Cognitive psychology. New York: Appleton-Century-Crofts, 1967. 351 pp.).

2 Gáliková, S.: Úvod do filozofie mysle. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013, s. 10.

3 Langacker, R. W.: Foundations of cognitive grammar. Vol. 1: Theoretical prerequisites. Stanford, Stanford University Press, 1987. 540 pp.
Langacker, R. W.: Grammar and conceptualization. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 1999. 440 pp.
Heine, B.: Cognitive foundations of grammar. New York: Oxford University Press, 1997. 196 pp.

4 Allwood J. – Gärdenfors P. (eds.): Cognitive semantics: Meaning and cognition. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1999. 201 pp.
Talmy, L.: Toward a cognitive semantics, vol. 1: Concept structuring systems. Cambridge, The MIT Press, 2000. 565 pp.
Talmy, L.: Toward a cognitive semantics, vol. 2: Typology and process in concept structuring. Cambridge, The MIT Press, 2000. 503 pp.

5 Nemeth, E. (ed.): Cognition in Language Use: Selected Papers from the 7th International Pragmatics Conference, Vol. 1. Antwerp: International Pragmatics Association, 2001.

6 Clark, H. H.: Using language. Cambridge and New York, Cambridge University Press, 1996. 432 pp.
Verschueren, J.: Understanding pragmatics. New York: Oxford University Press, 1999. 312 pp.

7 Korina, N. – Dudová, K.: PRÁCA – konceptualizácia pojmu v povedomí Slovákov. In Bartmiński, J. – Brzozowska, M. – Niebrzegowska-Bartmińska, S. (red.): Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów, t. 3 PRACA. Lublin: Wydawnictwo UMCS 2016, s. 157-177.

8 Korina, N. – Pavlova, A.: Фразеологизмы-конструкции выражающие косвенную оценку. In Janovec, L. (ed.): Svět v obrazech a ve frazeologii III. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2024, s. 193 – 209.
Kováčová, Z. – Ciprianová, E.: Revealing the anthropocentric nature of language and the theory of the living word in the interpretation of the concepts vidieť ‘see’, vedieť ‘know’ and veriť ‘believe’ in the Slovak language. In: Topics in Linguistics, 2016, vol. 17, no. 2, pp. 59-72.
Kováčová, Z. – Ciprianová, E.: From primary meanings of the sensory perceptions of touch and taste to lexicalized metaphors in an associative-semantic network in Slovak. In: Slovo

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 9

ristiku prináša K. Dudová[10] v monografii Kognitívna etnolingvistika vo výskumoch súčasnej slovakistiky.

2. Od kognitívnej vedy ku kognitívnej lingvistike

Kognitívna veda sa zaoberá podstatou kognície, kognitívna lingvistika sa zaoberá odrazom kognície v jazyku, skúma vzťahy kognitívnych a jazykových štruktúr, každá z nich má multidisciplinárny charakter. Cieľom interdisciplinárnej podstaty je dospieť k adekvátnej predstave podstaty ľudského poznania a uvažovania. Kognitívna lingvistika prináša riešenia z aspektu ich nerozlučiteľného spojenia s jazykom. Podstata poznávacieho procesu predpokladá identifikáciu javov a vzťahov na základe porovnávania a rozlišovania, čo vedie ku konceptualizácii a kategorizácii. Konceptualizácia je založená na priradení významu informáciám, je to myšlienkový konštrukt, ktorý dáva význam predstavám o svete v podobe konceptov, t. j. fixovaných významov v poznaní človeka.[11] Slová sa v diskurzívnom prostredí používajú nie na úrovni ich významov, ale na úrovni konceptov a na slovo sa nazerá ako na koncept. V tomto kontexte je kľúčovou otázka významu slova. Význam, jeho vyjadrenie a pochopenie, je jednou z najdôležitejších dispozícií jazyka a manifestuje sa ako sémantická štruktúra. Jeho definícia je pomerne zložitá, čo sa anticipuje podľa toho, koľko možných významov slovo v bežnom použití môže nadobúdať. G. Leech[12] popri denotatívnom význame slova, čiže primárnom význame, rozoznáva konotatívny význam, t. j. sekundárny, ktorý je prenesený a založený na kooperácii a synchrónnom výskyte typických znakov, ako aj na kultúrnych asociáciách. Konotatívny význam sa identifikuje metódou sémantického diferenciálu, vyplýva z inherentnej kombinácie príznakov a je založený na konvencionalizovaných vzťahoch s inými slovami, resp. s ich významami. Význam slova môže vzniknúť ako výraz istej súvislosti s inými významami, vtedy ide o transponovaný význam metaforickej či metonymickej podstaty.

---

a slovesnost, 2021, roč. 82, č. 1, s. 45-66.

9 Kyseľová, M. – Ivanová, M.: Sloveso vo svetle kognitívnej gramatiky. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2013. 248 s.

10 Dudová, K.: Kognitívna etnolingvistika vo výskumoch súčasnej slovakistiky. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2024. 183 s.

11 Кубрякова, Е. С.: Размышления о судьбах когнитивной лингвистики на рубеже веков. In: Вопросы филологии, 2001, №1, с. 28-34.

12 Leech, G. N.: Principles of Pragmatics. London: Longman, 1983, p. 56.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 10

2.1 Koncept, slovo a jeho význam

E. Kubriakova[13] za cieľ kognitívno-lingvistických bádaní považuje opísanie významov slov a slovných spojení. Vychádza z idey, že v jazykovej forme sa prejavujú, identifikujú a implementujú všeobecné kognitívne postupy. Naša konceptualizácia je založená na úzkom kontakte s realitou, ale premieta sa v nej aj človeku vrodená kreativita. G. Lakoff – M. Johnson[14] oproti objektivizmu postavili teóriu skúsenostného realizmu založeného na princípe vtelesnenia. V zmysle tohto princípu je naša myseľ formovaná skúsenosťou s vlastným fyzickým telom a s naším bytím v prírodnom a spoločenskom prostredí. Princíp vtelesnenia je identifikovateľný najmä v nepriamych nomináciách, frazémach a v lexikalizovaných metaforách a metonymiách. Ambíciou kognitívno-lingvistických výskumov je nájsť systémovo relevantný prvok, ktorý reprezentuje konkrétny koncept, jeho sémantické, lexikálno-sémantické a lexikálno-gramatické pole.

E. Kubriakova zdôrazňuje rozdiel medzi verbalizovanými a neverbalizovanými konceptmi v konceptuálnom systéme ľudského vedomia a nemožnosť štruktúrovania konceptu ako súčasti ľudského vedomia pred jeho verbalizáciou v jazyku.[15] Konceptuálny systém človeka, ktorý je kompatibilný so systémom prirodzeného jazyka, obsahuje: a) primárne/prvotné koncepty, ktoré sa formujú na predverbálnej úrovni vývoja človeka. Ide o najjednoduchšie mentálne reprezentácie, ktoré vznikajú pri bezprostrednom vnímaní sveta a reflektujú percepčné skúsenosti človeka. Tieto koncepty sa verbalizujú ako prvé z aspektu rečovej akvizície, ale aj fylogenézy jazyka, preto sú považované za piliere celej konceptosféry človeka; b) neverbálne koncepty – to je tá časť konceptosféry, ktorá sa v prirodzenom jazyku nerealizuje, lebo nie sú pre používateľa jazyka aktuálne; c) popri primárnych konceptoch aj neskôr verbalizované koncepty slúžia ako východisko pre vznik nových konceptuálnych štruktúr, zodpovedajúcich určitým predstavovaným, hypotetickým alebo abstraktným entitám.[16]

N. F. Alefirenko a N. Korina[17] vysvetľujú koncept z aspektu vzťahu k jazyku a tvrdia, že slová nie sú pre formovanie a jestvovanie konceptov nevyhnutné. Sú však nevyhnutné pre ich pochopenie či odkrytie. Aby človek mohol narábať s konceptmi ako výsledkami rozumovej činnosti, je nevyhnutné, aby sa koncepty verbalizovali. To isté slovo môže v rôznych komunikačných situáciách

---

[13] Кубрякова, Е. С.: В поисках сущности языка. Когнитивные исследования. Москва: Знак, 2012, с. 48-50.

[14] Lakoff, G. – Johnson, M.: Metafory, kterými žijeme. Brno: Host, 2002, s. 64.

[15] Кубрякова, Е. С.: В поисках сущности языка. Когнитивные исследования, с. d., с. 49.

[16] Павилёнис, Р.И.: Проблема смысла. Современный логико-философский анализ языка. 1983, Москва: Мысль, с. 101.

[17] Алефиренко, Н. Ф. – Корина Н. Б.: Проблемы когнитивной лингвистики. Нитра: Издательство Университета им. Константина Философа, 2011. 215 с.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 11

reflektovať niektorú z celého spektra vlastností konceptu, a to v závislosti od komunikačnej situácie či stratégie. A. Wierzbicka manifestovanie konceptu nachádza v lexémach, frazémach, ustálených slovných spojeniach, schémach viet a textov.[18]

3. PRAVDA a LOŽ – komplementárne koncepty

Význam slova koncept má najbližšie k významu slova pojem. Koncept treba chápať širšie, pretože doň patria rôznorodé prvky operatívneho vedomia: predstavy, obrazy, pojmy, t. j. koncepty sú heterogénnej povahy. Koncepty sa spájajú do jedného systému nazvaného „konceptuálny systém" alebo „konceptuálny model sveta".[19] Komplementárnosť pravdy a lži je aj v ruskom prísloví *Не будь лжи, не стало бы и правды*.[20] Výrazne rezonuje v textoch slovenských ľudových rozprávok, napr. *Či jesto pravda na svete?* alebo Pravda, uvedených v antológii zostavenej K. Dudovou[21], alebo v odborných štúdiách K. Žeňuchovej[22] týkajúcich sa zberateľskej činnosti S. Czambela. To dokazuje, že zmysel pre pravdu je v našej kultúrnej tradícii hlboko zakorenený a ukotvený v hodnotovej hierarchii jazykovo-národného spoločenstva.

3.1 Cieľ, predmet, metodológia a metódy skúmania

Cieľom štúdie je identifikovať hodnotovú podstatu pojmov PRAVDA a LOŽ, a to ako konceptov, ktoré sú súčasťou konceptosféry človeka a zohrávajú kľúčovú úlohu v societe, čo sa prejavuje v spoločensko-politickom diskurze, a to tak v jeho diachrónnom, ako aj synchrónnom chápaní. Vychádza sa z koncepcie kognitívnej lingvistiky, konkrétne jej holistického (metafyzického) smeru, ktorý

---

[18] Wierzbicka, A.: Sémantika: elementární a univerzální sémantické jednotky. Praha: Univerzita Karlova v Prahe Karolinum, 2014, s. 27-30.

[19] Кубрякова, Е.С.: Роль словообразования в формировании языковой картины мира. In Серебренников, Б. А. – Кубрякова, Е. С. – Постовалова, В. И. и др. (отв. ред.): Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. Москва: Наука, 1988, с. 143.

[20] Ak by nebolo lži, nebolo by ani pravdy.

[21] Dudová, K.: Čítanka pôvodných vydaní slovenských ľudových rozprávaní s dôrazom na ľudovú rozprávku. Ružomberok: Vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2025.

[22] Žeňuchová, K.: Ľudová próza zo zbierok Sama Cambla a Volodymyra Hnaťuka – prameň etnickej, jazykovej a religióznej identifikácie Slovákov. In: Slavica Slovaca, 2004, roč. 39, č. 2, s. 115-123.
Žeňuchová, K.: Samuel Cambel a jeho zbierky folklórnych naratívov v kontexte výskumu ľudovej prózy na Slovensku. In: Etnologické rozpravy, 2008, roč. 15, č. 2, s. 30-41.
Žeňuchová, K.: Samuel Cambel na pomedzí vedných disciplín. Zberateľské dielo Samuela Cambela v kontexte výskumu ľudovej prózy na Slovensku. Martin: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Matica slovenská, 2009. 227 s.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 12

chápe jazyk ako samoorganizujúci sa hypersystém. Kognitívna lingvistika skúma sémantickú hodnotu slova, chápaného ako verbalizovaný koncept, a jednou z metód skúmania je konceptuálna analýza. Jej východiskom je logicko-filozofická koncepcia R. I. Pavilionisa, podľa ktorého koncepty možno považovať za významy, a to významy, ktoré ešte nenašli svoje „jazykové ukotvenie", nie sú verbalizované, ešte len hľadajú svoje pomenovanie v jazyku a len v ňom nájdu ako v budúcom semiotickom akte ako podmienke vzniku znaku jazykovú formu.[23] Podľa R. I. Pavilionisa významy vytvára človek pri interpretácii sveta, vznikajú na základe toho, čo si myslí, predstavuje, resp. vie o objektoch sveta. Jeho výskumy znamenali etablovanie a rozšírenie termínu „koncept" v lingvistike, a to ako samostatnej jednotky konceptuálneho systému ľudského vedomia. S tým súvisí prepojenie termínu koncept s pojmom jazykový obraz sveta: „Jazykový obraz sveta plní dve základné funkcie. Prvou je označovanie hlavných prvkov konceptuálneho obrazu sveta a druhou explikácia jazykovými prostriedkami konceptuálneho obrazu sveta".[24] V odpovedi na otázku, ako sa odráža obraz sveta v jazyku, B. Serebrennikov hovorí, že treba rozlišovať dva obrazy sveta: konceptuálny a jazykový. Konceptuálny obraz sveta je bohatší ako jazykový obraz sveta.[25] Napriek rozdielom sú obidva obrazy navzájom prepojené. Predpokladá, že obsahom vedomia človeka je jeho konceptuálny systém, ktorý si uvedomuje a ktorý je vo svojej najdôležitejšej časti verbalizovaný vo forme systému znakov/významov.

N. D. Arutjunova považuje metódu konceptuálnej analýzy za dominantnú v oblasti skúmania jazyka v ostatných desaťročiach 20. storočia, poukazuje na osobitnú metodiku, ktorá umožňuje realizovať rekonštrukciu konceptu, jeho národnú špecifickosť a hodnotu. Popri konceptoch, ktoré majú pôvod v zmyslami sprostredkovanej skúsenosti, rozoznáva aj koncepty kultúrnej povahy.[26]

Koncepcia J. Stepanova predstavuje kulturologicko-semiotický smer konceptuálnej analýzy, ktorá sa rozvinula ako osobitná škola. Svojimi cieľmi aj metodikou sa líši od kognitívnej (sémantickej) analýzy R. Jackendoffa alebo R. Lenneberga, ako aj od tradičnej sémantickej analýzy. Nadväzuje na tradičnú sémantickú analýzu jazykovej formy, prechádza ku kognitívnej analýze (odha-

---

[23] Павилёнис, Р. И.: Проблема смысла. Современный логико-философский анализ языка. Москва: Мысль, 1983, с. 280.

[24] Серебренников, Б. А.: Предисловие. In Серебренников, Б. А. – Кубрякова, Е. С. – Постовалова В. И. и др.: Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. Москва: Наука, 1988, с. 6.

[25] Серебренников, Б. А.: Как происходит отражение картины мира в языке? In Серебренников, Б. А. – Кубрякова, Е. С. – Постовалова В. И. и др.: Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. Москва: Наука, 1988, с. 107.

[26] Арутюнова, Н. Д.: О работе группы «Логический анализ языка» Института языкознания. In Арутюнова, Н. Д. – Спиридонова, Н. Ф. (ред.): Логический анализ языка. Избранное. 1988 – 1995. Москва: Индрик, 2003, с. 10.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 13

ľovanie konkrétnejších extenzií významov) a reťazec sa uzatvára identifikáciou zrodu termínov ako konceptov vyššieho rádu. Konceptuálna analýza súvisí s kognitívno-diskurzívnou paradigmou poznania. Podľa jej teoretických princípov všetky jazykové javy by mali byť skúmané v dvoch aspektoch: ako kognitívne a aj ako komunikačné či diskurzívne.[27]

Cieľom štúdie je ukázať kooperáciu a divergenciu vo vnútri konceptov PRAVDA a LOŽ, v každom z nich nájsť priamu či sprostredkovanú súvislosť s primárnymi konceptmi a poukázať na úlohu transpozičného mechanizmu pri kreovaní nových konceptov, z ktorých niektoré ako relatívne posledný prvok stoja na konci konceptuálnej analýzy.

Konceptuálnu analýzu realizujeme na základe metodiky akademika J. Stepanova[28], podľa ktorej rekonštrukcia konceptu musí rešpektovať trojvrstvovú štruktúru konceptu, pričom sa hľadá jeho pôvodný zmysel, ktorý nie je v bežnej podobe slova pozorovateľný. Prvý krok rekonštrukcie znamená vyjsť z aktuálnej podoby slova. Druhým krokom je vziať do úvahy archaické podoby slova či jeho zastarávajúce synonymá a sémanticky relevantné frazémy. Tie najmä ako uchovávatelia primárnych konceptov prinášajú indície prameniace z nimi sprostredkovávaného obrazu, ktorý môže odkazovať na východiskový koncept. Tým je v konečnom dôsledku až vnútorná forma slova, ktorá sa odkrýva etymologickou analýzou. Hypoteticky sa predpokladá, že zdrojovým konceptom bude pomenovanie reflektujúce zmyslové vnímanie sveta, ako vyplýva z charakteristiky konceptu. Opodstatnené je tiež anticipovať, že pôvodný koncept ako produkt vnemu môže byť sprostredkovaný iným konceptom, stojacim bližšie k pilierom konceptosféry než skúmané slovo. Rekonštrukcia konceptov má ukázať, že koncepty nie sú izolované, ale že vždy bezprostredne alebo sprostredkovane súvisia. Ich prepojenie je zdrojom asociácií, ktoré sú bezpodmienečné a spontánne nastupujú v nominačnom akte pri vzniku nových pomenovaní. Tie vznikajú v komunikačnom akte a sú reflexiou potrieb aktuálneho spoločenského diskurzu. Tento faktor motivoval konštituovanie metódy diskurzívno-naratívnej analýzy, ktorá je súčasťou teórie živého slova N. F. Alefirenka.[29] Táto teória interpretuje vznik nových pomenovaní ako evolučnú teóriu jazyka a slovo vnímané ako koncept chápe ako živý organizmus a jeho význam ako množinu sémantických príznakov, ktorých potenciál nebol v prvotnej nominácii denotačného aktu úplne vyčerpaný.

---

[27] Dichotómia kognície a komunikácie je analogická k iným známym dichotómiám: F. de Saussure – jazyk a reč, N. A. Chomsky – kompetencia a performancia.

[28] Степанов, Ю. С.: Константы: Словарь русской культуры: Опыт исследования. Москва: Языки русской культуры, 1997, с. 824.

[29] Алефиренко, Н. Ф.: «Живое» слово: проблемы функциональной лексикологии. Москва: Флинта: Наука, 2009. 344 с.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 14

Kombináciou metód konceptuálnej analýzy a metódy diskurzívno-naratívnej analýzy, ktorej teoretickým rámcom je teória živého slova N. F. Alefirenka, chceme dokázať tak prepojenie kultúrnych konceptov a primárnych konceptov, ako aj fakt, že vznik obrazných pomenovaní v jazyku nie je náhodný, ale má svoje determinanty v heterogénnej povahe konceptu či vo viacerých kooperujúcich konceptoch. Alefirenkova teória živého slova predstavuje holistický nástroj nielen na skúmanie sémantických a pragmatických vlastností nových výrazov, najmä ich figuratívnej povahy, ale vysvetľuje aj mechanizmus ich zrodu a odkrýva podstatu porozumenia novým významom na úrovni polysémie, čo je jednou z kľúčových otázok lexikálnej sémantiky. Alefirenko na najmenšiu jednotku pomenovania nazerá ako na živý organizmus, ktorý sa vyvíja, teda podlieha evolučným tendenciám. Týmto sa teória *živého slova* stáva jednou z najucelenejších teórií lexikálnej sémantiky, ktoré vysvetľujú vývoj lexikónu jazyka a odhaľujú smerovanie sémantických zmien. Impulz k zrodu nových (najčastejšie obrazných) pomenovaní nachádza v diskurze, v kognitívno-diskurzívnej aktivite človeka a v jeho lingvokreatívnej dispozícii. V tomto lingvokreatívnom procese zrodu nových nominácií či nových významov uzualizovaných foriem, živenom asociáciami, je človek ovplyvňovaný existujúcimi významami, zmyslovým vnímaním sveta a rozumovo-kauzálnou skúsenosťou prameniacou v jeho prírodnom i sociálnom bytí.

3.2 Rekonštrukcia konceptu PRAVDA vo vetve ASS

Podľa Alefirenka[30] je jazykové vedomie organizované ako asociačno-sémantická sieť (ďalej ASS), ktorá sa v nominačno-komunikačných aktoch aktivizuje vyvolaním asociácie. ASS (jej existencia a funkčnosť) má vzostupný vývoj od najstarších pomenovaní k najmladším (a to tak z aspektu ontogenézy reči, ako aj fylogenézy jazyka). Jej rekonštrukcia je založená na odkrývaní vrstiev konceptu opísaných J. Stepanovom.[31] V rekonštrukcii asociačno-sémantickej siete sa ukazuje, že niektoré lexémy zanikajú (odumierajú, lebo ich neživí spoločensko-komunikačný kontext), ale aj ich vplyvom sa nové výrazy kreujú, pretože svojím významom obohatili zdrojový koncept. Nové nominácie vznikajú, resp. sa podobne ako živé bytosti „narodia" z aktuálnych (a zrejme aj akútnych) potrieb sociálno-pragmatického substrátu. Zmyslom rekonštrukcie (časti) ASS je nájsť zdrojový koncept, resp. minimálny sémantický invariant. Ten sa stáva zdrojovou doménou pre zrod nových nominácií, často obrazného charakteru. Mechaniz-

[30] Алефиренко, Н. Ф.: «Живое» слово: проблемы функциональной лексикологии. Москва: Флинта: Наука, 2009. 344 с.

[31] Степанов, Ю. С.: Константы: Словарь русской культуры: Опыт исследования. Москва: Языки русской культуры, 1997. 824 с.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 15

mom, ktorý sa skrýva za dynamikou asociačných nominačných procesov, je konceptuálna metafora, niekedy označovaná aj ako kognitívna metafora, ktorú na rozdiel od poetickej metafory treba považovať za figúru poznania a myslenia.[32]

Asociačno-sémantické vzťahy medzi významami verbalizovaných konceptov je možné v zjednodušenej podobe rekonštruovať a zobraziť alebo ako sieť, alebo podrobnejšie opísať ako jej vetvu s hierarchickým radením konceptov od pomenovania obrazu ich zmyslového vnímania k nepriamym, často frazeologizovaným pomenovaniam a následne až k jednoslovným metaforám. Každé ďalšie pomenovanie v postupnosti vetvy ASS svojím komunikačno-pragmatickým zmyslom v istej miere zachováva invariantnú hodnotu zdrojového konceptu, no súčasne obohacuje zdrojovú doménu. Tým rastie jej potenciál pre nové možné nominačné akty, ktoré budú stimulované meniacou sa realitou a novými potrebami spoločensko-politického diskurzu, prípadne postojmi a relevantným emocionálnym prežívaním používateľov jazyka.

Pre koncept PRAVDA považujeme za najbližšie a ontologicky staršie koncepty sprostredkované zmyslovým vnímaním koncepty VIDIEŤ a VEDIEŤ, čo je dokázané ich etymologickým rozborom.[33] Ak dodržíme metodiku rekonštrukcie konceptu a identifikujeme staršie významy slova pravda, zistíme, že etymologický rozbor odkazuje na všeslovanské slovo *pravý*. V. Machek[34] v etymologickom slovníku uvádza, že pravý pôvodne znamenalo rovný, priamy, v etickom význame idúci bez okľúk – iustus, verus. Praslovanské **pravъ* je z indoeurópskeho **prō -uo -*, kde **pra-*, **pro-* je etymologicky totožné s predponou *pra -* (v češtine aj *pro-*). Pôvodný význam je vpredu, dopredu idúci, t. j. priamy. Odtiaľ aj v mravnom zmysle spravodlivý.[35] Termín *pravda* až do 18. storočia označoval v slovenčine spravodlivosť, súdny poriadok, právny poriadok, ale aj súdne rozhodnutie, čo odkazuje na identický zdrojový koncept *pravъ* znamenajúci ozajstný, skutočný, preto spravodlivý.

Stručný etymologický slovník slovenčiny[36] uvádza, že slovo *pravda* je v našom jazyku doložené od 13. storočia. Praslovanské **pravъda* je odvodené od slovesa **praviti* vo význame robiť priamym, rovným, čo sa sémanticky im-

---

[32] Aristoteles nevnímal metaforu len ako poetickú figúru, ale tvrdil, že metafora je figúrou ľudského myslenia a poznania, no táto myšlienka upadla do zabudnutia až do začiatku 80. rokov 20. storočia, keď vznikla práca *Metafory, ktorými žijeme* (Johnson – Lakoff, 1982, český preklad 2002) a dokázalo sa, že obrazné pomenovania nie sú náhodné.

[33] Kováčová, Z. – Ciprianová, E.: Revealing the anthropocentric nature of language and the theory of the living word in the interpretation of the concepts vidieť 'see', vedieť 'know' and veriť 'believe' in the Slovak language. In: Topics in Linguistics, 2016, vol. 17, no. 2, pp. 59-72.

[34] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 481.

[35] Rejzek, J.: Český etymologický slovník. Voznice: LEDA, 2001, s. 497.

[36] Králik, Ľ.: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda, 2015, s. 465.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 16

plikovalo do slov riadiť, spravovať; **praviti* znamená aj hovoriť pravdu, uvádzať na pravú mieru a tiež je odvodené od **pravъ*.

V rekonštrukcii vetvy ASS počet opakovaní znamienka > má odlíšiť slová, ktoré majú z aspektu mentálnej operácie nevyhnutnej na ich porozumenie hodnotu znaku[37] na úrovni ikonu (obraz vnemu či skúsenosti sa reálne sprostredkováva), indexu (prítomný je symptóm a anticipuje sa dedukcia) a slová, ktoré majú hodnotu znaku na úrovni symbolu, najčastejšie ide o pomenovania terminologickej povahy (často značne popularizované), ktoré vznikli najmä v dôsledku účinkovania konceptuálnej metafory, no ich obrazný charakter používateľ jazyka nevníma, pretože boli gramatikalizované. Východisková forma stojí najbližšie telesnému či zmyslovému vnímaniu, resp. skúsenosti. Vzhľadom na to, že slovo v prirodzenom jazyku, resp. jeho forma, je identifikované ako symbol, vnímame hodnotu kategorizovaných znakov ako implicitnú, t. j. zavádzame pojmy implicitná ikonickosť, implicitná indexovosť a implicitná symbolovosť.

Na základe etymologického rozboru môžeme vetvu ASS súvisiacu s vývinom konceptu PRAVDA rekonštruovať. Na základe zmyslového vnímania etablovaných konceptov VIDIEŤ a VEDIEŤ vzniká protokoncept 1 * Praslov. *PRAVЪ vo význame priamy, idúci vpredu, dopredu. Tento protokoncept sa diverzifikoval a jeho vetva sa v ASS ďalej člení na dva autonómne sa vyvíjajúce subkoncepty. Prvý subkoncept dáva vznik pomenovaniam, pre ktoré je spoločná hodnota smerovania: *PRAVЪ > priamy (vo význame rovný) >> priamy pohľad >> priamy človek >> rovný chlap >>> pravidlo >>> spravovať (riadiť) >>> priamka >>> priamy uhol >>> pravý uhol >>> priamočiary (napr. priamočiare riešenie).

Druhý subkoncept * Praslov. *PRAVЪ sa môže ďalej vetviť, a to:

a) ako atribút pravý: *PRAVЪ > pravý (v zmysle ozajstný, skutočný) >> pravý chlap / hrdina >> pravá ruka (skutočná, tá, ktorá sa vystiera prvá; koncept je posilnený základnou modlitbou kresťanov – v Kréde o zmŕtvychvstalom Kristovi, ktorý „*sedí po pravici Božej*“) >> mať obidve ruky ľavé (ako opozitum podčiarkujúce hodnotu pravej ruky) >> pravá láska >>> pravá oceľ >>> pravý hodváb >>> pravica (ako pomenovanie pravej ruky, ale aj ako metonymické označenie ideového smerovania v spoločensko-politickom diskurze; opozitum ľavica);
b) Protokoncept 2 * Praslov. *PRAVЪ vo význame pravda: *PRAVЪ > praviti > rozprávať > pravda (odkazuje na zdrojové koncepty vidieť, vedieť, ale aj veriť) >> celá, resp. polovičná pravda >> správne >> správny človek >> spravodlivosť >> právo (na niečo) >> spravovať (niečo riadiť) >>> správa (napr.

[37] Peirce, C. S.: Collected papers, Vol. II, Elements of logic. Hartshorne, C. – P. Weiss (eds.). Cambridge, MA: Harvard University Press, 1932, pp. 127-132.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 17

štátna) >>> právo (veda) >>> právne vedy >>> správne právo >>> pravda (v teórii jazyka častica, ktorá vyzýva k dosvedčeniu niečoho, čo odkazuje na koncept vedenia a videnia; v českom jazyku túto funkciu plní častica viď) >>> pravdepodobnosť >>> právoplatnosť.

3.2.1 Frekvencia konceptu PRAVDA v diskurze

Výskyt konceptu PRAVDA sme sledovali v publicistických textoch, ktoré považujeme za relevantnú reflexiu spoločenského či spoločensko-politického diskurzu. Zdrojom výskytu vybraných slovných spojení je podkorpus publicistických textov Slovenského národného korpusu (SNK).[38] Frekvenciu vyjadrujú dva grafy, ktoré korešpondujú s vyššie spomenutými dvoma protokonceptmi identifikovanými vo vetve ASS. V SNK bol predmetom zisťovania výskyt týchto slovných spojení pre protokoncept 1: *priamy človek, priama odpoveď, priame riešenie, rovný chlap, pravý chlap, pravý hrdina, pravá láska, pravé zlato, priamy pohľad, priamočiare riešenie*. Počet výskytov vyjadruje nasledujúci graf.

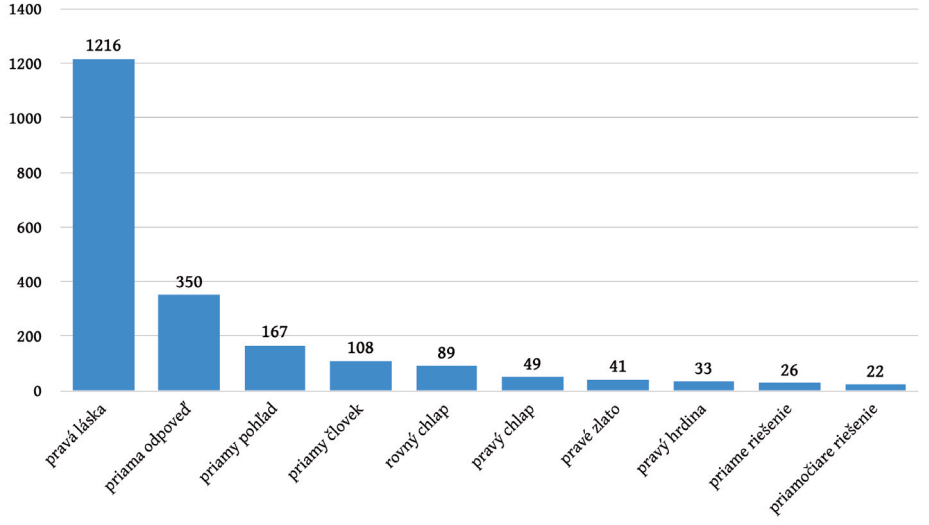

Graf 1: Výskyt slovných spojení reflektujúcich protokoncept 1 vo význame obidvoch subkonceptov: priamy a skutočný (ozajstný).

Najviac frekventované spojenie *pravá láska* súvisí s významom ozajstný, skutočný. Druhé najčastejšie spojenie *priama odpoveď* súvisí s výpoveďou, t. j. sprostredkovane s konceptom VEDIEŤ a tretie najviac frekventované spojenie

[38] Slovenský národný korpus – prim-11.0-public-inf. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i., 2025. Dostupný z WWW: https://korpus.sk

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 18

priamy pohľad súvisí s konceptom VIDIEŤ. Aj keď sme zaradili spojenia *pravé zlato, pravý hrdina*, ich výskyt bol zanedbateľný. Z počtu nálezov a následných porovnaní je možné dedukovať, že rezonujú spojenia, ktoré súvisia s človekom a jeho morálnymi hodnotami.

Pre protokoncept 2 prameniaci v nominácii praviti sme v SNK zisťovali výskyt spojení: *povedať pravdu, hovoriť pravdu, celá pravda, správny človek, vysoká pravdepodobnosť, správne právo, nadobudnúť právoplatnosť*. Počet výskytov vyjadruje nasledujúci graf.

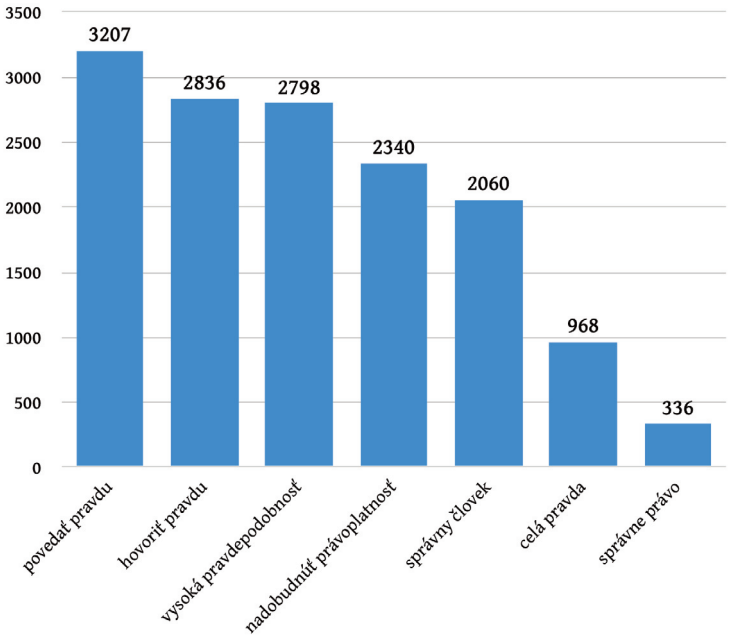

Graf 2: Výskyt slovných spojení reflektujúcich protokoncept 2 vo význame *pravda*.

V spojení *povedať pravdu* sa reflektuje kooperácia konceptov VEDIEŤ a PRAVDA. V spojení *hovoriť pravdu* je slovo *hovoriť* použité ako synonymum *povedať*, t. j. *praviti*, čím sa koncept PRAVDA vyjadruje opakovane. V terminologickom spojení *správne právo* sa kombinujú 2 významy transponované od identického konceptu PRAVDA, t. j. kooperujú koncepty spravovať a systém predpisov regulujúcich život society. V prípade spojenia *správny človek* sa ukazuje prepojenie s protokonceptom 1. Spojenie *nadobudnúť právoplatnosť* ilustruje nominatívny akt odborného termínu spojením bežných pomenovaní. Jeho vysoká početnosť reflektuje akcentovanie rešpektu voči autorite zákona v spoločensko-politickom diskurze.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 19

3.3 Rekonštrukcia konceptu LOŽ vo vetve ASS

Koncepty popri tom, že tvoria hierarchizovanú ASS, vstupujú aj do vzájomných vzťahov: môžu sa kombinovať, vrstviť alebo vytvárať opozície. Oproti konceptu PRAVDA stojí koncept LOŽ, čo z aspektu etymológie nominácií ako vnútornej formy slova znamená opozíciu * Praslov. *PRAVЪ vo význame priamy voči * Praslov. *KRIVЪ – s významom zaoblený, zakrivený, odvodené od ide. *(s)kel-, čo znamená ohýbať, krivý.

Hovoriť lož znamená klamať a vnútorná forma tohto slova odkrýva primárny koncept. Sloveso *klamať* má praslovanský pôvod v slove **klamati*, odvodené od ide. **kel-* ‚volať, kričať, robiť hluk'. Iný výklad vychádza z **klōm-* z ide. *(s)kel-, t. j. ‚ohýbať, krivý', z ktorého vzišli aj slovenské slovesá *klaňať sa* a *kloniť*, čo sa porovnáva s gr. *skolios* (σκολιός) – krivý zahnutý, *kōlon* (κῶλον) – kĺb, sthnem. *skelah* – šikmý, krivý a lat. *scelus* – zločin, hanebnosť, krivosť v morálnej oblasti. *Krivý, zakrivený, skrivený* korešponduje s vnútornou formou slov *klamať, luhať* a zastaraného *lyhať*. V Slovníku slovenského jazyka[39] je slovesu *zohnúť* pripísaná hodnota expresívnosti a hovorovosti a jeden z významov je nepovedať pravdu, oklamať. Podobne Historický slovník slovenského jazyka[40] pri opise hesla *zahnúť* uvádza ako synonymný význam nehovoriť pravdu, niečo zamlčovať, klamať.

Pri rekonštrukcii relevantnej vetvy ASS sa slovesá *zohnúť* a *zahnúť* vyskytujú v podmnožine prenesených pomenovaní v dôsledku účinku konceptuálnej metafory:

Protokoncept 1 * Praslov. *LЪŽЬ[41] > lož > luhať > klamať >> klamať, až sa mu z huby práši >> do očí bijúca lož >> očividné klamstvo >> luhať / luhár >> zlyhať (nedodržať sľub; neplniť očakávaný výkon) >>> zamlčiavať pravdu >>> lesť (vedomé uvedenie do omylu) >>> klamlivá reklama (odborný termín v obchodnom práve) >>> nekalá súťaž (odborný termín v obchodnom práve).

Protokoncept 2 * Praslov. *KRIVЪ[42] > krivý > kriviť > krívať >> skrivodlivosť >> krivda >> krivé obvinenie >> krivá prísaha >> krivoprísažník >> krivý charakter (o človeku, ktorý nemá svedomie) >> krivák (o človeku) >> krivé slovo >> mať krivé chodníčky >> krivé zrkadlo >> ohýbať pravdu >> ohýbať / zohnúť / ohnúť zákon >> zahnúť (byť neverný) >> motať niekoho >>> zavádzať (vedome klamať) >>> krivka (opak priamky) >>> krivica.

---

[39] Peciar, Š. (red.): Slovník slovenského jazyka V. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965, s. 420.

[40] Majtán, M. – Kuchar, R. – Skladaná, J. (red.): Historický slovník slovenského jazyka. Z – Ž. Dodatky. Bratislava: Veda, 2008, 542 s.

[41] Králik, Ľ.: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda, 2015, s. 333.

[42] Králik, Ľ.: Stručný etymologický slovník slovenčiny, c. d., s. 301.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 20

3.3.1 Frekvencia konceptu LOŽ v diskurze

Výskyt konceptu LOŽ sme sledovali v publicistických textoch a údaje o počte výskytu vybraných spojení sme získali z podkorpusu publicistických textov SNK. Sledovali sme výskyt týchto slovných spojení (kolokátov): *klamať, až (len) sa práši*; *do očí bijúca lož (do očí bijúce klamstvo)*; *očividná lož (očividné klamstvo)*; *zamlčiavať (zamlčovať) pravdu*; *polovičná pravda*; *krivá prísaha*; *krivý charakter*; *krivé slovo*; *ohýbať zákon*; *krivdiť (niekomu)*, *zavádzať úrady*, *klamlivá reklama*; *nekalá súťaž*. Ich početnosť je vyjadrená v nasledujúcom grafe.

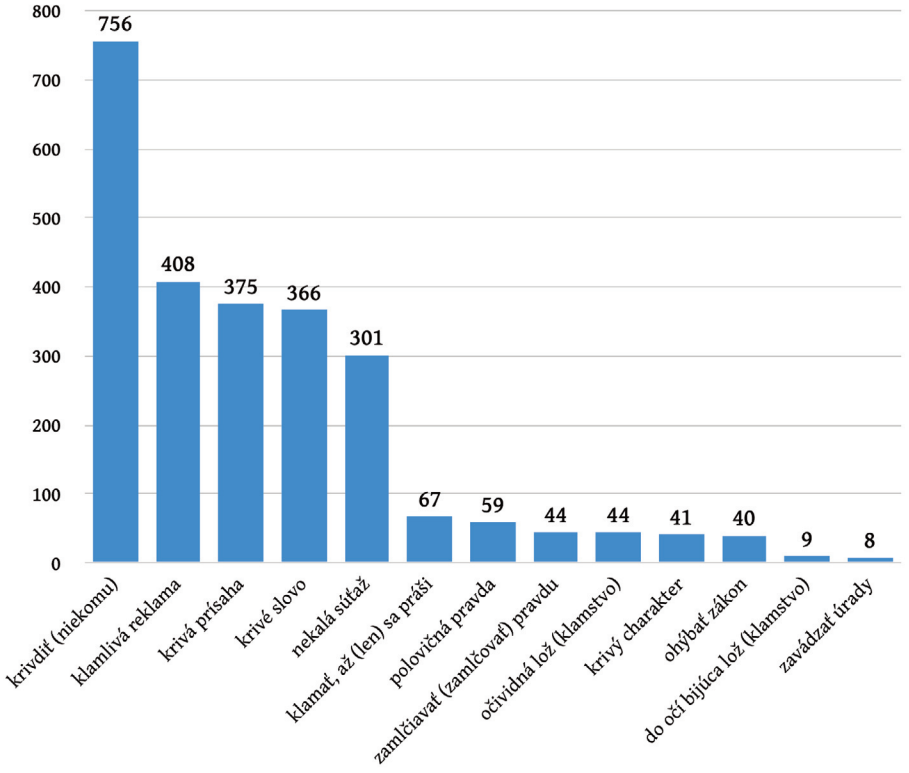

Graf 3: Výskyt slovných spojení v podkorpuse publicistických textov.

Slovné spojenie s najvyšším počtom výskytov krivdiť (niekomu) poukazuje na akcentovanie ujmy, nespravodlivosti v spoločensko-politickom diskurze. Ďalšie tri pozície nadobudli kolokáty, pre ktoré je spoločné, že vždy poukazujú na chápanie konceptu LOŽ ako na stratu z aspektu jednotlivca v každom komunikačnom akte, ak ho chápeme ako zdieľanie. Ak niečo nie je pravda, tak nie

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 21

je čo zdieľať, komunikácia je bezpredmetná. Spojenia klamlivá reklama, krivá prísaha, krivé slovo implicitne odkazujú na prehovor a tým aj na význam archaizmu praviti, t. j. na protokoncept * Praslov. *PRAVЪ, s ktorým sa protokoncept * Praslov. *KRIVЪ a *LЪŽЬ dostáva do opozície, umožňuje tvoriť antonymá voči nomináciám, ktoré patria k obidvom protokonceptom * Praslov. *PRAVЪ.

3.4 Axiologická podstata konceptov PRAVDA a LOŽ vo frazémach

Hierarchia hodnôt, ktorú dané jazykovo-kultúrne spoločenstvo vytvorilo a dlhodobo ju rešpektuje, je explicitne reflektovaná vo frazémach a parémiách[43], pričom je možné v nich identifikovať princíp emergencie považovaný v kognitívnej lingvistike za rozhodujúci pri vysvetľovaní sémantiky a sémantických posunov v pomenovaniach:

a) Pravda sa vzťahuje na reč: najmä v spojeniach so slovesom povedať (resp. sa vyskytuje komponent, ktorý na reč odkazuje), čím súvisí s konceptom VEDIEŤ: *Povedz pravdu, prebiješ (si) hlavu*; *Čo človek vie, to nech povie*; *Povedz pravdu a nechaj tak*; *Krivé slovo z úst nevypustí.*

b) Pravda súvisí s konceptom VIDIEŤ: *Vyniesť pravdu na svetlo Božie*; *Časom všetko na povrch vyjde*; *Nič nie je skryté pod slnkom.*

c) Pravda sa chápe ako trvalá a nepopierateľná hodnota, čím sa akcentuje svedomie človeka a tým aj koncept VEDIEŤ (byť si vedomý): *Čo je pravda, nie je hriech*; *S pravdou môžeš ísť pred Boha aj pred ľudí*; *Pravda naveky trvá*; *Pravda sa neutopí vo vode a nezhorí v ohni*; *Pravda nestratí z ceny, i keď zostarne*; *nič nie je tak tenko upradené, aby nebolo na svetlo prenesené.*

d) Pravda a lož sú komplementárne – klamať znamená popierať pravdu: *Odťahuje sa od pravdy*; *Nikdy nepovie pravého (pravdivého) slova*; *Pravdou ani nedýchne*; *Nechce s pravdou von*; *Kto raz zaluhal, tomu ani pravdu neveria*; *Klamstvo dočasu, spravodlivosť naveky.*

e) Lož súvisí s rečou a konceptom VEDIEŤ: *Klamárovi neveria, aj keď pravdu hovorí*; *Kto mnoho hovorí, mnoho cigáni*; *Kto chce klamať, musí mať dobrú pamäť*; *Lož a klam, zradí sa sám.*

f) Zavádzať znamená klamať: *Ťahať medové motúzy popod nos*; *Nestojí si v slove*; *Keď vtáčka lapajú, pekne mu spievajú*; *Sľubuje aj to, čo nemá*; *Už sa vyspal z toho, čo sľúbil (zabudol).* Slovesá *sľubovať, stáť si za slovom, spievať* znamenajú povedať, t. j. súvisia s obidvoma konceptmi VEDIEŤ a VIDIEŤ.

---

[43] Zdrojom frazém je Habovštiaková, K. – Krošláková, E.: Frazeologický slovník. Človek a príroda vo frazeológii. Bratislava: Veda, 1996. 176 s.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 22

g) Koncept PRAVDA je obsiahnutý v slovách svedčiť, svedok, presviedčať: *Vidieť na vlastné oči*; *To je pravda nad slnko jasnejšia*; *To je moja reč*; *To je taká pravda, ako že ma tu vidíš*; *To je svätá pravda; Boh mi je svedkom*.

3.5 Koncept PRAVDA vo veľkomoravskom zákonníku a v súčasnej právnej úprave

To, ako spoločnosť reflektuje pravdu a v akej miere odmieta či trestá klamstvo a lož, sa (okrem iného) odráža v spoločenských normách, najmä v zákonoch a pravidlách, a to od najstarších organizačne sformovaných štátnych útvarov. Podmienkou štátnosti je suverénne vykonávaná štátna správa (moc), ktorej zákony sú jej pilierom a zároveň implicitnou súčasťou. V týchto intenciách je opodstatnené identifikovať niektoré kľúčové ustanovenia v dobovej legislatívnej úprave.

Úvodné slová vo veľkomoravskej pamiatke Zakon sudnyj ljudem (ZSL) „*Pred každým právom sluší sa o Božom práve hovoriť*“[44] demonštrujú prítomnosť verbalizovaného konceptu právo. V Živote Metodovom sa opakovane vyskytuje lexéma pravda, ktorá mala pôvodne širší význam v porovnaní so sémantickou hodnotou tohto pojmu dnes. To v zmysle vyššie opísaných metodických postupov a východiskovej metodológie v teórii živého slova poukazuje na heterogénnosť zdrojového konceptu, a tým aj na jeho potenciál dať vznik významovo špecifickejším nomináciám pri zachovaní pôvodného invariantného hodnotového prvku.

Slovo *pravda* je doložené v jednom z najstarších spisov napísaných v staroslovienčine na Veľkej Morave, a to v posolstve veľkomoravského panovníka Rastislava byzantskému cisárovi Michalovi III. zachovanom v Živote Metodovom: *Stalo sa v tie dni: Rastislav, knieža slovienske, so Svätoplukom poslali poslov z Moravy k cisárovi Michalovi, hovoriac takto: Božou milosťou zdraví sme, i prišli k nám učitelia mnohí, kresťania z Vlách i Grécka, i z Nemiec, učiac nás rozlične. Ale my Slovieni sme prostý ľud a nemáme, kto by nás napravil na pravdu a zmysel vyložil.... Vladyka, pošli nám takého muža, ktorý nám zavedie všeobecnú spravodlivosť* (Život Metodov, V. kap.). Slovo pravda tu znamená spravodlivosť, súdny poriadok, právny poriadok, súdne rozhodnutie. V tomto význame sa termín „pravda“ u nás udržal až do 18. storočia.[45]

Naplnenie idey štátnej samostatnosti a nezávislosti bolo spojené aj so zachovaním kultúrnej identity spoločenstva, čo predpokladalo dosiahnuť cirkev-

[44] Zdroj ukážok zo ZSL: Laclavíková, M. – Švecová, A.: Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790. Trnava: Typi Universitas Tyrnaviensis, 2007. 415 s.

[45] Pauliny, E.: Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983. 248 s.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 23

nosprávnu samostatnosť. To si popri vzniku staroslovienskych bohoslužobných textov vyžadovalo aj vznik súboru zákonných noriem, ktoré boli nevyhnutné pre spravovanie štátu, no súčasne museli nadviazať na zaužívané zvyky a obyčaje. Takéto kroky vychádzali z anticipácie zachovania kontinuity v jazyku, náboženstve a iných kultúrnych prejavoch. P. Žigo a M. Kučera píšu: „Ako ukázali výskumy J. Vašicu, podstatou misie Konštantína a Metoda na Veľkej Morave nebolo misionárske hlásanie kresťanstva, veď kresťanstvo bolo u nás známe a rozšírené možno už sto rokov pred ich príchodom. Podstatou ich práce u nás bolo zavedenie civilného právneho poriadku“[46]. Spomenutá dvojica otázku autorstva interpretuje aj prostredníctvom hymny svätému Cyrilovi: *Kyrile, slavne učitelju dobrotě, nauči Moravljany svoimi činmi boga blagodariti, prělagaję na slověnьskyi językъ otъ grьčьskajego zakonъ gospъdьnъ i pravъdǫ jego.*[47] Ako z textu hymny, ale aj z prekladu ZSL vyplýva, slová zakonъ a pravьda sa vyskytujú v tesnej blízkosti, v jednom kontexte.

V tom čase sa zákony vydávali vtedy, keď bolo nevyhnutné zmeniť alebo nahradiť obyčaje. Právna obyčaj[48] je považovaná za najstarší pôvodný prameň práva, predstavuje prechod od pôvodných zvykov k právnej regulácii spoločnosti. Veľkomoravský štátny útvar mal obyčajové právo, ktorým sa riadil. Dôkazom je kompozícia konkrétnych ustanovení v ZSL, keď vedľa seba koexistujú sankcie vyplývajúce z obyčaje a sankcie, ktoré sú dané na základe cirkevného práva, napr. článok 15: *Kto z nepriateľstva alebo kvôli lúpeži majetku podpaľuje ohňom obytné budovy, nech ho upália, ak je to v meste. Ak je to na dedine alebo v usadlosti, nech ho popravia mečom. Ale podľa cirkevného práva sa odovzdáva na pokánie na dvanásť rokov, lebo je to nepriateľ.* V tomto ustanovení a v mnohých ďalších je trest smrti nahradený pokáním v trvaní 12 rokov. ZSL preferoval v porovnaní s obyčajovým právom tresty, ktoré neboli absolútne. Namiesto pozbavenia života či zmrzačenia navrhoval pokánie a materiálnu náhradu škody v zmysle rešpektovania Božieho zákona, ktorý ochraňuje život a zakazuje brať život inému človeku. Text ZSL je bohato prestúpený návrhmi pokánia (v dnešnom chápaní stratou slobody na určitý čas) ako alternatív označovaných ako *epitímie*[49]. V ranom stredoveku boli v rukách cirkevných hodnostárov ako predstaviteľov súdnej moci penitenciálne knihy – zoznamy hriechov a trestov, ktoré zodpovedali konkrétnemu previneniu. V ZSL majú pôvod niektoré staré slovanské termíny, napr. *suppani – župani*. Územie veľkomoravského štátneho útvaru bolo rozdelené na hradské župy, na čele župy stál župan (špán) ako zástupca panovníka.[50]

---

[46] Žigo, P. – Kučera, M. a kol.: Na písme zostalo. Dokumenty Veľkej Moravy. Bratislava: Perfekt, 2012, s. 104.

[47] Žigo, P. – Kučera, M. a kol.: Na písme zostalo. Dokumenty Veľkej Moravy. Bratislava: Perfekt, 2012, s. 105.

[48] Prusák, J.: Teória práva. 2. vyd. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1999, s. 184.

[49] Laclavíková, M. – Švecová, A.: Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790, c. d., s. 48.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 24

V prvom článku ZSL sa zdôrazňuje nestrannosť na súdoch, autor sa dovoláva Božej pravdy a zdôrazňuje nadradenosť „božích", resp. cirkevných zákonov nad zákonmi svetskými. ZSL obsahuje články o aktívnej účasti svedkov. V čl. 2 sa hovorí o význame a postavení svedkov: *V každom spore, žalobe a udaní treba dodržať, aby knieža a sudca neprijímali udanie bez vypočutia mnohých svedkov. Treba povedať stranám, žalobcom a udavačom: Ak to nedokážete s pomocou svedkov, ako káže i zákon Boží, očakávajte, že prijmete rovnaký trest, aký ste vyslovili proti druhému. Tak prikazuje Boží zákon, a kto ho nezachováva, nech je prekliaty.*

Kto je svedok, sa presnejšie vymedzuje v čl. 7a, ktorý má názov O svedkoch. Aj z dnešného hľadiska je pozoruhodné vymedzenie svedka: *Treba však hľadať svedkov pravdivých, bojacich sa Boha, vážených a takých, čo nemajú nijakú nenávisť ani zlobu, ani hnev, ani spor, ani obvinenie proti tomu, o kom svedčia, ale iba strach z Boha a jeho spravodlivosti. Počet svedkov nech je jedenásť alebo aj viac ako tento počet. V malom spore od siedmich do troch, ale nie menej ako tento počet. Sudca má však moc prijať záloh od toho, proti komu vypovedajú, a určiť svedkom prísahu alebo aj pokutu, alebo rovnaký trest, ak sa niekedy ukáže, že klamali. Ani v jednom spore sa nemajú prijímať za svedkov tí, ktorých niekedy usvedčili, že klamú alebo prestupujú zákon Boží, alebo vedú zvrátený život, alebo ktorí sa ako nespôsobilí vylučujú z prísahy.*[51]

V článku 20 ZSL sa zakazuje svedčiť z počutia, a to aj županom. Súčasný trestný poriadok (v SR)[52] tiež vymedzuje inštitút svedka. Nebezpečenstvo krivého svedectva (definovaného ako krivá výpoveď) či klamstva sa oproti určenému počtu svedkov v ZSL kompenzuje trestom odňatia slobody, napr. v § 346 ods. 1 Trestného zákona: *Kto ako svedok v konaní pred súdom alebo v trestnom konaní alebo na účely trestného konania v cudzine pred prokurátorom alebo policajtom, alebo pred sudcom medzinárodného orgánu uznaného Slovenskou republikou uvedie nepravdu o okolnosti, ktorá má podstatný význam pre rozhodnutie, alebo kto takú okolnosť zamlčí, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.*[53] V terajšom právnom systéme SR Trestný poriadok nevylučuje použitie nepriameho svedectva, na rozdiel od spomenutého historického dokumentu, aj keď súdy mu prikladajú len okrajový význam, nepovažujú ho za úplne spoľahlivé, ale ani ho striktne nevylučujú. V aktuálnej právnej teórii sa svedok definuje takto: *Svedok je fyzická osoba, ktorá bola vyzvaná orgánom činným v trestnom konaní alebo súdom, aby ako svedok vypovedala o skutočnostiach dôležitých pre trestné stíhanie, ktoré vnímala svo-*

---

[50] Župani boli aj najvyššími súdnymi orgánmi – iudices (Mosný, P. – Hubenák, L.: Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla, 2008, s. 17).

[51] Laclavíková, M. – Švecová, A.: Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790. Trnava: Typi Universitas Tyrnaviensis, 2007, s. 48.

[52] Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov dostupné na https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/301/20260701.

[53] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov dostupné na https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20260715.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 25

jimi zmyslami.[54] Súčasná právna úprava nepoužíva pojem *očitý svedok*[55], ale v Trestnom zákone sú terminologicky vymedzené: *krivé obvinenie* v § 345, *krivá výpoveď a krivá prísaha* v § 346. Výraz *očitý svedok* nie je v zákonoch definovaný. V spoločensko-politickom diskurze je však frekventovaný, o čom svedčí výskyt kolokátu 3984-krát v SNK v podkorpuse publicistických textov.

4. Záver

Rekonštrukcia konceptov PRAVDA a LOŽ metódami konceptuálnej analýzy a diskurzívno-naratívnej analýzy a ich reflexia v spoločensko-politickom diskurze ukázala, že medzi jazykom a rečou neexistujú pevné hranice a všetky im pripisované parametre sú relatívne. Dichotómia kognícia – komunikácia je daná ich úlohou v označovaní a opisovaní sveta, v ich funkcii pri orientácii človeka v interakcii s prostredím a s ostatnými ľuďmi, ako aj v úlohe orientácie v mentálnom priestore, t. j. v oblasti vedomia vytvorenej konceptuálnym systémom.

V kontexte doterajších výskumov koncepty VIDIEŤ a MYSLIEŤ, čo sa v prípade svedka v tejto štúdii deklaruje ako VEDIEŤ, považuje A. Wierzbicka[56] za mentálne predikáty a za jeden zo základných komunikačných nástrojov. Vidieť interpretuje ako univerzálnu elementárnu sémantickú jednotku a podotýka, že to, čo niekto videl na vlastné oči, je vierohodnejšia informácia než akákoľvek inak získaná informácia.

Preukázanie vzťahu konceptu PRAVDA k dvom zdrojovým konceptom VIDIEŤ a VEDIEŤ, ktoré sú považované za primárne koncepty a súčasne piliere konceptosféry, znamená, že koncept PRAVÝ a z neho prameniaci koncept PRAVDA predstavujú prechod od zdrojového konceptu empirickej povahy ku kultúrnemu konceptu, čo dokazujú ďalšie koncepty od neho derivované. Tento prechod od empirického či zmyslového vnemu ako zdroja konceptualizácie ku kultúrnemu konceptu je doložený aj divergenciou konceptu *priamy*. Podobne v prípade konceptu nepravdy je relevantné pracovať s protokonceptmi *lož* a *krivý*.

Etymologická rekonštrukcia znamená odkrývanie vnútornej formy slova, ktorá je blízka zdrojovému konceptu. Súčasne poukazuje na istý implicitný sémantický posun, ktorý vznikol na základe pristupujúcej špecifickej sémy v diachronickom vývine jazyka ako reakcia na požiadavky diskurzu. Nové

---

[54] Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 509.

[55] Tezaurus slovenského práva. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/tezaury/terminy/daf7145d-b116-4766-9b69-e3c83adcf793.

[56] Wierzbicka, A.: Sémantika: elementární a univerzální sémantické jednotky, c. d., s. 93-96.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 26

pomenovania vznikajú s oporou o zdrojové domény – koncepty, ktoré nejakým spôsobom spolupracovali, resp. vstupovali do interakcie, no súčasne prinášali významový posun. Keď vznikne aktuálna potreba pomenovať nový jav či nový aspekt skutočnosti, je aktivizovaný významový potenciál, ktorý sa vplyvom lingvokreatívnej energie ľudského myslenia premieňa na nové nominácie, čím sa sémantická sieť zahusťuje. Zdrojový koncept ako nositeľ nominačného potenciálu je donorom významotvorného potenciálu, ktorý už bol v ňom ako zdrojovej doméne pre transpozičné operácie fixovaný, ale dovtedy nevyužitý. Významy, ktoré už boli etablované vplyvom diskurzívnej aktivity, iniciovali asociačný mechanizmus. Novovzniknutá nominácia – slovo – môže, ale aj nemusí mať expresívny význam, expresivita môže byť len nadobudnutá v konkrétnom kontexte. Štrukturalizácia verbalizovaného konceptu je čisto lingvistická procedúra. V nej je rekonštruovaná cesta vzniku novej nominácie ako mena nového konceptu, ktorá určuje jeho zaradenie do konkrétnej domény poznania a zahŕňa jeho hodnotové a kognitívne charakteristiky.[57]

V zmysle teórie živého slova, ktorá hovorí, že naše jazykové vedomie je organizované ako ASS, ktorá sa v nominačno-komunikačných aktoch aktivizuje spustením asociácie, sme rekonštruovali jej vetvy súvisiace so zvolenými konceptmi. Asociácia je založená na obraznosti ľudského myslenia a svojou podstatou spôsobuje, že v postupnosti uvádzaný člen asociačno-sémantickej siete – frazéma či iné nepriame pomenovanie – nemusí obsahovať identický lexikálny komponent ako predchádzajúci člen, ale obsahuje inú lexému, ktorá pragmaticky korešponduje s novou situáciou a dáva pôvodnej forme nový zmysel, t. j. pomenováva nový význam. Ide o pomenovanie asociovaného významu, ktorý nejakým spôsobom reflektuje predchádzajúce členy radu asociačno-sémantickej siete. Kľúčovým mechanizmom, ktorý dáva zrod novým nomináciám obrazného charakteru, je konceptuálna, resp. kognitívna metafora.

Vetva ASS v zmysle metodológie a relevantných metód sa demonštruje ako vzostupný vývoj od najstarších pomenovaní k najmladším. Rekonštruovateľná je z poznatkov o vývine jazyka, z archaizmov a ich relevantných významov, ako aj z lexikálnych jednotiek používaných v súčasnosti. Etymologická analýza zdrojového konceptu (najmä v prípade pilierov konceptosféry) odkrýva popri zmyslami recipovanej skúsenosti extenziu primárneho významu, a tým aj ďalší sémantický potenciál pre novšie nominácie. Poukázala na sémantický invariant, ktorý sa prenáša do novších jednoslovných či viacslovných nominácií, ktoré majú často charakter figuratívnych výrazov.

---

[57] V intenciách analýzy konceptu PRAVDA sa v perspektíve budúcich výskumov anticipuje jeho súvislosť so sémantickými posunmi pojmov *pozerať*, *hľadieť* a *dívať sa*, ku ktorým došlo v historickom vývine jazyka v dôsledku pristupujúcej špecifickej sémy.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 27

Vetva ASS je rekonštruovaná ako možná postupnosť z príkladov viacslovných i jednoslovných priamych aj figuratívnych výrazov, ktorých identický zdrojový koncept vychádza priamo či sprostredkovane z konkrétneho zmyslového vnemu (preukázala sa najmä spojitosť s konceptmi VIDIEŤ a VEDIEŤ). Postupnosť členov vetvy ASS ukazuje vnútornú kontinuitu medzi jej členmi, smeruje k jednoslovnej metafore a z aspektu slova ako znaku je jej vzostupnosť od ikonickosti a indexovosti k symbolu. Vzhľadom na to, že každé slovo v intenciách teórie znaku má hodnotu symbolu[58], zaviedli sme pojem implicitná ikonickosť, implicitná indexovosť a implicitná symbolovosť, čo je v ASS indikované počtom grafického znamienka >. Na konci ASS je najčastejšie lexikalizovaná jednoslovná metafora, ktorú používateľ jazyka nevníma ako obraznú, pretože prešla niekoľkonásobnou gramatikalizáciou a je inkorporovaná do systému jazyka.

Diskurzívno-naratívna analýza smerovala k introspekcii axiologického aspektu daných konceptov v societe a bola aplikovaná na výskyte a frekvencii pomenovaní a kolokátov v spoločensko-politickom diskurze podľa nálezov v SNK. Frazémy, v ktorých sa reflektuje pravda a lož implicitne, obsahujú hodnotovo-pragmatický aspekt. Preukázanie priameho či sprostredkovaného zdrojového bázového konceptu súvisiaceho s primárnou zmyslovou či skúsenostnou reflexiou človeka sme skúmali aj na základe explicitného konštituovania statusu očitého svedka, ale aj pravdivého či lživého svedectva v ZSL. Cieľom bolo poukázať na spoločenský význam, ktorý je daným pojmom pripisovaný: vyskytujú sa sémantické antonymá *pravda – lož*, lexémy *spravodlivosť*, *právo*, *kmeť*, *župan*, *knieža*, *vladyka*, *sudca*, čo poukazuje na základy správneho práva[59], kategorizácia ľudí na veľkých a malých je metaforickým vyjadrením ranofeudálnej spoločenskej stratifikácie. ZSL historicky prvýkrát v štátnom útvare na našom území mal zaviazať ku konkrétnemu postupu verejné autority, najmä županov a veľmožov, ktorých spoločensko-politické postavenie sa podmieňovalo ich reálnou vojenskou silou či mocou.

Analýza konceptov PRAVDA a LOŽ, ako je interpretovaná v tejto štúdii, je potvrdením základných princípov kognitívnej lingvistiky a jej holistického či metafyzického základu. Prispieva k téze, že jazyk ako objekt štúdia by mal byť analyzovaný v intenciách troch dimenzií: a) jazyk a myseľ, t. j. vedomosti a ve-

---

[58] Najaktuálnejšiu interpretáciu viacnásobnosti znakových systémov nájdeme u Sonesson, G.: Semiotic investigations: From meaning to pictures and communication. Zlatev, J. – Lenninger, S. – Oakley, T. (eds.). Berlin: De Gruyter Mouton, 2026. 450 pp.

[59] Správne právo je časť právnej vedy, ktorá sa týka administratívneho riadenia – spravovania štátu prostredníctvom orgánov štátnej správy.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 28

domie[60]; b) vedomosti a mentálne štruktúry, t. j. kategorizácia a konceptualizácia[61]; c) semiotické otázky významu a znaku[62].

Ku komplexnejšej interpretácii konceptov PRAVDA a LOŽ v jazyku a kultúre Slovákov možno dospieť analýzou dvoch diskurzov, a to: biblických textov (čo sa čiastočne reflektovalo vo výskumoch D. Balákovej[63] a V. Kováčovej[64]) a širšieho mediálneho najmä reklamného a politického diskurzu, čo sa už objavuje vo výskumoch A. Kalechyts [65] a J. Galla[66]. Aktuálne sa stúpenci teórie konceptuálnych metafor usilujú o formuláciu silnej teórie, ktorá by preukázala, že metafora je centrálny konceptuálny mechanizmus v každodennom myslení a uvažovaní človeka, čo znamená, že je funkčná v každom prirodzenom jazyku, a to nielen na úrovni lexikálnych prostriedkov. K tomu smerujú výskumy multimodálnosti v diskurze a persuazívnosti v mediálnom diskurze, najmä v reklame.

Výskum sa uskutočnil v rámci projektov KEGA č. 030UKF-4/2025 *Edukačná podpora aktualizovaných a inovovaných ŠP v 1., 2. a 3. stupni vysokoškolského vzdelávania zameraných na štúdium slovenského alebo ruského jazyka. Tvorba vysokoškolských učebníc zameraných na bilingvizmus, analýzu textu, kontrastívnu frazeológiu a VEGA č. 1/0456/25 Antropocentrická paradigma pragmatickosti textu ako diskurzu.*

---

60 Johnson-Laird, P. N.: Mental models: Towards a cognitive science of language, inference, and consciousness. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983. 513 pp.
Brook, A. – Stainton, R. J.: Knowledge and mind: A philosophical introduction. Cambridge: The MIT Press, 2000. 269 pp.

61 Rosch, E.: Human categorization. In Warren, N. (ed.): Studies in cross-cultural psychology (Vol. 1). London and New York: Academic Press, 1977, pp. 1-49.
Rosch, E.: Principles of categorization. In Rosch E. – Lloyd, B. B. (eds.): Cognition and categorization. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1978, pp. 27-48.
Neisser, U. (ed.): Concepts and conceptual development: Ecological and intellectual factors in categorization. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1987. 317 pp.
Lamberts, K. – Shanks, D. R. (eds.): Knowledge, concepts and categories. Cambridge: The MIT Press, 1997. 464 pp.

62 McGregor, W. B.: Semiotic Grammar. New York and Oxford: Oxford University Press, 1997. 421 pp.
Keller, R.: Theory of Linguistic Signs. Oxford and New York: Oxford University Press, 1998. 276 pp.

63 Baláková, D.: Kultúrne dedičstvo v kontinuu (na materiáli biblickej frazeológie). Cultural heritage in the continuum (on the material of biblical phraseology). In Janovec, L. (ed.): Svět v obrazech a ve frazeologii. World in pictures and in phraseology. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2017, s. 39-50.

64 Kováčová, V.: Sonda do poznania biblickej frazeológie v medzigeneračnom pohľade. Probe into the knowledge of biblical phraseology from the intergenerational point of view. In Janovec, L. (ed.): Svět v obrazech a ve frazeologii. World in pictures and in phraseology. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2017, s. 51-64.

65 Калечиц, Е. И.: Фразеологизмы в «действии»: семантико-прагматический аспект. Минск: Колорград, 2020. 350 с.

66 Галло Я. – Миляев Ф.: Роли участников коммуникации в рекламном дискурсе: прагмалингвистический аспект. In: Филологический класс, 2024, Т. 29, № 4, с. 101-113.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 29

The concepts of TRUTH and LIES in language and social discourse from the perspective of the semiotic-cognitive theory of the living word

Zuzana KOVÁČOVÁ – Dominika BEDNÁRIKOVÁ – Petronela KOVÁČOVÁ

The study concentrates on the semantics of the complementary concepts of TRUTH and LIES. It employs Yu. Stepanov's methodology of reconstructing the word as a concept, as well as N. Alefirenko's discursive-narrative method, both of which belong to the holistic approach within cognitive linguistics. The word is regarded as a concept and as a living organism; new figurative nominations reflect underlying conceptual metaphors and the linguo-creative ability of humans. The analysis of concepts and the relationships between them enables a partial reconstruction of the human associative-semantic network. Concepts are deduced through etymological analysis and the semantics of idioms and their discourse anchoring, which is represented in the study by the Great Moravian law code and the current Slovak legal legislation.

https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2026.1.1

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 30

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 31

Patrik JAKUBEK*

Od Jáca k Jarčiu: Pôvod, motivácia a vývin vodného názvu z dolného Považia

JAKUBEK, P.: From Jác to Jarčie: The Origin, Motivation and Development of a Hydronym from the Lower Váh Region. Slavica Slovaca, 61, 2026, No 1, pp. 31 – 57 (Bratislava).

The paper examines the development and etymology of the hydronym *Jarčie*, denoting a 26-kilometre stream in the Lower Váh region of south-western Slovakia. Drawing on medieval documents, historical maps and field research, it traces the name from *Iath* and *Iach* (1251 – 1252), through *Jácz*, *Jác* and *Jáč*, to the standardised form *Jarčie*, documented since 1978. The form is interpreted as a recent reinterpretation influenced by the Slovak appellative *jarok* „small stream, ditch" and likely reinforced by watercourse modifications and drainage channels built in the second half of the 20th century. Earlier explanations deriving the name from *jaz*, *jas* or the verb *jačať* are reassessed as phonologically or motivationally insufficient. The older form *Jác* is most plausibly derived from the anthroponymic base *Iac-/Jac-*, related to the personal name *Jakub*. This interpretation is supported by medieval ownership relations in the area and comparable Czech, Polish and Slovak anthroponyms and toponyms.

Slovak hydronymy, hydronym Jarčie, Lower Váh region, etymology, onymic motivation, anthroponymic origin.

Úvod

Potok Jarčie je približne 26 kilometrov dlhý vodný tok III. rádu v oblasti dolného Považia, ktorý pramení v katastrálnom území obce Bojničky (okres Hlohovec) v lokalite Bakšajka. Odtiaľ pokračuje prevažne južným až juhozápadným smerom cez chotár Dvorníkov (taktiež okres Hlohovec) do okresu Galanta a postupne preteká intravilánom i extravilánom viacerých obcí, v ktorých zároveň priberá aj niekoľko ľavostranných prítokov. V katastrálnom území Šalgočky doň ústi potok *Slatinka*, v Zemianskych Sadoch potok *Čeľaď*, na hranici chotárov Pustých Sadov a Paty zasa *Bábsky potok* a v obci Šoporňa nato *Hájsky kanál*. V Pustých Sadoch zároveň napája rovnomennú vodnú nádrž. Po vstupe do chotára obce Šoporňa sa postupne stáča na východ, podteká cestný most na komunikácii ve-

* Mgr. Patrik Jakubek, ORCID 0009-0006-3788-6142, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., Panská 26, 811 01 Bratislava, patrik.jakubek@juls.savba.sk

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 32

dúcej do Šale a neďaleko miestnej časti Štrkovec, neďaleko Dlhej nad Váhom (okres Šaľa), ústi do Vodného diela Kráľová (pred jeho vybudovaním v polovici 70. rokov 20. stor. priamo do Váhu). Napriek tomu, že ide o vodný tok dobre známy v lokálnom prostredí, pôvod a vývin jeho názvu neboli dosiaľ adekvátne vysvetlené. Jednou z možných príčin môže byť pomerne nejednoznačný vzťah medzi dnešnou štandardizovanou podobou a staršími doloženými zmienkami. Kým súčasná podoba *Jarčie* je systematicky doložená až od 70. rokov 20. stor., historické listiny a kartografické pramene zachytávajú pri vodnom toku už odlišnú líniu názvov, reprezentovanú najmä podobami *Iath*, *Iach*, neskôr *Jácz* a napokon do slovenčiny adaptovanými formami *Jác* či *Jáč*. Dokladový materiál tak môže naznačovať, že dnešná podoba *Jarčie* predstavuje mladšiu vývinovú vrstvu VN, ktorej vzťah k starším podobám nemožno pokladať za priamočiary, a preto si vyžaduje podrobnejšie objasnenie. Cieľom príspevku je tak na základe historických listín, kartografických prameňov a výsledkov vlastného terénneho výskumu rekonštruovať vývin tohto hydronyma, kriticky zhodnotiť doterajšie, hoci len veľmi čiastkové jazykovedné výklady, a pokúsiť sa o jeho najpravdepodobnejšiu historicko-etymologickú interpretáciu, s prihliadnutím nielen na vývin pomenovaného objektu, ale aj širšieho geografického priestoru. Pozornosť venujeme aj možným antropogénnym okolnostiam, pre ktoré sa staršia podoba *Jác* (resp. hláskový variant *Jáč*) postupne transformovala do dnešnej štandardizovanej podoby *Jarčie*.

Dokladový vývin hydronyma

Nateraz najstaršia známa písomná zmienka o hydronyme pochádza zo zakladacej listiny kráľa Bela IV. pre premonštrátsky kláštor v Kláštore pod Znievom z roku 1251, v ktorej sa pri opise hraníc darovaného majetku uvádza podoba *Iath*.[1] V druhej, doplnenej redakcii tej istej listiny z roku 1252 je názov doložený už v podobách *vallis Iach*, resp. *uallis Iach*.[2] Za pozornosť pritom stojí skutočnosť, že v oboch prípadoch sa názov nevzťahuje priamo na vodný tok, ale skôr na širší geografický priestor – dolinu (*vallis*, resp. v dobovom pravopise *uallis*). Vzhľadom na prirodzený vzťah medzi vodným tokom a údolím, ktorým preteká, však takýto spôsob pomenovania nemožno považovať za výnimočný. Po týchto stredovekých listinných dokladoch nasleduje dlhšie obdobie, z ktorého sa v nateraz známom pramennom materiáli nepodarilo identifikovať ďalšie zmienky

[1] Marsina, R.: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus II. Bratislava: Obzor, 1987, s. 257.

[2] Marsina, R.: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus II., c. d., s. 278; porov. aj Šmilauer, V.: Vodopis starého Slovenska. Bratislava – Praha: Práce učené spoločnosti Šafaříkovy v Bratislavě, 1932, s. 334.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 33

sledovaného hydronyma. Samotný vodný tok je opätovne zachytený až na mapách I. VM z rokov 1764 – 1785, avšak bez adekvátneho propriálneho pomenovania.[3] Bez uvedenia vlastného názvu sa objavuje vodný tok aj na komasačnej mape obce Šoporňa z roku 1858, hoci v tom čase už bola podoba *Jácz* doložená v iných kartografických prameňoch.[4] Súvislejšia dokladová tradícia sa preto obnovuje až na mapách II. VM (1819 – 1869), v ktorých sa vodný tok uvádza v podobách *Jácz Potok* a *Jácz Árok* (*Árok* < maď. apel. *árok* vo význame „jarok, priekopa").[5] Uvedené podoby však na mape vykazujú odlišnú areálovú distribúciu. Podoba *Jácz Potok* je zaznamenaná pomerne systematicky od prameňa až po hranicu Paty a Šoporne, zatiaľ čo pomenovanie *Jácz Árok* je lokalizované južnejšie v šopornianskom chotári, smerom k obci Dlhá nad Váhom.

Od druhej polovice 19. stor. možno podobu *Jácz* pokladať už za relatívne stabilizovanú, pretože sa opakovane objavuje aj v iných kartografických či dokonca vlastivedne zameraných prameňoch. János Hunfalvy uvádza názov *Jácz patak* (maď. apel. *patak* – slvk. *potok*) a popri stručnej charakteristike prameňa vodného toku, priebehu a ústia zaznamenáva aj jeho niektoré významnejšie prítoky vrátane dnešnej *Čeľade* (v podobe *Családi vizecske*) a *Bábskeho potoka* (*Bábi patak*).[6] Hydronymum sa následne objavuje aj na mapách III. VM (1869 – 1887), kde sa popri všeobecnom pomenovaní *Patak* (**Potok*) uvádza aj v podobe *Jácz* p. (skratka p. < *patak*).[7] Rovnaký názov sa nachádza aj na mapách Uhorska z rokov 1897 až 1903[8] a na prelome 19. a 20. stor. ho zaznamenáva v podobách *Jácz* a *Jácz-patak* aj Samu Borovszky pri opise bývalej Nitrianskej župy.[9] V roku 1913 sa nato hydronymum *Jácz* objavuje aj na jej administratívnom mapovom výreze.[10]

Z hľadiska ďalšieho vývinu VN má osobitný význam najmä zápis *Járcs patak* doložený na katastrálnej mape Šoporne z roku 1893, keďže ide o prvý nateraz známy doklad s vloženým konsonantom r, ktorý sa v doterajšej staršej dokla-

---

3 Magyarország (1782 – 1785), Első Katonai Felmérés. Budapest, DVD verzia, 2006.

4 Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Ni351, Operát konkretuálneho mapovania Šoporňa z roku 1858 (Copie nach der Commassation, Dorf Sopornya in Ungarn Pressburger District 1858).

5 Magyarország (1819 – 1869), Második Katonai Felmérés. Budapest, DVD verzia, 2006.

6 Hunfalvy, J.: A magyar birodalom természeti viszonyainak leirása. 3. kötet. Pest: Emich Gusztáv Magyar Akad. Nyomdásznál, 1865, s. 285.

7 Habsburg Birodalom (1869 – 1887), Harmadik Katonai Felmérés. Budapest, DVD verzia, 2007.

8 Vzdialenostná mapa Uhorska z rokov 1907 – 1913. [online], [cit. 2026-07-18]. Dostupné na: <https://www.staremapy.sk/?zoom=12&lat=48.250882836987344&lng=17.750816345214847&map=VMU>.

9 Borovszky, S.: Magyarország vármegyéi és városai – Nyitra vármegye. Budapest: Apollo Irodalmi Társaság, 1899, s. 61, 66, 154.

10 Mapa Nitrianskej župy z roku 1913. [online], [cit. 2026-07-18]. Dostupné na: <https://www.staremapy.sk/?zoom=11&lat=48.253322399215904&lng=17.78343200683594&map=nitra1913>.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 34

dovej línii *Iath – Iach – Jácz* nevyskytoval.[11] Na tej istej mape je zároveň jeden z úsekov toku označený aj všeobecnejším výrazom *Csatorna* (< maď. apel. *csatorna* vo význame „kanál, odtokový žľab"), zatiaľ čo na katastrálnej mape Zemianskych Sadov z toho istého roku sa uvádza iba pod pomenovaním *Patak*.[12] Staršia dokladová línia pritom pretrváva aj v prvej polovici 20. stor. V roku 1938 je vodný tok doložený pod názvom *Jáč*, ktorý možno považovať už za odraz domácej hláskovej variantnosti.[13] Na vojenskej mape z roku 1941 sa následne uvádza podoba *Jác-p*.[14] V tom istom období sa zároveň začínajú objavovať aj viaceré funkčné pomenovania, napr. *Nový jarok*, resp. jeho maď. významový pendant *Újárok* (< maď. adjektívum *új*, slvk. *nový* + *árok*), ktoré už zreteľne súvisia s vodohospodárskymi úpravami toku a s rozlišovaním jeho jednotlivých vetiev (porov. nižšie).[15]

Výraznejší posun v dokladovej tradícii možno sledovať až po druhej svetovej vojne. Od 50. rokov 20. stor. sa popri starších podobách typu *Jác/Jáč* čoraz častejšie objavuje aj forma *Jarč*, spočiatku fungujúca ako variantné pomenovanie, čo dokladá aj istá prechodná etapa paralelného používania oboch názvov (porov. mapové listy z rokov 1955[16], 1962[17] a pod.). Do tejto názvovej situácie patrí aj pomenovanie *Starý jarok*, doložené v roku 1962, ktorým sa pôvodný tok odlišoval od súbežne budovanej, resp. upravovanej odvodňovacej vetvy pomenovanej ako *Nový jarok*, zodpovedajúcej dnešnému *Zájarčiu* (porov. nižšie).[18] Pomenovania *Starý jarok* a *Nový jarok* tak nevytvárali samostatnú etymologickú líniu, ale len funkčne rozlišovali starší a novší vodný objekt v období prestavby miestnej vodnej siete. Od druhej polovice 60. rokov 20. stor. sa následne už vý-

---

[11] Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Ni351, Katastrálna mapa obce Šoporňa z roku 1893 (Sopornya nagyközség vár Nyitra megyében 1893).

[12] Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Ni351, Katastrálna mapa obce Šoporňa z roku 1893 (Sopornya nagyközség vár Nyitra megyében 1893). Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Ni278, Katastrálna mapa Zemianske Sady z roku 1893 (Nemes-Kürth kisközség vár Nyitra megyében 1893).

[13] Špeciálna mapa, mierka 1: 75 000. Rok 1938. [online], [cit. 2026-07-20]. Dostupné na: <https://www.staremapy.sk/?zoom=12&lat=48.20751536008785&lng=17.77793884277344&map=SM75>. Ak by však išlo iba o mechanické prevzatie staršej pomaďarčenej grafickej podoby Jácz, vzhľadom na výslovnosť grafémy cz ako c by sa skôr očakávala podoba *Jác*.

[14] Magyarország (1941), Katonai Felmérése. [online], [cit. 2026-07-20]. Dostupné na: < https://maps.arcanum.com/en/map/hungary1941/?layers=29&bbox=69285.97%2C5477534.80%2C3956562.90%2C6688954.44>.

[15] Špeciálna mapa, mierka 1: 75 000. Rok 1938. [online], [cit. 2026-07-20], c. d.; Magyarország (1941), Katonai Felmérése. [online], [cit. 2026-07-20], c. d.

[16] Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Štátna mapa odvodená, mierka 1: 5000, Močenok (Sládečkovce), 7-6 až 9-9. rok 1955. Mapový list 9-3, 9-5.

[17] Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, Mapa kraj Západoslovenský, mierka 1: 10000. A M-33-144-Ba-Bd-1-4. rok 1962. Mapový list M-33-144-B-a-4, M-33-144-B-c-2.

[18] Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, Mapa kraj Západoslovenský, mierka 1: 10000. A M-33-144-Ba-Bd-1-4. rok 1962. c. d.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 35

raznejšie presadzuje forma *Jarčie*, ktorá bola napokon v roku 1978 prijatá ako štandardizovaný názov.[19] Neskôr sa ustálila aj v ďalších kartografických, administratívnych či názvoslovných prameňoch, pričom dodnes vystupuje ako oficiálny názov toku.

K pôvodu a motivácii hydronyma

Dnešnú štandardizovanú podobu *Jarčie* možno z formálneho i motivačného hľadiska prirodzene spájať s apelatívom *jarok* (nár. *járek* či *járok*; porov. s českou formou *járek*, *jár*), ktoré je v slovenčine písomne doložené od 16. stor. a vo všeobecnosti sa pokladá za formu prevzatú z maď. *árok* predsunutím protetického *j-*.[20] Sémantická stránka apelatíva *jarok* je pomerne rôznorodá a pre celkovú interpretáciu mladšej podoby hydronyma relevantná. Historický slovník slovenského jazyka I. (A – J) uvádza pri hesle *jarok* významy „úžľabina, roklina", „vykopaná priekopa alebo kanál na privádzanie alebo odvádzanie vody" a „menší potok".[21] Slovník slovenských nárečí (A – K) zasa zaznamenáva najmä v stredoslovenskom a východoslovenskom nárečovom areáli predovšetkým význam „menší potok" a v nárečiach na juhu Slovenska význam „priekopa na poli".[22] Samozrejme, formálnej i významovej interpretácii z apelatíva *jarok/járek* zodpovedajú tiež podoby *Jarč*, nár. *Járčí* alebo *Járek*, zachytené počas terénneho výskumu v miestnej komunikácii. Na tomto základe tak možno názov motivačne vzťahovať na charakter menšieho vodného toku, prípadne na jeho odvodňovaciu funkciu. Takýto výklad však objasňuje iba mladšiu vrstvu hydronyma, keďže jeho najstaršia dokladová línia, teda *Iath – Iach – Jácz – Jác*, ako sme už uviedli, vložený konsonant r neobsahuje. Jeho prvý nateraz známy výskyt možno evidovať až v spomenutej podobe *Járcs patak* (1893), ktorú preto nemožno chápať ako priame pokračovanie staršieho názvu, ale skôr ako prvý doklad jeho možnej sekundárnej reinterpretácie pod vplyvom apelatíva *jarok*, resp. jeho nár. podoby *járek*.

K takémuto prehodnoteniu a k postupnej polarizácii podôb *Jác* a *Jarčie*, hoci obe označujú ten istý vodný tok, mohli prispieť najmä zmeny vodného režimu

---

[19] Štandardizácia geografického názvoslovia. Názvy vodných tokov. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra v Bratislave, 2020. s. 72. [online], [cit. 2026-07-21]. Dostupné na: <https://www.skgeodesy.sk/files/sk/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/nazvy-vod/vodny-tok_2020.pdf>.

[20] Majtán, M. (ed.): Historický slovník slovenského jazyka I. (A – J). Bratislava: Veda, 1991, s. 516; Králik, Ľ.: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda, 2015, s. 241; porov. aj Gregor, F.: A szlovák nyelv magyar elemei. Budapest: Kairosz Kiadó, 2023, s. 450-451.

[21] Majtán, M. (ed.): Historický slovník slovenského jazyka I. (A-J), c. d., s. 516.

[22] Ripka, I. (ed.): Slovník slovenských nárečí I. (A-K). Bratislava: Veda, 1994, s. 717.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 36

a technické úpravy toku, doložené už od prelomu 19. a 20. stor. Tento vývin pritom nebol priamočiary, ale prebiehal vo viacerých etapách. Najstaršiu z nich predstavuje vytvorenie bočnej vetvy z pôvodného toku, ktorá sa od Jarčia oddeľovala v šopornianskom chotári a smerovala cez intravilán obce v priestore dnešnej cestnej komunikácie vedúcej do Šale, neďaleko hospodárskych objektov pomenovaných ako *Kapustnice*, *Osminy* a *Vrbiny*. Na katastrálnej mape Šoporne (1893) je táto novovybudovaná vetva označená už spomenutým maď. pomenovaním *Csatorna*.[23] V mapových prameňoch z rokov 1938 a 1941 sa nato objavujú aj pomenovania *Nový jarok* (resp. maď. *Újárok*), ktoré označovali túto mladšiu, technicky upravenú vetvu a odlišovali ju od pôvodného toku.[24] V tejto etape teda vodnú sieť tvorilo pôvodné Jarčie a jeho jedna novšia bočná vetva, pomenovaná funkčne podľa svojho charakteru, resp. času vzniku.

Druhú etapu predstavujú už rozsiahlejšie vodohospodárske úpravy realizované v druhej polovici 20. stor. V ich priebehu bola vytvorená, resp. výraznejšie upravená ďalšia odvodňovacia vetva, ktorá dnes tvorí samostatne pomenovaný tok *Zájarčie*, v súčasnosti vo významnej miere využívajúce práve pôvodné koryto Jarčia. Na odlíšenie od staršieho tokového systému sa pre tento nový vodný objekt spočiatku využíval názov *Nový jarok*, prípadne i *Malý jarok*, zatiaľ čo pôvodné Jarčie spolu so staršou bočnou vetvou bolo v tejto mladšej názvovej situácii už pomenované ako *Starý jarok*. Protiklad názvov *Starý jarok – Nový jarok*, resp. *Malý jarok*, zreteľne odráža potrebu rozlíšiť pôvodnú a novovytvorenú časť tokového systému po technických zásahoch do miestnej vodnej siete. Opakované uplatňovanie apel. *jarok* pri pomenúvaní jednotlivých vetiev pritom mohlo vytvoriť vhodné podmienky práve na sekundárnu reinterpretáciu staršej podoby *Jác*, ktorej pôvodná motivácia už zrejme nebola miestnym používateľom jazyka dostatočne transparentná. Významovým i formálnym priblížením staršieho hydronyma k tomuto všeobecne známemu apelatívu sa tak pravdepodobne utvorila až podoba *Jarčie* (s možným medzistupňom v podobe nár. *Járčí*), neskôr prijatá ako štandardizovaný názov. Otvorenou však zostáva otázka etymologicko-motivačného východiska staršej podoby *Jác*.

Vladimír Šmilauer pri jej najstaršej doloženej podobe Iach opatrne uvažoval o súvislosti so slovanským apel. *jaz*[25] (porov. české *jez*), ktoré možno významovo spojiť s vodným alebo umelo upraveným korytom, prípadne s kanálom alebo dokonca hrádzou či oplotením, ktorým rybári prehradzovali rieku, aby zadržali ryby.[26] Hoci by takéto východisko bolo vzhľadom na charakter skúmaného vod-

[23] Katastrálna mapa obce Šoporňa z roku 1893 (Sopornya nagyközség vár Nyitra megyében 1893), c. d.

[24] Špeciálna mapa, mierka 1: 75 000. Rok 1938. [online], [cit. 2026-07-20], c. d.; Magyarország (1941), Katonai Felmérése. [online], [cit. 2026-07-20], c. d.

[25] Šmilauer, V.: Vodopis starého Slovenska, c. d., s. 334.

[26] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Academia – Nakladatelství

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 37

ného objektu zo sémantického hľadiska predstaviteľné, problematická zostáva predovšetkým jeho hlásková stránka. Pri odvodení mladších podôb *Jác*, *Jáč*, prípadne podoby *Jácz* z apel. *jaz* by bolo totiž potrebné náležite objasniť zmenu *z* > *c*, prípadne *z* > *č*. Ani následnosť zápisov *Iach/Iath* – *Jácz* nemožno pokladať za priamy doklad tejto zmeny, keďže hlásková hodnota ich koncových grafém nie je jednoznačná, pretože graféma *cz* mohla pri prepisoch starších diplomatických prameňov označovať nielen polozáverové *c*, *č*, ale aj *dz*, *dž*.[27] Zo zápisu *Jácz* preto nemožno s istotou určiť, aký polozáverový konsonant sa v pomenovaní skutočne vyskytoval/vyslovoval. Niekoľkostoročná časová medzera medzi najstaršími a mladšími dokladmi tiež neumožňuje sledovať súvislý prechod od predpokladaného základu *jaz* k podobe *Jác* alebo *Jáč*, a preto tento výklad nemožno z hláskového hľadiska pokladať za dostatočne presvedčivý.

Podobne nepresvedčivo vyznieva aj hypotetická motivácia z apel. *jas* vo význame „žiara, svetlo, lesk, ligot“. V tomto prípade by názov mohol odkazovať na niektorú nápadnú vizuálnu vlastnosť toku, predovšetkým na čistú alebo priezračnú vodu, svetelné odrazy na jej hladine, prípadne na lesknúce sa dno či svetlejšie koryto. Takáto motivácia by pri hydronymách nebola ničím neobvyklým, keďže pomenúvanie riek alebo potokov podľa vizuálnych vlastností vody či ich dna/koryta je pomerne rozšírené v celej slovanskej hydronymii. Ako sa však ukazuje, aj táto interpretácia naráža na závažný hláskový problém, obdobný tomu, ktorý možno registrovať pri potenciálnom východisku z apel. *jaz*. Isté pochybnosti navyše vyvoláva aj samotná motivačná stránka takéhoto výkladu. Hydronymá založené na svetlosti, čírosti alebo „bielej“ farbe vody, prípadne na svetlom dne či koryte, sa nielen v slovenskej hydronymii spravidla realizujú omnoho transparentnejšími pomenovacími typmi, najmä prostredníctvom základov *bel-/biel-*; porov. napr. VN *Belá*, *Belanka*, *Belianka*, *Biely potok*, *Biela voda* a pod. Pri týchto vodných názvoch je tak diferenciačný príznak zreteľný už v ich lexikálnej stavbe, zatiaľ čo výklad z apel. *jas* by predpokladal menej obvyklú a významovo abstraktnejšiu motiváciu, realizujúcu sa na úrovni metonymie. Navyše sa pre takýto spôsob utvorenia vodného názvu nateraz nepodarilo nájsť presvedčivú dokladovú paralelu medzi názvami iných vodných tokov. Súvislosť s apelatívom *jas* preto zostáva iba sémanticky predstaviteľnou, no hláskovo, dokladovo aj motivačne už nedostatočne podloženou hypotézou.

Ďalším východiskom by mohla byť priama súvislosť s apel. *jaseň* pomenúvajúcim strom z čeľade olivovitých so svetlým a tvrdým vláknitým drevom (bot. *Fraxinus*). Z motivačného hľadiska by takýto výklad opätovne nebol pri VN nepredstaviteľný, keďže tie môžu byť utvorené aj podľa charakteristického porastu

Československé akademie věd, 1968, s. 225.

[27] Bližšie Žigo, P.: Ako čítať a interpretovať texty v starej slovenčine a češtine. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 143.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 38

v bezprostrednom okolí vodného toku, prípadne sekundárnym prenesením názvu priľahlej lokality na samotný vodný objekt. Vodné názvy utvorené od apel. jaseň sa však spravidla realizujú v slovotvorne transparentnejších podobách s jasne zachovaným základom *jasen-/jasien-*; porov. napr. VN *Jaseňová*, *Jasienok*, *Jasenica*, *Jasenovský potok* a pod. Pri skúmanom názve by tak bolo potrebné predpokladať neobvyklú redukciu lexikálneho základu *jasen- > jas-*, spojenú so zánikom segmentu *-en-*, a následne aj nevysvetlenú zmenu pôvodného *s* na polozáverovú spoluhlásku v doložených podobách. V porovnaní s ostatnými hydronymami vegetačného pôvodu by teda išlo o formálne neobvyklý a dokladovo nepodložený jav. Aj z týchto dôvodov takúto možnú motiváciu napokon odmietol už Ján Stanislav.[28]

Za ďalšie formálne predstaviteľné východisko možno považovať sloveso *jačať* vo význame „kričať, prenikavo znieť, hučať“. Staršia podoba *Jác* by sa tak zaradila medzi VN motivované akustickým prejavom toku, pričom pomenovanie by vzniklo metaforickým prenesením hlasového prejavu na zvuk prúdiacej vody. Tok by bol teda pomenovaný podľa toho, že „jačal, hučal“, podobne ako to je pri iných hydronymách utvorených zo základov vyjadrujúcich hukot, rev, šum alebo iný nápadný zvukový prejav; porov. napr. VN *Orava*, *Revúca*, *Rimava* a pod. Určitú motivačnú oporu by takejto interpretácii mohla poskytovať aj zachytená miestna kolektívna pamäť. Viacerí informátori počas terénneho výskumu totiž uvádzali, že Jarčie bolo v minulosti výrazne vodnatejším a miestami aj dravším tokom, než je dnes. Samotná väčšia vodnatosť však ešte neznamená, že tok vytváral natoľko výrazný a stabilný zvukový prejav, aby sa práve ten stal jeho základným diferenciačným znakom a následne aj motivačným impulzom pre vznik názvu. Akusticky motivované hydronymá totiž spravidla vznikajú v prostredí, v ktorom je zvuk vody nápadnou a dlhodobo vnímateľnou vlastnosťou toku. Takýto účinok býva podmienený najmä väčším pozdĺžnym spádom, rýchlym prúdením, členitým horským alebo podhorským reliéfom, kamenistým či skalnatým dnom, prahmi alebo len častým prekonávaním iných terénnych prekážok v riečnom koryte. Zvukový prejav teda nemôže byť iba príležitostný, napr. počas povodní alebo po výdatných zrážkach, ale musí byť kontinuálny a natoľko charakteristický, aby v miestnom názvotvornom procese prevážil nad ostatnými vlastnosťami daného vodného objektu. Geomorfologické a hydrologické pomery povodia Jarčia ale poskytujú pre takúto interpretáciu iba čiastočnú oporu. Na hornom toku v západnej časti Zálužianskej pahorkatiny preteká Jarčie výraznejšie zahĺbeným údolím a v porovnaní s dolným úsekom má aj väčší pozdĺžny sklon. V tejto časti preto nemožno úplne vylúčiť rýchlejšie prúdenie ani výraznejší zvukový prejav vody, ktorý mohol byť

[28] Stanislav, J.: Slovenský juh v stredoveku. Zväzok I. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1948a, s. 334.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 39

za vhodných podmienok relevantný pri vzniku názvu. Od sútoku s Bábskym potokom sa však reliéf údolia postupne splošťuje, pozdĺžny sklon toku klesá a vytvára sa široká niva.[29] Dolný tok následne prechádza územím Nitrianskej tabule a Podunajskej roviny, ktorých reliéf charakterizujú agradačné valy, pieskové presypy a v minulosti aj rozsiahle podmáčané depresie, močiare a mokrade.[30] Prevažná časť Jarčia teda pravdepodobne nemala charakter prudko tečúceho vodného objektu s trvalo nápadným akustickým prejavom, ale skôr pomalšieho nížinného toku pretekajúceho mierne zvlneným až rovinatým územím. Odlišný charakter horného úseku síce neumožňuje motiváciu zvukovým prejavom úplne vylúčiť, no vzhľadom na rovinatý a historicky prevažne močaristý charakter pôvodného povodia ju nemožno pokladať za dostatočne presvedčivú. Ani údaje zachované v miestnej pamäti tento nedostatok neodstraňujú. Svedectvá o niekdajšej väčšej vodnatosti, dravosti či hospodárskom využívaní Jarčia vypovedajú predovšetkým o jeho niekdajšom hydrologickom význame, nie však priamo o tom, že tok vydával „hučiaci" alebo „jačiaci" zvuk. Medzi vodnatosťou a akustickou nápadnosťou nemožno automaticky predpokladať priamu súvislosť, najmä v reliéfe s malým sklonom a bez výraznejších prirodzených prekážok v koryte. Samozrejme, akustický prejav toku mohol byť za určitých okolností intenzívnejší než dnes, no na definitívne potvrdenie tejto možnosti chýba doklad, ktorý by preukazoval, že išlo o jeho trvalú a pre miestnych používateľov jazyka aj identifikačne rozhodujúcu vlastnosť už v období utvorenia názvu, teda pred jeho najstarším známym stredovekým doložením. Jednoznačnú oporu neposkytujú napokon ani historické podoby názvu. Sloveso *jačať* sa síce vyvodzuje z psl. *ęčati*,[31] takže v jeho základe sa nachádza polozáverový konsonant č, no jeho prítomnosť v staršej podobe hydronyma už zostáva celkom neistá vzhľadom na nejednoznačnú hláskovú hodnotu koncových grafém v zmienkach *Iath*, *Iach* či *Jácz* (pozri vyššie). Jednoznačne čitateľný variant *Jáč* je doložený až v druhej polovici 20. stor., a preto ho nemožno bez starších medzičlánkov pokladať za priame pokračovanie pôvodnej podoby ani ním spätne dokazovať vznik názvu zo slovesa *jačať*. Takto načrtnutý hypotetický výklad preto zostáva sémanticky pomerne dobre predstaviteľný, no z geografického, motivačného a historicko-dokladového hľadiska už nedostatočne podložený.

Len veľmi okrajovo možno pri hľadaní pôvodu staršej podoby vodného názvu preveriť aj etnonymickú motiváciu, ktorá by hydronymum spájala s pomenovaním *Jasov* (maď. *Jászok*, v singulári *Jász*), pôvodne samostatným etnikom,

---

[29] Daňová, K. – Gabulová, M.: Osídlenie v mikroregióne potoka Jarč na strednom (dolnom) Považí (archeologické predikčné modelovanie). In: Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied Nitra, 2014, roč. 55, č. 1, s. 185.

[30] Daňová, K. – Gabulová, M.: Osídlenie v mikroregióne potoka Jarč na strednom (dolnom) Považí (archeologické predikčné modelovanie), c. d., s. 184-185.

[31] Králik, Ľ.: Stručný etymologický slovník slovenčiny, c. d., s. 239.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 40

ktoré prišlo do Uhorska spoločne s Kumánmi v priebehu 13. stor.[32] Hoci ich hlavné sídelné územie sa nachádzalo v centrálnej časti dnešného Maďarska, najmä v oblasti Jászságu v povodí rieky Sadzavy (maď. Zagyva),[33] formálna blízkosť etnonyma *Jász* a historických podôb hydronyma si napriek tomu žiada položiť si otázku, či sa v jeho názve predsa len nemohla dajako petrifikovať stopa pomenovania tohto etnika. Takýto výklad by však predpokladal prítomnosť Jasov v skúmanom priestore a ich vlastnícky alebo užívací vzťah k toku, prípadne prenos názvu dajakého lokálneho jasovského sídla či územia na vodný objekt. Pre povodie Jarčia ani pre bezprostredné okolie Šintavy, Šoporne, Paty alebo ďalších priľahlých lokalít sa však prítomnosť Jasov nepodarilo doložiť. Naopak jednotlivé doklady ich osídlenia na území dnešného Slovenska sa viažu najmä na oblasti Tekova a susedného Hontu; s Jasmi sa spája napr. zaniknutá tekovská dedina **Údol* v chotári dnešných Želiezoviec.[34] Geografická vzdialenosť týchto dokladov od skúmaného priestoru preto etnonymickú interpretáciu nepodporuje a problematická sa zdá byť opäť i hlásková stránka výkladu. Maď. etnonymum *Jász* je zakončené sykavou spoluhláskou, zatiaľ čo historické podoby *Jácz/Jác* obsahujú v grafike afrikátu. Hoci nejednoznačná hodnota koncových grafém v dokladoch neumožňuje pripísať tvaru *Jácz* jedinú výslovnosť, sama osebe však nepreukazuje pravidelný vývin *Jász* > *Jác/Jáč*. Rovnako nepoznáme ani miestne osobné, sídelné či terénne pomenovanie, ktoré by mohlo sprostredkovať prenos etnonyma na názov vodného toku. Presvedčivým argumentom nie je ani zdanlivá časová blízkosť medzi príchodom Jasov do Uhorska a dokladmi *Iath/Iach* z rokov 1251 a 1252. Najstarší zápis totiž neurčuje čas vzniku názvu, ktorý mohol byť podstatne starší, a navyše ho nesprevádza nijaká iná miestna historická alebo toponymická súvislosť. Etnonymická hypotéza preto vyžaduje viacero nepodložených predpokladov a pri súčasnom stave poznania ju nemožno pokladať za historicky, geograficky ani jazykovo udržateľnú.

Popri doteraz uvedených domácich (slovanských) východiskách a len veľmi okrajovej etnonymickej hypotetickej motivácii možno pri hľadaní pôvodu staršej podoby *Jác* vziať do úvahy aj niekoľko ďalších nedomácich etymologicko-motivačných línií, ktoré by predpokladali sprostredkovanie názvu maďarským jazykovým prostredím z pôvodnejšej fínsko-ugorskej, resp. užšej ugorskej lexikálnej vrstvy. Smerovanie takto profilovanej úvahy by nebolo z jazykovogenetického hľadiska náhodné, keďže maďarčina patrí do uralskej jazykovej rodiny a tradične sa spolu s chantyjčinou alebo mansijčinou zaraďuje do jej ugorskej vetvy. Metodologicky je preto prípustné (a dokonca i žiaduce) preskúmať, či by

[32] Marek, M.: Cudzie etniká na stredovekom Slovensku. Martin: Matica slovenská, 2006, s. 330-331, 342.
[33] Marek, M.: Cudzie etniká na stredovekom Slovensku, c. d., s. 347.
[34] Marek, M.: Cudzie etniká na stredovekom Slovensku, c. d., s. 347-350.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 41

sa pri názve sprostredkovanom maď. jazykovým prostredím nemohol uplatniť dajaký starší lexikálny základ vzťahujúci sa k významovému okruhu vody, močaristých priestorov alebo záplavových území, ktorého paralely možno podnes sledovať aj v ďalších uralských, osobitnejšie ugorských jazykoch. Významovým východiskom pri hodnotení takýchto možností je predovšetkým historický charakter povodia Jarčia. Ako sme už uviedli pri posudzovaní motivácie zo slovesa *jačať*, väčšia časť povodia Jarčia mala nížinný, podmáčaný a v minulosti periodicky zaplavovaný charakter, pričom sa v jej blízkosti nachádzali viaceré močiare, mokrade, terénne depresie alebo priestory formované staršími riečnymi ramenami a zmenami korýt.[35] Takýto charakter územia potvrdzujú aj staršie kartografické pramene, na ktorých je predovšetkým v južnej časti priebehu toku, na okraji šopornianskeho chotára, zakreslená rozsiahla terénna depresia s močaristými a podmáčanými plochami, ktorá vytvárala výrazne zamokrený krajinný priestor v bezprostrednom susedstve vodného toku.[36] Nejde teda iba o všeobecnú rekonštrukciu niekdajšieho nížinného rázu povodia, ale aj o kartograficky zachytenú kondíciu konkrétnej časti územia, v ktorej sa dlhodobo koncentrovala voda a vytvárali sa mokraďové, resp. záplavové plochy. Z čisto sémantického a motivačného hľadiska by tak pomenovanie vychádzajúce z predstavy vodnatého alebo močaristého miesta, prípadne vodnou trávou porastenej nížinnej depresie, zodpovedalo charakteru lokality veľmi dobre.

Jednu z takýchto možností preto môže predstavovať rekonštruovaný fínsko-ugorský základ **arз*, ktorý sa v primárnom význame vykladá ako „vodnaté, močaristé miesto, prípadne mokrou trávou porastená nížina“.[37] V elektronickom spracovaní lexiky jukagírsko-uralského prajazyka (*Лексика юкагиро-уральского праязыка*) sa pod číslom 27 uvedená rekonštrukcia nato reprodukuje v technicky zjednodušenej podobe **arV*, pričom symbol *V* zastupuje bližšie neurčený vokalický segment, ktorý je v pôvodnom vydaní označený práve znakom з.[38] Tento znak teda neoznačuje dajakú všeobecne neznámu hlásku ani bližšie neurčený konsonant, ale rekonštruovaný vokál. Tomuto základu nato zodpovedajú viaceré fínske alebo estónske vývinové paralely, napr. fínske *aro* vo významoch „údolie, lúka, step“ či estónske *aru* vo význame „úrodná pôda, suchá lúka“.[39] Z hľadiska hypotetickej motivácie staršej podoby hydronyma *Jác* sú však

---

[35] Pozri opäť Daňová, K. – Gabulová, M.: Osídlenie v mikroregióne potoka Jarč na strednom (dolnom) Považí (archeologické predikčné modelovanie), c. d., s. 184-185.

[36] Magyarország (1782 – 1785), Első Katonai Felmérés. c. d.; Vzdialenostná mapa Uhorska z rokov 1907 – 1913. [online], [cit. 2026-07-25], c. d.

[37] Rédei, K.: Uralisches etymologisches Wörterbuch. Band I. Uralische und finnisch-ugrische Schicht. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988a, s. 17.

[38] Лексика юкагиро-уральского праязыка. [online], [cit. 2026-07-29]. Dostupné na: <https://www.lexicons.ru/proto/u/uralic/eng-pu-a.htm>.

[39] Rédei, K.: Uralisches etymologisches Wörterbuch. Band I. Uralische und finnisch-ugrische Schicht, c. d., s. 17.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 42

podstatnejšie práve chantyjské a mansijské paralely. Chantyjské podoby označujú okrem iného riečne koryto premenené na jazero, vodnú priehlbinu alebo jazierko pri rieke, trávou porastenú bočnú zátoku či bývalé riečne lôžko. Mansijské podoby majú zasa význam „riečne koryto“[40]. Ich sémantika sa so staršími hydrografickými pomermi povodia Jarčia prekrýva mimoriadne presne. Pomerne závažným nedostatkom tejto hypotézy je však chýbajúce jazykové sprostredkovanie. Medzi vývinovými reflexmi základu **ar3* sa totiž neuvádza žiadne maď. apel. ani iná forma, prostredníctvom ktorej by sa tento fínsko-ugorský základ mohol dostať do hydronymie juhozápadného Slovenska.[41] Bez doloženého maďarského či iného medzičlánku v myslenom vývine preto nemožno zostaviť súvislý vývin **ar3 > Jác*. Uvedený základ preto možno hodnotiť ako sémanticky mimoriadne vhodnú paralelu, nie však ako pramenne podložený etymón skúmaného názvu.

Od fínsko-ugrofínskeho **ar3* je nutné odlíšiť samostatný, hoci sémanticky veľmi blízky ugorský základ **ϑar3* vo význame „jazero vzniknuté počas povodne“.[42] K tejto rekonštrukcii sa ako paralely nato uvádzajú mansijské *tūr*, resp. *tor* „jazero“, chantyjské *lar*, *jar* vo význame „záplavové územie“, ako aj maď. apel. *ár*; rovnaké etymologické hniezdo zachytávajú aj viaceré maďarské etymologické slovníky.[43] Pri interpretácii rekonštruovanej podoby **ϑar3* je však potrebné zdôrazniť, že začiatočný znak *ϑ* nemožno automaticky stotožňovať s grafémou *j*. Ide o osobitný symbol, ktorému v jednotlivých ugorských jazykoch zodpovedajú rozličné počiatočné konsonanty: v chantyjských podobách *l-*, *j-* alebo *t-*, v mansijských *t-*, zatiaľ čo maď. reflex *ár* je už bez počiatočného konsonantu; možno teda usudzovať, že pri ďalšom vývine maďarčiny zanikol.[44]

Maďarské apel. *ár*, ktoré je pokračovateľom tohto ugorského základu, si zachovalo pomerne bohatú vodnú sémantiku. Je nutné spomenúť najmä jeho základný význam „prúdiaca vodná masa“, doložený napr. spojeniami *a folyó árja* („prúd, masa riečnej vody“) alebo *elsodorja az ár* („strhne ho prúd“).[45] Samo-

---

40 Rédei, K.: Uralisches etymologisches Wörterbuch. Band I. Uralische und finnisch-ugrische Schicht, c. d.

41 Rédei, K.: Uralisches etymologisches Wörterbuch. Band I. Uralische und finnisch-ugrische Schicht, c. d.

42 Rédei, K.: Uralisches etymologisches Wörterbuch. Band II. Finnisch-permische und finnisch-wolgaische Schicht. Ugrische Schicht. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1988b, s. 843-844.

43 Pozri heslo *ár* v nasledovných zdrojoch: Magyar etimológiai szótár. [online], [cit. 2026-07-29]. Dostupné na: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/>; Új magyar etimológiai szótár. [online], [cit. 2026-07-30]. Dostupné na: <https://uesz.nytud.hu/index.html>; Zaicz, G.: Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2006, s. 49.

44 Porov. Zaicz, G.: Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete, c. d.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 43

statne je však zaznamenaný aj sémantický okruh „povodeň, povodňová voda“ či „prúd, prúdenie vody“ a rovnaké sémantické pole dokladajú následne aj kompozitá *árvíz* „povodeň“, *vízár* „príval, masa vody“ alebo *zöldár* označujúce sezónnu povodňovú vlnu.[46] Do tejto slovotvornej a významovej rodiny možno následne zaradiť aj sloveso *árad*, ktoré vo vzťahu k vode odkazuje na stúpanie vodnej hladiny, jej prúdenie alebo vylievanie z koryta. S ním súvisia aj substantíva *áradat* („príval, záplavová masa“) či *áradás* („stúpanie hladiny, rozvodnenie, záplava“). Načrtnutú sémantickú kontinuitu potvrdzujú aj Gábor Szarvas – Zsigmond Simonyi v slovníku dejín maďarského jazyka, ktorí pri hesle *ár* ako základný význam uvádzajú lat. ekvivalenty *fluctus* a *aestus*, teda „vlna“, „vodný príval“ alebo „vodný prúd“, pričom bezprostredne naň nadväzujú heslá *vízár*, *árad* a *áradás*.[47] Maď. nárečový materiál navyše pri hesle *ár* zachytáva aj podobu *el-ár* vo význame „zaplaviť, zaliať [niečo vodou z rieky]“.[48] Výkladové, historické aj nárečové pramene teda zhodne dokladajú, že maď. apel. ár a jeho deriváty boli a sú dlhodobo späté s prúdením vody, povodňami či zaplavovaním.

Zo samotnej existencie maď. *ár* však ešte nemožno dostatočne vyvodiť pôvod hydronyma *Jác*. Ako sa ukazuje, medzi ugorským **ϑarɜ*, maď. *ár* a historickými podobami VN zostávajú zásadné formálne rozdiely. Hydronymum obsahuje začiatočné j- a koncovú polozáverovú spoluhlásku, zatiaľ čo konsonant *r*, prítomný v ugorskom základe aj v maď. apelatíve, sa v starších dokladoch VN nevyskytuje. Iniciálne *j-* by bolo teoreticky možné interpretovať ako protetický alebo adaptačný prvok vzniknutý pri prevzatí maď. formy do slovenčiny – podobne, ako to je pri už zmienenom slvk. apelatíve *jarok/járok* z maď. *árok* (porov. vyššie) či typologicky pri dvojiciach maď. *érsek – Jaršík*, maď. *argalás – Jargaláš*, maď. *inas – Junoš* a pod. Bez historického medzivývinového článku ale nemožno dostatočne určiť, či by sa rovnaký mechanizmus uplatnil aj pri vývine *ár > Jác*; protéza sama osebe by tak vysvetľovala iba začiatok názvu, nie zánik *r*, resp. vznik koncovej afrikáty. Naopak pri neprítomnosti konsonantu *r* by bolo namieste zoširoka uvažovať, že konsonant r zanikol pri zjednodušovaní starších spoluhláskových skupín typu *-rt-*, *-rc-* alebo *-rč-*, ktorým sa maď. jazykový systém mohol v určitom vývinovom období vyhýbať. Takéto vysvetlenie ale zatiaľ zostáva iba hypotetickým konštatovaním, pretože ho nateraz nemožno podložiť konkrétnou historicko-fonologickou paralelou. Pred vysvetľovaním zániku *r* by navyše bolo potrebné objasniť, ako sa príslušná spoluhlásková skupina vôbec vytvorila, pretože zo základu **ϑarɜ* ani z apel. *ár* konsonant *t*, *c* alebo *č* priamo

---

45 Bárczi, G. – Országh, L. (eds.): A magyar nyelv értelmező szótára I. (A-D). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959, s. 236-237.

46 Bárczi, G. – Országh, L. (eds.): A magyar nyelv értelmező szótára I. (A-D), c. d.

47 Szarvas, G. – Simonyi, Z.: Magyar nyelvtörténeti szótár I. (A-I). Budapest: Kiadja Hornyánszky Viktor, 1890, s. 99.

48 Szinnyei, J.: Magyar tájszótár I. (A-Ny). Budapest: Hornyánszky Viktor Kiadása, 1893, s. 51.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 44

nevyplýva. Nevysvetlený zostáva aj pôvod koncovej afrikáty. Samozrejme, pri interpretácii koncového segmentu najstaršieho zápisu *Iath* možno prihliadnuť na staršie spôsoby adaptácie slovanských (slovenských) slov v maďarčine. Keďže hláska c v najstaršom období ešte nebola súčasťou maďarského hláskového systému, v staršej vrstve prevzatí sa mohla nahrádzať hláskou t, ako to dokladajú známe paralely typu *Nemec* – maď. *Német* alebo *Moravec*, resp. *Moravci* – maď. *Marót* a pod. Ak by teda za zápisom *Jácz* stála podoba zakončená na *c* a zápis *Iath* by zároveň zachytával výslovnosť približne Iat/Jat, koncové t by teoreticky mohlo predstavovať maď. substitúciu pôvodného *c* v staršej podobe typu **Iac*. Takýto adaptačný mechanizmus by tak pomohol objasniť formálny vzťah medzi stredovekým zápisom *Iath* a mladšou podobou *Jácz*, v ktorej je koncová polozáverová spoluhláska už jednoznačnejšie zachytená grafémou *cz*, no ani táto možnosť nevypĺňa medzeru medzi rekonštruovaným etymónom a podobou *Jác*, keďže substitúcia *c* > *t* predpokladá, že konsonant *c* bol prítomný už vo východiskovej podobe pred jej adaptáciou v maď. jazykovom prostredí. Navyše z nateraz dostupných maď. nárečových slovníkov či publikácií venujúcich sa geografickej distribúcii apelatívnej lexiky sa nepodarilo dohľadať konkrétne apelatívum typu **jác*, **járc* či **jarc*, ktoré by mohlo chýbajúci formálny medzičlánok predstavovať.

S touto etymologickou líniou nemožno geneticky spájať ani maď. apel. *árok*, hoci jeho zvuková a významová blízkosť môže takúto súvislosť prvoplánovo navodzovať. Jeho staromaďarská forma *aruk* je doložená už v Tihanskej zakladacej listine z roku 1055 v spojení *Aruk tüe* a následne aj v ďalších historických zápisoch typu *Arukscegui, aruch, aruk* či *Arukhatar*.[49] Dostupné etymologické pramene však apelatíva *ár* a *árok* odvodzujú z rozličných základov. Kým maď. *ár* je ugorským dedičstvom pokračujúcim z načrtnutého **ϑarз*; forma *árok* sa pokladá už za staroturecký výpožičku (< *aruk*) a porovnáva sa s ujgurským *arik* „potok, kanál“ či kirgizským *arik* „priekopa“.[50] Keďže zvuková a významová blízkosť slov *ár* a *árok* nepreukazuje ich genetickú príbuznosť, nemožno zostaviť priamy vývin **ϑarз* > *ár* > *árok* ani možnú deriváciu **ϑarз-ok* > *aruk* > *árok*, pretože by chýbalo nielen vysvetlenie predpokladaného segmentu *-ok*, ale zároveň by bolo potrebné odmietnuť alebo zásadne modifikovať doteraz prijímané turkické východisko apel. *árok*. Nemožno však vylúčiť, že sa obe lexémy v minulosti v jazykovom vedomí používateľov sekundárne zbližovali; išlo by ale len o analogické či ľudovoetymologické prekrývanie lexém, nie o dôkaz ich spoloč-

[49] Magyar etimológiai szótár. Heslo *árok*. [online], [cit. 2026-07-29], c. d.; Szarvas, G. – Simonyi, Z.: Magyar nyelvtörténeti szótár I. (A-I), c. d., s. 105.

[50] Aj Ľ. Králik pokladá maď. *árok* za slovo starotureckého pôvodu. Jeho východiskom je podľa neho tvar **arïq* s významom „ochranná priekopa“ (Králik, Ľ.: Stručný etymologický slovník slovenčiny, c. d., s. 241).

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 45

ného pôvodu. Ugorský základ **ϑarɜ* a jeho maďarský reflex *ár* tak predstavujú pramenne pomerne spoľahlivú etymologickú líniu s veľmi vhodným okruhom vodnej sémantiky a na rozdiel od fínsko-ugorského **arɜ* je tu navyše doložený aj maďarský sprostredkujúci článok v podobe *ár*. Bez adekvátneho vysvetlenia vzniku *j-*, zániku konsonantu *r* a pôvodu koncového *c/č* však nemožno túto líniu prijať ako uzavretý výklad staršej podoby *Jác*.

Ďalšie nedomáce hypotetické východisko môže predstavovať staré maď. geografické apel. *aszó*, ktoré sa už v stredoveku uplatňovalo pri tvorbe viacerých toponým.[51] Hoci sa jeho primárny význam často vymedzuje ako „suché údolie“,[52] historický či nár. materiál zachytáva podstatne širšie spektrum významov: údolie, priekopu medzi svahmi, suchý priestor medzi vodnými tokmi, rýchlo vysychajúcu štrkovitú pôdu či nízko položenú terénnu plochu.[53] V nár. materiáli sa doložená podoba *aszú* navyše zachovala aj vo viacerých chotárnych názvoch pomenúvajúcich „údolie“.[54] Spoločným menovateľom týchto významov teda nie je výlučne suchosť, ale predovšetkým určitý typ reliéfu a jeho osobitý vodný režim. Takto vymedzená sémantika je relevantná aj vo vzťahu k najstarším dokladom skúmaného vodného názvu, ktoré sa v diplomatických zápisoch z rokov 1251 a 1252 uvádzajú práve v súvislosti so širším geografickým objektom označeným lat. druhovým apel. *vallis/uallis* („dolina, údolie“). Najstaršie pramene preto názov neviažu nevyhnutne na úzko chápané riečne koryto, ale na širší terénny útvar, ktorým voda pretekala alebo v ktorom sa sústreďovala. Z toponomastického hľadiska by preto bolo možné uvažovať o pôvodnom pomenovaní údolia, zamokrenej depresie či lúky pri vodnom toku a o jeho následnom prenose na samotný vodný objekt. Etymológia maď. *aszó* však nie je jednotne vykladaná. Podľa jednej z možností súvisí so slovesom *aszik* vo význame „schnúť, vysychať“, vychádzajúcim zo starého ugorského slovesného základu **ϑasɜ-* vo význame „schnúť, sušiť“.[55] Károly Rédei k tomu uvádza aj geografické apel. aszó, ktorého význam vymedzuje konkrétnejšie ako „údolie, ktorým počas dažďového obdobia alebo jarného topenia snehu preteká menší potok, zatiaľ čo inokedy vymedzený priestor zostáva suchý“.[56] V staršom jazyku teda mohlo

---

51 Zaicz, G.: Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete, c. d., s. 55.

52 Zaicz, G.: Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete, c. d.; Bárczi, G. – Országh, L. (eds.): A magyar nyelv értelmező szótára I. (A-D), c. d., s. 279.

53 Bárczi, G. – Országh, L. (eds.): A magyar nyelv értelmező szótára I. (A-D), c. d., s. 279; Bába, B. – Nemes, M.: Magyar földrajzi köznevek tára. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014, s. 81 – 82.

54 Lőrinczy B., É. (ed.): Új magyar tájszótár I. (A-D). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979. s. 263-264.

55 Bárczi, G. – Országh, L. (eds.): A magyar nyelv értelmező szótára I. (A-D), c. d., s. 279; Rédei, K.: Uralisches etymologisches Wörterbuch. Band II. Finnisch-permische und finnisch-wolgaische Schicht. Ugrische Schicht, c. d., s. 844.

56 Rédei, K.: Uralisches etymologisches Wörterbuch. Band II. Finnisch-permische und finnisch-wolgaische Schicht. Ugrische Schicht, c. d., s. 844.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 46

označovať aj rieku alebo menší potok.[57] Pri tomto výklade by teda pomenovací motív spočíval predovšetkým v striedaní zavodneného a suchého stavu údolia. Takto chápaná motivácia sa však nezhoduje so všeobecným charakterom Jarčia. Dostupné historicko-geografické a kartografické údaje ho nevykresľujú ako pravidelne vysychajúci tok ani ako údolie zavodňované iba počas dažďov či jarného topenia, ale skôr ako vodný objekt, ktorého povodie malo dlhodobo podmáčaný a záplavový charakter, vyznačujúci sa mokraďami či terénnymi depresiami. Pomenovanie celého toku podľa jeho pravidelného vysychania sa preto javí ako menej pravdepodobné než motivácia polohou v nížinnej depresii alebo trvalo vlhkom prostredí. Úplne vylúčiť sezónne oslabovanie prietoku či lokálne zanikanie zreteľného koryta však nemožno. Najmä na mapách tretieho vojenského mapovania možno bezprostredne pri menšom úseku Jarčia v blízkosti lokality Štrkovec (časť Šoporne) popri hydronyme *Jácz p.* identifikovať aj kartografický zápis *Zvadliva*.[58] Ak sa toto pomenovanie skutočne vzťahovalo na vodný tok, možno ho s potrebnou opatrnosťou dávať do súvislosti azda so slovesom zvädnúť, resp. s nár. podobou *zvadnút*, vo význame „stratiť sviežosť, čerstvosť“, prípadne „zmiznúť, stratiť sa, zaniknúť“, čím by sa motivačne mohlo odkázať práve na vysychajúce koryto. Nemuselo by ísť však o úplné vyschnutie potoka, ale v nížinnom a močaristom prostredí skôr o stratu zreteľného priebehu vodného toku, napr. rozliatím sa do depresií alebo rozpadaním sa na menšie ramená. Takto interpretovaný kartografický doklad by síce nepotvrdzoval priamo etymológiu z maď. *aszó*, no naznačoval by, že predstava slabnúceho alebo menej výrazného toku mohla byť v miestnom názvosloví motivačne relevantná.[59]

Sám K. Rédei však príslušnosť apel. *aszó* k ugorskému **ϑas3-* nepokladá za istú a poukazuje aj na možnosť spojenia so samostatne rekonštruovaným základom **aća* vo význame „potočná lúka, údolie“, ktorý zaraďuje do fínsko-permskej, s otáznikom azda už do fínsko-ugorskej lexikálnej vrstvy.[60] V tomto prípade by pôvodným pomenovacím motívom nebolo vysychanie, ale samotný typ kra-

[57] Rovnakú etymológiu prijíma aj G. Zaicz (Zaicz, G.: Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete, c. d., s. 55).

[58] Habsburg Birodalom (1869 – 1887), Harmadik Katonai Felmérés, c. d.

[59] Pri názve *Zvadliva* možno napokon pripustiť aj úplne odlišné slovotvorné a motivačné východisko. M. Majtán pri terénnych názvoch typu *Zvadlivá*, *Zvadlivé* totiž uvažoval o ich východisku zo slovesa vadiť sa, čím by išlo o priestory, o ktoré sa ľudia v minulosti často vadili, škriepili alebo súdili (Majtán, M.: Adjektívum Zázrivý – proprium Zázrivá v slovenčine. In: Slovenská reč, 2003, roč. 68, č. 6, s. 82). Ak by teda analyzovaný kartografický zápis patril k tomuto názvovému typu, v žiadnom prípade by nevypovedal o slabnutí či vysychaní vodného toku, ale skôr o vlastníckom alebo užívacom spore vzťahujúcom sa na príslušnú lokalitu. Bez jednoznačného určenia takto pomenovaného objektu na mape a bez ďalších miestnych dokladov však nemožno toto východisko pokladať za dostatočne preukázané.

[60] Rédei, K.: Uralisches etymologisches Wörterbuch. Band II. Finnisch-permische und finnisch-wolgaische Schicht. Ugrische Schicht, c. d., s. 605, 844.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 47

jinného objektu, teda lúka pri potoku, údolie alebo nízko položený priestor pri vodnom toku.[61] Významový vývin maď. apel. tak mohol byť neskôr sekundárne ovplyvnený formálne blízkym slovesom *aszik*, čím sa k pôvodnejšiemu významu potočnej lúky alebo údolia dodatočne pripojila aj predstava suchosti či vysychania. Práve táto druhá možnosť je vo vzťahu k Jarčiu sémanticky a motivačne bezprostrednejšia, keďže pomenovanie založené na predstave potočnej lúky, údolia alebo nízko položenej zníženiny pri vodnom toku zodpovedá nielen podmáčanému a záplavovému charakteru územia, ale aj najstarším zmienkam s lat. druhovým komponentom *vallis/uallis*. Závažnou prekážkou však zostáva formálny vzťah medzi *aszó* a podobou *Jác*. Hoci by začiatočné *j-* bolo opäť možné interpretovať ako protetický prvok vzniknutý pri prevzatí do slovenčiny, problematická už zostáva potenciálna zmena maď. digrafémy sz na polozáverovú spoluhlásku, keďže takýto vývin z dostupného materiálu priamo nevyplýva a bez historicko-fonologickej paralely ho nemožno pokladať ani za pravidelný. Napokon by bolo nutné predpokladať aj zánik koncového *-ó*, či už apokopou po toponymizácii, alebo pri medzijazykovej adaptácii. Ani pre tento proces však nepoznáme historický medzičlánok typu **Jaszó* či **Jacó*, ktorý by umožnil vývin *aszó* > *Jác* rekonštruovať ako súvislú a hláskoslovne prijateľnú líniu. Uvedená hypotéza je teda z chronologického a sémantického hľadiska predstaviteľná, no z formálnej stránky už zostáva dostatočne nepreukázaná.

Poslednú nedomácku možnosť môže predstavovať maď. geografické apel. *játszó*, resp. jeho nár. realizácia *jáccó* v primárnom význame „územie medzi riečnym korytom a hrádzami“, prípadne „inundačný alebo záplavový priestor v blízkosti rieky“.[62] Zo sémantického hľadiska ide teda o apel. vzťahujúce sa zväčša na práve taký typ nížinného a periodicky zaplavovaného priestoru, aký možno registrovať aj v historickom povodí Jarčia. Vo všeobecných výkladových a etymologických slovníkoch sa však uvedený geografický význam nevymedzuje.[63] Význam „inundačné územie rieky“ je doložený až v nárečovom materiáli, pričom spôsob jeho vzniku zostáva neobjasnený. Teoreticky mohol vychádzať z obraznej predstavy priestoru, v ktorom sa riečna voda voľne pohybovala, rozlievala alebo menila svoj priebeh, akoby sa v ňom „hrala“.

---

[61] Túto alternatívu podrobnejšie rozvádza aj maďarský etymologický slovník vrátane estónskeho reflexu *aas* (Magyar etimológiai szótár. Heslo *aszó*. [online], [cit. 2026-07-31], c. d.).

[62] Bába, B. – Nemes, M.: Magyar földrajzi köznevek tára, c. d., s. 189-190; Lőrinczy B., É. (ed.): Új magyar tájszótár II. (E-J). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988, s. 1142.

[63] Pri podobe *játszó* sa vo výkladových slovníkoch uvádzajú najmä významy súvisiace so slovesom *játszik* „hrať sa“, prípadne s pomenovaním činiteľa deja („hráč“, „účinkujúci“). Bližšie pozri: Bárczi, G. – Országh, L. (eds.): A magyar nyelv értelmező szótára III. (H-Kh). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960, s. 620; porov. aj Zaicz, G.: Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete, c. d., s. 324-325.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 48

Pre formálnu interpretáciu je dôležitá najmä nárečová realizácia *jáccó*. Pre výklad skúmaného hydronyma je pozoruhodné, že podoba *jáccó* už obsahuje iniciálne *j-*, dlhý vokál *á* aj afrikátu *c*, čiže základné hláskové prvky staršej podoby hydronyma.[64] Predpokladaný názvotvorný proces by teda bolo možné načrtnúť nasledovne:

maď. *játszó/jáccó* „inundačné územie" > TN **Játszó/*Jáccó* > VN *Jác*

Aby sme mohli považovať takýto vývin za pravdepodobný, museli by sme predpokladať nielen priamy prenos názvu pomenúvajúceho záplavové územie na vodný tok, ktorý ním pretekal, ale aj zjednodušenie geminovanej afrikáty *-cc-* > *-c-* a zánik koncového *-ó*. Hoci transonymizácia TN > VN je dobre predstaviteľná a redukcia gemináty by pri medzijazykovej adaptácii tiež nebola problematická, menej jasný už zostáva zánik koncového *-ó*, ktoré je v maď. *játszó* (nár. *jáccó*) súčasťou participiálnej formy utvorenej od slovesa *játszik*. Jeho zánik by preto nepredstavoval priamočiary vnútromaďarský vývin, ale skôr sekundárne a nepravidelné skrátenie po proprializácii, buď v nárečovom prostredí alebo pri adaptácii názvu do slovenčiny. Takúto možnosť síce nemožno úplne vylúčiť, no nateraz ju nemožno oprieť ani o náležitú historickú medzičlánkovú podobu typu **Jáccó* či **Jácó*, ani o presvedčivú paralelu z maďarsko-slovenského kontaktu. Osobitným problémom tiež zostáva územné a časové rozšírenie nár. formy *jaccó* vrátane geografického významu. Tá je zachytená len vo vybraných oblastiach východného Maďarska (lokality Körösladány a Vésztő v Bekéšskej župe) a nie je isté, že sa toto apel. používalo už v 13. stor. v bezprostrednom okolí dolného Váhu na juhozápadnom Slovensku. Nedostatok priamych dokladov navyše nemožno nahradiť predpokladom, že obdobná forma mohla existovať aj vo vlastných maďarských nárečiach južného Slovenska, keďže ich stavba vrátane historickej lexiky nie je podnes systematicky spracovaná. Načrtnuté východisko z maď. *játszó/jáccó* tak zo všetkých posudzovaných nedomácich možností vykazuje najvýraznejšiu významovú aj formálnu blízkosť k podobe Jác. Jeho význam presne zodpovedá inundačnému charakteru lokality a nár. podoba už obsahuje aj základnú hláskovú štruktúru skúmaného hydronyma. Bez stredovekého a najmä regionálneho dokladu a bez adekvátneho objasnenia zániku koncového *-ó* však ani túto hypotézu nemožno rekonštruovať ako historicky či motivačne relevantnú.

Keďže ani nedomáce interpretačné možnosti neposkytli súvislejší a prameňmi dostatočne podložený hláskoslovný a motivačný vývin, ako najpravde-

---

[64] Popri dvojici *játszó – jáccó* poskytuje istú formálnu oporu pre zmenu *-tsz-* > *-cc-*/*-c-* aj dvojica *játszint – jácint*. Uvedený doklad tak môže naznačovať, že podobné alternovanie skupín nemuselo byť v maď. nár. prostredí ojedinelé, ale realizovalo sa aj pri iných lexémach. Doklad však sám osebe ešte nedokazuje pravidelný smer hláskovej zmeny ani nepredstavuje priamu paralelu k vývinu skúmaného hydronyma. Porov. Lőrinczy B., É. (ed.): Új magyar tájszótár II. (E-J), c. d., s. 1142.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 49

podobnejšie sa na základe dostupného materiálu pre podobu *Jác* javí azda antroponymické východisko. Na túto možnosť už nepriamo upozornil J. Stanislav, keď poukázal na formálnu blízkosť VN *Jác* s ON Jacovce (okres Topoľčany), prípadne aj s poľským ojkonymom *Jacewo* (okres Inowrocławski).[65] Paralela s ON *Jacovce* je dôležitá najmä preto, lebo historické doklady tohto ojkonyma sú s dokladmi skúmaného hydronyma formálne veľmi blízke; odlišujú sa len v grafickej stránke, a to substituovaním niektorých grafém (porov. 1255 *Ieche*; 1390 *Jech*; 1510 *Jecz*; 1808 *Jácowce* a pod.).[66] V prípade ON *Jacovce* možno vzhľadom na sufix *-ovce* navyše predpokladať priamy vzťah k OM, resp. k obyvateľom patriacim určitej osobe alebo rodu. Hoci pri hydronyme *Jác* takýto formálny derivačný ukazovateľ chýba, samotná existencia základu *Jac-* v širšom slovanskom onymickom priestore je pre výklad názvu pomerne dôležitá. Navyše sa ukazuje, že spomenuté základy sa pomerne frekventovane objavujú aj v súbore viacerých krstných mien a priezvisk.

V slovenskom prostredí sú podľa databázy priezvisk doložené najmä podoby *Jac* a *Jač*, s výraznejším výskytom v okolí Bratislavy a na severovýchodnom a východnom Slovensku v okolí Prešova a Košíc.[67] Do tohto okruhu prirodzene patria aj podoby *Jacz* či *Jácz*, ktoré sú však už menej frekventované – na základe údajov z roku 1995 sa vyskytovali zhodne len po jednej podobe v okolí Dolného Kubína, resp. Bratislavy.[68] Okrem toho ale antroponymum *Jac* možno registrovať aj v Poľsku.

Podľa štatistickej databázy poľských priezvisk ale nie je výrazne rozšírené – v roku 2026 ho malo dovedna len 61 nositeľov, s najväčším zastúpením v Mazovskom vojvodstve.[69] Ostatné podoby, ako *Jacz* či *Jác*, už nie sú v novodobých celoplošných štatistikách doložené. Tento stav reflektuje aj Internetový slovník priezvisk v Poľsku, kde síce podoby *Jac* alebo *Jacz* ako samostatné profilové heslá chýbajú, no ich historická prítomnosť a funkcia v poľskom antroponymickom systéme je spoľahlivo zdokumentovaná na mikroúrovni iných hesiel; explicitne to dokazuje etymológia viacerých oficiálne spracovaných priezvisk, napr. *Jace-*

---

[65] Stanislav, J.: Slovenský juh v stredoveku. Zväzok I., c. d., s. 334.

[66] Bližšie pozri: Kropilák, M. (ed.): Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. I. (A-J). Bratislava: Veda, 1977, s. 502.

[67] Ďurčo, P. a kol.: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu Copernicus Programme, projekt COP-58: Onomastica – Copernicus Database [online]. CD ROM. Paris: ELRA, 1998. Dostupné na: <http://www.juls.savba.sk/durco_priezviska.html>.

[68] Ďurčo, P. a kol.: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku, c. d.; M. Majtán však pri slvk. podobách *Jač, Jačo, Jacsó* či *Jacso* uvažuje aj o ich možnom východisku z maď. antroponyma *Ács*, ktoré malo vzniknúť z maď. apel. *ács* vo význame „tesár“. Naopak blízku podobu *Jach* zasa dáva do súvislosti s osobným menom *Ján* (Majtán, M.: Naše priezviská. Bratislava: Veda, 2018, s. 12, 72).

[69] Polskie Nazwiska. Areálová a štatistická distribúcia priezviska *Jac* v Poľsku. [online], [cit. 2026-07-18]. Dostupné na: <https://polskienazwiska.pl/n/JAC>.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 50

wicz, *Jacak* či *Jacaszek*, ktoré slovník zhodne definuje ako deriváty odvodené od starobylého OM *Jac* alebo *Jacz*.[70]

Prítomnosť a historickú relevanciu presnej podoby *Jacz* potvrdzuje naostatok aj Kazimierz Rymut vo svojej publikácii: variant *Jacz* (s prvým dokladom už k roku 1388) uvádza ako východisko pre antroponymá začínajúce na slabiky *Jacz-* alebo *Jak-*.[71] V rámci ich motivácie rekonštruuje tri paralelné zdroje: kresťanské meno *Jakub*, staroslovanské kompozitum *Jaczemir* (< psl. koreň **jacze-*) a rovnako aj lat. podobu mena *Hyacint* (*Hiacyntus* > *Jacek*). Životnosť, plasticitu a derivačnú produktivitu tohto antroponymického základu v poľskom prostredí následne ilustruje na bohatej škále historicky doložených antroponymických derivátov, napr. *Jacza*, *Jaczela*, *Jaczenin*, *Jacyn*, *Jacyna*, *Jacyno* či *Jacennik*.[72] K týmto poznatkom možno zároveň priradiť aj vyššie spomenuté poľské ojkonymum *Jacewo*, ktoré K. Rymut priamo odvodzuje z podôb OM *Jac*, *Jacz*.[73]

Z hľadiska geografickej distribúcie a historického vývoja vykazuje obdobné analogické tendencie aj český antroponymický, resp. toponymický priestor. Podľa štatistických údajov z neoficiálneho registra obyvateľov patrí priezvisko v podobe *Jáč* (36 nositeľov, s najväčšou koncentráciou v regióne Liberca) a Jač (7 nositeľov, najmä v okolí Jindřichovho Hradca) k rovnako raritným formám, pričom varianty s koncovým *-c/-cz* už na českom území v súčasnosti absentujú.[74] Otázka etymologickej a sémantickej interpretácie tohto menného základu má však v českej antroponomastike pomerne dlhú tradíciu, hoci sa v nej stretávame s viacerými rozdielnymi prístupmi. Už Antonín Kotík pri analýze detailne rozlišoval medzi dvoma podstatnými hláskoslovnými líniami. Kým podoby s vloženým konsonantom *c* (napr. *Jacek*, *Jacina* alebo *Jacík*) striktne spájal s lat. rodným menom *Hyacint* (v jeho podobe *Hyacinth*), mená s vloženým konsonantom *č* už odvodzoval z hebrejského *Jakub*.[75] Neskôr František Černý a Pavel Váša túto motivačnú škálu zúžili a podobu *Jacek* interpretovali výhradne len ako zdomácnenú skráteninu grécko-latinského rodného mena *Hyacinthus*.[76] Širší slavistický rozmer vniesol do diskusie až Jan Svoboda. Hoci vo svojom výklade registroval prítomnosť starobylého psl. koreňa **jačě-* (porov. vyššie s poľským

---

70 Internetowy słownik nazwisk w Polsce (ISNP). Priezviská *Jacewicz, Jacak, Jacaszek* a i. [online], [cit. 2026-07-22]. Dostupné na: <https://nazwiska.ijppan.pl/>.

71 Rymut, K.: Nazwiska Polaków. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo, 1991, s. 134.

72 Rymut, K.: Nazwiska Polaków, c. d.

73 Rymut, K.: Nazwy miejscowe Polski: historia, pochodzenie, zmiany. IV. (J-Kn). Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 2001, s. 19.

74 Kde jsme. Areálová a štatistická distribúcia priezvisk *Jáč* a *Jač* v Českej republike. [online], [cit. 2026-07-31]. Dostupné na: <https://www.kdejsme.cz/>.

75 Kotík, A.: Naše příjmení. Praha: Nákladem Jana Kotíka knihkupce na Smíchově, 1897, s. 20-21.

76 Černý, F. – Váša, P.: Moravská jména místní. Výklady filologické. Brno: Nákladem Matice moravské, 1907, s. 78.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 51

zápisom **jacze-*), samotnú skrátenú podobu *Jac* interpretoval ako hypokoristický tvar odvodený z podoby *Jacek* (*Jacint*), čím ju opäť motivačne odvodil z rodného mena *Hyacint*.[77] Práve tento fakt názorne ilustruje, ako sa v odbornej literatúre domáci psl. koreň a cudzie meno neustále prelínali a formálne spájali do identických kmeňových podôb. Túto tvarovú a motivačnú pružnosť napokon potvrdil aj František Kopečný, podľa ktorého sa najmä v poľskom jazykovom prostredí forma *Jacek* stala univerzálnym domáckym tvarom, fungujúcim paralelne pre obidve antroponymá – tak pre meno *Jakub*, ako aj *Hyacint*.[78] Myslenú kontinuitu, produktivitu a variačnú schopnosť tohto základu v súčasnej českej antroponymii následne zosumarizovala aj Dobrava Moldanová, ktorá recentné priezvisko *Jač* priamo odvodila od starých OM začínajúcich na slabiku *Ja-* (ako *Jan* či *Jakub*) a utvorených prostredníctvom odvodzovacej prípony *-č*, ktorá následne formovala aj domácke podoby typu *Jača*, *Jaček* alebo *Jačisko*.[79]

Prítomnosť a reálny historický dopad tohto základu sa však neobmedzujú len na antroponymá, ale sú zreteľne doložené aj v moravsko-sliezskej ojkonymii, konkrétnejšie vo vývine ON *Jackov* (pôvodne samostatná ves, dnes miestna časť Moravských Budějovíc). Ladislav Hosák a Rudolf Šrámek pri podrobnej analýze jeho historického vývoja registrujú zmienky *Jacou* (1131; s poznámkou, že stotožnenie tohto názvu s predmetnou lokalitou nie je úplne isté), ďalej in *Jaczow* (1351), *villam Jaczkaw* (1399), *Jaczkow* (1496), *Jatzkau*, *Jačkovo* (1846) a pod.[80] Na základe materiálu následne konštatujú, že pôvodnou formou názvu obce do roku 1550 bol tvar *Jačkov*, a že išlo o privlastňovací atribút so sufixom -ov k OM *Jaček*, čo bola hypokoristická podoba staroslovanského OM *Jačěvoj* (paralelne doloženého zo Sliezska v podobe *Jaczewoj*). Pôvod tohto mena tak aj oni priamo spájajú s prastarou podobou OM *Jacz*, vychádzajúceho z psl. koreňa **jačě-*.[81] Autori zároveň explicitne korigujú staršiu domnienku F. Černého a P. Vášu o kresťanskom pôvode ON z mena *Hyacint* (> *Jacek*);[82] vzhľadom na chronologické zaradenie najstarších dokladov už do prvej polovice 12. storočia označujú takúto etymológiu za nepravdepodobnú. Súčasnú formu *Jackov* nato interpretujú ako sekundárny dôsledok nemeckej ortografickej adaptácie v podobe *Jatzkau*, v ktorej hlásková skupina *tz* substituovala pôvodné české *č*, čo pri neskoršej rebohemizácii viedlo k fixácii a ustáleniu súčasnej podoby *Jackov*.

---

77 Svoboda, J.: Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964, s. 95.

78 Kopečný, F.: Průvodce našimi jmény. Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1974, s. 73, 77.

79 Moldanová, D.: Naše příjmení. Praha: Agentura Pankrác, 2019, s. 74.

80 Hosák, L. – Šrámek, R.: Místní jména na Moravě a ve Slezsku. Tom I. (A-L). Praha: Academia – Nakladatelství Československé akademie věd, 1970, s. 336.

81 Hosák, L. – Šrámek, R.: Místní jména na Moravě a ve Slezsku. Tom I. (A-L), c. d.

82 Černý, F. – Váša, P.: Moravská jména místní. Výklady filologické, c. d., s. 78.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 52

Slovanské korene tohto základu a jeho následná adaptácia v českom, poľskom a slovenskom prostredí svedčia o hlbokej historickej integrácii tohto antroponyma v stredoeurópskom regióne. Na základe zhromaždených lexikografických a historických dokladov možno konštatovať, že primárnym východiskom pre vznik skúmaných foriem je stredoveké OM *Jac* (resp. *Jacz* či *Jač*), ktoré však v západoslovanskom priestore vykazuje viacnásobnú motiváciu, keďže mohlo fungovať buď ako domáci psl. relikt odvodený od koreňa **jačě-* (s významom „silný, mocnejší, známejší“), alebo ako adaptovaná skrátenina rodných mien *Jakub* či *Hyacint*.

Vzhľadom na vysokú derivačnú produktivitu tohto antroponymického základu je preto vysoko pravdepodobné, že z neho primárne vzišla aj staršia podoba hydronyma, neskôr v slovenskej ortografii fixovaná ako *Jác*. V procese stredovekej toponymickej nominácie by išlo o pomerne štandardný a transparentne doložený model, pri ktorom by bol vodný tok pomenovaný podľa osobného mena vlastníka priľahlej pôdy, resp. majiteľa pozemku, cez ktorý pretekal. Takýto lingvistický výklad by však zostal iba teoretickou paralelou, keby sa v sledovanom mikroregióne nedala priamo doložiť konkrétna historická osoba alebo majetkový vzťah, ktorý by s týmto antroponymickým základom bezprostredne súvisel. Práve v tomto smere nadobúda kľúčový význam detailnejšia analýza kontextu už spomínaných zakladacích listín kráľa Bela IV. z rokov 1251 a 1252.[83] V rovnakom chotárnom opise (metácii), v ktorom sú fixované podoby *Iath* a *u/vallis Iach*, sa totiž explicitne uvádza aj vlastník susednej (darovanej) zeme – istý Jakub, zapísaný v lat. pádovej forme *Iacobo* (< nominatív *Iacobus*) a vystupujúci ako syn osoby pomenovanej v dobovom zápise ako *Sygarth* („[...] et tenet metam ibi cum Iacobo, filio Sygarth [...]“).[84] Z citovanej pasáže vyplýva, že hranica darovaného územia sa v priestorovej blízkosti sledovanej doliny pripájala k pozemkom *Jakuba*, syna **Žigarda*. Ďalší priebeh hranice je následne vymedzený aj vo vzťahu k zemi Alexandra z Paty („[...] usque ad terram Alexandri de villa Patha [...]“) a k územiu Šoporne („[...] et ibi per Wag ascendit ad aquilonem ad terram ville Supurni [...]“).[85] Hoci stredoveké lokačné formulácie neumožňujú presnú rekonštrukciu rozsahu či konfigurácie Jakubovho majetku, dokumentujú aspoň čiastočne jeho približné geografické umiestnenie. Predmetný majetok sa nachádzal v bezprostrednom susedstve s územím uvedeným v metácii a v priamej priestorovej nadväznosti na chotáre Paty a Šoporne, cez ktoré sledovaný vodný tok podnes preteká. Jakub tak v diplomatických prameňoch nevystupuje len ako formálny svedok uvedený v ich záverečných častiach, ale ako reálny susediaci vlastník zapojený do širších majetkových vzťahov tohto

[83] Marsina, R.: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus II., c. d., s. 257, 278.
[84] Marsina, R.: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus II., c. d.
[85] Marsina, R.: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus II., c. d.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 53

regiónu. Vďaka tomu sa antroponymický výklad staršej podoby *Jác* dostáva z roviny čisto teoretických úvah do konkrétneho historického rámca. Takto nastavený argumentačný model môže navyše podporiť aj analýza mena Jakubovho otca, ktoré je v listine fixované v spomenutej podobe *Sygarth*. Toto staré OM môžeme rekonštruovať do podoby **Žigard* (či azda **Zsigárd*), pričom jeho relevantnú dokladovú bázu v blízkom regióne reprezentuje i najstaršia vrstva historických zmienok neďalekej obce *Žihárec*, ktorá je dnes súčasťou Šalianskeho okresu (porov. 1251 *Sygarth*; 1268 *Sygarc*, *Sygart*; 1280 *Sygarth* a pod.).[86] Vlastivedný slovník obcí na Slovensku pri najstaršom z týchto dokladov dokonca explicitne uvádza, že ide o osobné meno[87] a v historickom prehľade nato konštatuje aj pôvodnú príslušnosť tejto lokality k majetkom rodu Sigárdyovcov.[88] Prítomnosť zápisu *Sygarth* v zakladacej listine z rokov 1251 a 1252 teda jasne patrí k antroponymickému základu, ktorý bol v danom období pevne etablovaný v sídelnej štruktúre dolnovážskeho priestoru.

Uvedené rodové a majetkové väzby tak ukazujú, že Jakub bol priamou súčasťou lokálnej vlastníckej vrstvy, ktorej rodové mená výrazne formovali miestnu toponymiu. Stotožnenie staršej vrstvy názvu vodného toku *Jác* s domáckou podobou mena tohto vlastníka sa javí preto ako najpravdepodobnejšie

---

[86] Kropilák, M. (ed.): Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. III. (S-Ž). Bratislava: Veda, 1978. s. 382.

[87] Kropilák, M. (ed.): Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. III. (S-Ž), c. d., s. 382; porov. aj Obec Žihárec – Základné údaje o obci. [online], [cit. 2026-07-19]. Dostupné na: <https://www.obeczihárec.sk/obec/zakladne-udaje-o-obci/>.

[88] J. Stanislav pri ON Žihárec uvažoval o východisku zo slovanského základu **žьgar-*, ku ktorému sa mal následne pridružiť maď. sufix *-d*. Motivačne pritom uvažoval o „hore“, ktorá mala byť pred založením sídla vypálená. Apel. hora tu teda zrejme chápal vo význame „les, väčší a súvislý lesný porast“. Hoci je takýto pomenovací motív vo všeobecnosti pri názvoch sídel vzniknutých na vypálenej alebo vyklčovanej pôde predstaviteľný, v prípade Žihárca nemusí byť apriórne správny, pretože ho nepodporuje nijaký priamy historický či miestny doklad. Ako možnú vývinovú paralelu J. Stanislav uviedol české ojkonymum *Žhery* (dnes časť obce Klučov, okres Kolín), ktorého výklad sa takisto spája s vypálením lesa, resp. s príbehom, podľa ktorého mali v pôvodnej lokalite sídliť „žháři“, aby posloužili ohněm všem okolním obyvatelům. Udržovali stálý „žhár“ a přikládali dříví na oheň ve dne i v noci.“ (pozri: Stanislav, J.: Slovenský juh v stredoveku. Zväzok I., c. d., s. 95, 314; porov. aj Obec Klučov; Žhery. [online], [cit. 2026-08-02]. Dostupné na: <https://www.klucov.cz/obec-1/nase-obce/zhery/>). Ani táto paralela však nie je etymologicky dostatočne presvedčivá. Antonín Profous a Jan Svoboda označujú tento ľudovoetymologický výklad zo staršej podoby **Žháři* iba za domnienku a upozorňujú, že predpokladané apel. *žheř* nie je v starej češtine známe (Profous, A. – Svoboda, J.: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny IV. (S-Ž). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957, s. 837). Rekonštrukciu **Žháři* navyše nepodporujú ani historické podoby *Zher* (1339), *Zer* (1411), *de Zher* (1415) či *Zhery* (1453), ktoré sa výrazne odlišujú od starších podôb ON *Žihárec* (pozri v texte). Nemožno preto *Žhery* pokladať za dostatočne presvedčivú formálnu paralelu. Stanislavov výklad tak zostáva motivačne predstaviteľný, no pramenne už dostatočne nepodložený.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 54

etymologicko-motivačné vysvetlenie, keďže preukázateľne vlastnil pozemky v bezprostrednom dotyku so sledovanou dolinou *Iath/Iach*. Navrhovaný výklad sa tak neopiera iba o formálnu podobnosť s ojkonymami *Jacovce*, *Jacewo* či súčasnými priezviskami *Jac/Jáč*, ale logicky vychádza z celkového historicko-geografického kontextu lokality.

Záver

Predložená historicko-etymologická analýza ukázala, že vývin hydronyma *Jarčie* netvorí len akási jednoduchá a neprerušená hlásková línia, ale dve motivačne navzájom odlišné názvové vrstvy. V jeho dokladovej tradícii sa od seba zreteľne oddeľuje staršia vrstva reprezentovaná najmä podobou *Jác*, na ktorú nadväzuje mladšia podoba *Jarčie*, ktorej vznik súvisí azda so sekundárnym priblížením už významovo nepriehľadného pôvodnejšieho názvu k slovenskému apelatívu *jarok*, nárečovo i *járek/járok*. Takéto prehodnotenie podporovala azda nová názvová situácia po viacerých vodohospodárskych zásahoch do miestnej vodnej siete, počas ktorej sa jednotlivé vetvy toku od seba rozlišovali predovšetkým funkčnými pomenovaniami typu *Starý jarok*, *Nový jarok* či *Malý jarok*.

Pôvod staršej podoby *Jác* však zostáva podstatne zložitejší. Posúdené domáce výklady poskytujú iba čiastkové významové alebo formálne zhody, ktoré však nemožno zladiť s celou dokladovou líniou či historicko-geografickým charakterom pomenovaného objektu. Etnonymickej interpretácii z maďarského *Jász* oproti tomu chýba zasa adekvátna miestna, historická i hlásková opora. Nedomáce výklady založené na uralských základoch alebo maďarskej lexike síce zodpovedajú močaristému a záplavovému rázu povodia, nemožno pri nich však doložiť súvislý vývin od predpokladaného základu či apelatíva k historickým podobám hydronyma. Platí to aj pre formálne a významovo blízke nárečové *játszó/jáccó*, pri ktorom chýba nielen stredoveký a regionálny doklad, ale aj presvedčivé vysvetlenie zániku koncového *-ó*.

Za najpravdepodobnejšie východisko staršej podoby *Jác* preto možno považovať antroponymický základ *Iac-/Jac-*, súvisiaci s osobným menom Jakub. Prednosť tejto interpretácie nespočíva iba vo formálnej blízkosti porovnateľných osobných a miestnych mien, ale predovšetkým v jej historickom ukotvení. V listinách z rokov 1251 a 1252 sa totiž v priestorovej súvislosti s dolinou *Iath/Iach* uvádza vlastník *Iacobus*, resp. *Iacobo*, ktorého majetok bezprostredne nadväzoval na skúmané územie. Starší názov tak mohol pôvodne označovať dolinu alebo širší majetkový priestor a až sekundárne prejsť na vodný tok. Hoci neúplná stredoveká dokladová tradícia neumožňuje považovať tento výklad za definitívne dokázaný, spomedzi posúdených možností vyžaduje najmenej nedoložených predpokladov.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 55

Prípad potoka Jarčie tak ukazuje, že pri výklade vodných názvov nestačí iba mechanické porovnávanie podobne znejúcich slov. Naopak, presvedčivejšie vysvetlenie umožňuje až prepojenie historických dokladov, porovnateľného onymického materiálu, vlastníckych vzťahov, miestnej názvovej praxe či premien vodného režimu krajiny. Predložené závery tak okrem posunu v etymologicko-motivačnom poznaní prinášajú aj dôležité argumenty pre názvoslovnú autoritu v oblasti štandardizácie geografických názvov pri prípadnom prehodnocovaní a obnove historickej toponymie tohto regiónu. Spracovanie tohto hydronyma zároveň predstavuje čiastkový vstup do systematického výskumu hydronymie dolného Považia, poslednej časti povodia Váhu, ktorej vodné názvy dosiaľ neboli komplexnejšie spracované.[89] Výsledky štúdie preto môžu poslúžiť ako jedno z východísk pri ďalšom dopĺňaní regionálneho obrazu slovenskej hydronymie v rámci projektu *Hydronymia Slovaciae*.[90]

Príspevok bol vypracovaný v rámci vedeckého projektu VEGA č. 2/0026/24 (Lexika slovenských terénnych názvov – 2. časť).

[89] Vzhľadom na rozsah a členitosť povodia Váhu sa jeho hydronymia spracúva po jednotlivých úsekoch, pričom nateraz bolo systematicky spracované horné a stredné povodie. Bližšie pozri Krško, J.: Hydronymia horného povodia Váhu (od povodia Rajčanky po prameň Váhu). Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2011, 228 s.; Krško, J.: Hydronymia stredného povodia Váhu (od Trenčína po Žilinu). Banská Bystrica: Belianum, 2022, 180 s.

[90] Viac o projekte pozri: Majtán, M.: Projekt a zásady spracovania Hydronymie Slovenska. In: Zápisník slovenského jazykovedca (Tézy prednášky konanej dňa 28. 11. 1984 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Prešove), 1985, roč. 4, č. 2, s. 15-17; Majtán, M.: Slovenská hydronymia v slovanskom kontexte. In: Zápisník slovenského jazykovedca (Tézy prednášky konanej dňa 16. 12. 1986 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave), 1987, roč. 6, č. 1, s. 14-16; Krško, J.: Spracovanie hydronymie Slovenska (Metodické pokyny na spracúvanie projektov Hydronymie Slovaciae). Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2005, 104 s.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 56

Zoznam skratiek a značiek

*	rekonštruovaná podoba
> <	smer vývinu
apel.	apelatívum
bot.	botanicky
lat.	latinsky/po latinsky
maď.	maďarsky/po maďarsky
nár.	nárečie/nárečovo
OM	osobné meno
ON	osadný názov
slvk.	slovensky/po slovensky
TN	terénny názov
VM	vojenské mapovanie
VN	vodný názov

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 57

From Jác to Jarčie: The Origin, Motivation and Development of a Hydronym from the Lower Váh Region

Patrik JAKUBEK

The study examines the relationship between the hydronym *Jarčie*, denoting a stream in the Lower Váh region, and its older forms. It reconstructs the name's development and the motivation of its two layers. The research combines philological analysis of medieval charters with historical and comparative onomastics. The material includes maps and dictionaries, Czech, Polish and Slovak anthroponymic and toponymic parallels, data from our own research and evidence on local geography, land ownership and water-management interventions. The earliest records, *Iath* (1251) and *vallis Iach* (1252), refer primarily to a valley rather than directly to a stream. Later sources document the forms *Jácz Potok*, *Jácz Árok*, *Jác* and the variant form *Jáč*. *Járcs*, first found on an 1893 cadastral map, and the variants *Jarč* and *Jarčie*, increasingly used after the Second World War, represent a younger layer. *Jarčie* is interpreted not as a regular phonological continuation of *Jác* but as its secondary reinterpretation under the influence of Slovak appellative *jarok* and dialectal *járek/járok*. Changes to the drainage network and names such as *Starý jarok*, *Nový jarok* and *Malý jarok* probably reinforced this process. Alternative explanations of *Jác* are critically reassessed. Derivations from Slovak (Slavic) forms *jaz*, *jas*, *jaseň* or *jačať* provide only partial correspondences, while a connection with the Hungarian ethnonym *Jász* lacks local historical and phonological support. Uralic and Hungarian geographical terms associated with wetlands or floodplains fit the landscape, but no continuous formal development can be demonstrated. Even dialectal Hungarian form *játszó/jáccó* lacks regional evidence and requires the unexplained loss of suffix *-ó*.

The best-supported interpretation derives *Jác* from the anthroponymic base *Iac-/Jac-*, which is connected with the personal name *Jakub*. Alongside West Slavic onymic parallels, crucial evidence comes from the charters of 1251 and 1252, which mention a neighbouring landowner named *Iacobus* in the same boundary description that records *Iath/Iach*. The name may thus originally have designated his valley or estate and only later the stream. Although documentary gaps preclude definitive proof, this interpretation integrates formal, comparative and local historical evidence while requiring the fewest unsupported assumptions.

https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2026.1.2

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 58

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 59

Vasyl Popelyastyy*

A Few Notes on Kyivan-Wallachian Cultural Contacts in the Mid-17th Century: The Rite of Penance in the 1635 Câmpulung *Trebnyk*

Popelyastyy, V.: A Few Notes on Kyivan-Wallachian Cultural Contacts in the Mid-17th Century: The Rite of Penance in the 1635 Câmpulung *Trebnyk*. Slavica Slovaca, 61, 2026, No 1, pp. 59-71 (Bratislava).

In 1635, Timotei Aleksandrovich Verbitsky, a printer from Kyiv, published a Cyrillic *Trebnyk* in Câmpulung as the outcome of negotiations between Matei Basarab, Prince of Wallachia (1632–1654), and Peter Mohyla, the Metropolitan of the Kyivan Church and Archimandrite of the Kyivan Cave Monastery. Produced within the particular cultural and spiritual milieu of an ecclesiastical community, a *Trebnyk* is far more than a compilation of liturgical rites and services; it constitutes a valuable witness to the theology, spirituality, ecclesiology, and broader culture of the community that created and used it. The theology of an ecclesiastical community is embodied in its prayer, and, conversely, prayer expresses its belief. This principle is particularly evident in the Rite of the Sacrament of Penance contained in the Câmpulung *Trebnyk* of 1635. The present study demonstrates that this rite represents the liturgical tradition of the Ostroh *Trebnyk* (1606), adapted for use in the Wallachian Church. Through an analysis of its structure, rubrics, prayers, and theological emphases, together with a comparison with earlier South Slavonic and Kyivan printed *Trebnyks*, the article identifies the principal sources of the rite, traces its development within the Romanian tradition, and situates the Câmpulung *Trebnyk* within the broader context of seventeenth-century Orthodox liturgical culture.

Trebnyk, the Sacrament of Repentance, confession, liturgy, liturgical tradition.

Introduction

As the first book printed in seventeenth-century Wallachia, the Câmpulung *Trebnyk* (1635) marks the beginning of a new chapter in the cultural and ecclesiastical history of Romania and stands as one of the most important monuments of the country's printed heritage. *Câmpulung 1635*[1] has attracted

* Vasyl Popelyastyy (STD, PhD) is Associate Professor at the Kyiv Theological Major Seminary of the Three Holy Hierarchs, Department of Theology, Kniazhychi, Brovary District, Kyiv Region, Ukraine, 07455, and Postdoctoral Researcher at the Faculty of Orthodox Theology, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia, Romania. ORCID 0000-0002-7283-6291, e-mail: vasyl.popelyastyy@gmail.com.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 60

considerable scholarly attention and has been studied from bibliographical, historical, literary, liturgical, and theological perspectives. Among those who have examined it are Ukrainian bibliographers and book historians, including Iaroslav Isaievych, Hryhorii Koliada, and Mykola Makarenko; Russian bibliographers, such as Ivan Karataev and Vera Lukianenko; Romanian historians, bibliographers, and literary scholars, including Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Ioan Dan Simonescu, Dan Râpă-Buicliu, and Dennis Deletant; as well as the liturgical scholar Mihail K. Qaramah.

The present study places the Câmpulung 1635 within its broader ecclesiastical, cultural, and political context rather than approaching it solely as a liturgical manual intended for clerical use. The decision to make a liturgical book the first publication of the newly established printing press at the beginning of Matei Basarab's reign reflects a conception of society in which the physical and spiritual dimensions of human existence formed an inseparable unity and in which the responsibility of the ruler extended to both the material and the spiritual welfare of his subjects. Moreover, the spiritual dimension takes precedence over the material dimension just as eternal life surpasses temporal existence. Together with the choice of Church Slavonic as the language of printing and its close relations with the Kyivan Church, this conception reflects the idea of a common ecclesiastical and cultural space shared by the Slavic peoples and the Romanian principalities through their common Byzantine-Slavonic Christian tradition. This broader vision may be understood through Riccardo Picchio's concept of *Slavia Orthodoxa*, a transregional ecclesiastical and cultural community embracing Wallachians, Ruthenians, Muscovites, Serbs, and Bulgarians, united by a shared Byzantine heritage and by the use of Church Slavonic as a common liturgical and literary language.[2]

The analysis of the Rite of the Sacrament of Penance in the seventeenth-century Romanian *Trebnyks* provides further evidence for this interpretation and illustrates how these transregional connections were expressed in liturgical practice. The *Câmpulung 1635* combines elements of the Kyivan recension established by the *Ostroh Trebnyk* (1606) with features inherited from the South

---

1 Hereafter, *Câmpulung 1635*, unless otherwise indicated.

2 Picchio, R.: "Slavia Orthodoxa:" Литература и язык. Москва: Знак, 2003. 720 pp. Particularly relevant to the present discussion is Picchio's explicit inclusion of Wallachia and Moldavia within the cultural sphere of *Slavia Orthodoxa* (p. 11). For the application and further development of this concept in the context of the ecclesiastical and cultural history of Eastern Europe, see also Skochylyas, I.: Slavia Unita – the Cultural and Religious Model of the Archdiocese of Kiev in the Seventeenth and Eighteenth Centuries (the Discussion on Christian Heritage of Nations of Eastern Europe). In Kłoczowski, J. – Łaszkiewicz, H. (eds.): East-Central Europe in European History: Themes and Debates. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2009, pp. 243-254.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 61

Slavonic tradition. The subsequent preference of Romanian editors for textual features preserved in the *Ostroh Trebnyk* but absent from *Câmpulung 1635* demonstrates not only the continued vitality of contacts between the Romanian principalities and the Kyivan Church throughout the seventeenth century, but also the conscious engagement of Romanian editors with the wider Slavonic liturgical tradition in shaping their own printed books.

Accordingly, this article examines the Rite of the Sacrament of Penance in *Câmpulung 1635* within the broader context of Romanian, Kyivan, and South Slavonic liturgical traditions, demonstrating how its textual development reflects the ecclesiastical and cultural networks of seventeenth-century Eastern Europe.

Bibliographical Description of the Trebnyk

In 1635 the *Trebnyk* was printed in a newly established printing house in Câmpulung Muscel (referred to in Slavonic sources as Dovhe Pole, that is, *Câmpul Lung* – "Long Field"), Wallachia (contemporary Romania) after a prolonged interruption since 1588.[3] The main printer was Timotei Aleksandrovich Verbitsky.[4]

---

[3] Some copies are available online, for example the copy held in the Sheptytsky Museum (СдК 1118, old 1071) [accessed January 8, 2026]; the copy held by the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine [accessed July 5, 2026]; the copy held by the National Library of Romania (CR-XVII-II-11; Inv. C298258), accessible through its digital platform [accessed July 5, 2026]; the copy held by the Romanian Academic Library (CRV 35; Ex I–630860), available through the digital resources of the Bucharest Metropolitan Library [accessed July 5, 2026]; and the copy held by the Digital Matica Srpska Library (РЂр I 8.1; COBISS.SR-ID: 222627079) [accessed January 15, 2026]. All these copies are damaged, and some folia are missing. The copy from the Library of Ion. I. C. Brătianu, now held in the National Library of Romania (CR-XVII-II-11 Inv. C298258), is noted by the librarian as the copy described in the Bianu, I. – Simonescu, D.: Bibliografia românească veche (1508–1830), vol. 4: Adăogiri şi Indreptări. Bucharest: Atelierele grafice Socec & Co., Soc. Anonimă Română, 1944, pp. 181–188, № 35 is the most complete copy preserved in Romania. It is the most complete copy preserved in Romania and lacks only the title folio (http://digitool.bibnat.ro/R/V2VLL7EUG8C8LVRDBNGTUNAUG1TE9FL6F4AJUJQTXGGVNPN1E6-02250?func=results-jump-full&set_entry=000005&set_number=000085&base=GEN01) [accessed July 05 2026].

[4] Timotei Verbitsky belonged to the circle of printers associated with the Kyiv Cave Lavra printing house. He is identified as a master printer in the beatiful Lavra's edition of **Бѣсѣды На Дѣянїя Сѵтѡ Апла Павла**. Київ, Києво-печерська лавра, 1621–1623. His name appears first on the list of printers [**Бѣсѣды**, p. 3200 [v]]. According to Iaroslav Isaievych, Verbitsky subsequently operated his own printing house between 1624 and 1628, where he published at least four books: two editions of the Horologion (1625 and 1626), the Primer (1627), and the Psalter (1628). He later returned to the Kyiv Cave Lavra printing house, from which he was dispatched to Wallachia to organize the new printing house [Isaievych, Ia.: Українське книговидання: Витоки, розвиток, проблеми. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002, pp. 180-183. For further information on Verbitsky see, for example Dziuba, O. – Frys, V. (eds.): Буквар Тимофія

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 62

This book was printed *in quarto* in black and red ink and decorated with headpieces, tailpieces, and initials. The main text is set in a twenty-one-line type area; ten lines measure 61 mm. The edition also includes running headlines, catchwords, and Cyrillic alphabetical signatures.

The title page is enclosed within an elaborate woodcut frame. An arch adorned with vegetal ornamentation rests on two pilasters standing on a common base. Although symmetrical in architectural form, the pilasters differ in their decorative details, incorporating distinct vegetal and zoomorphic motifs. For example, a putto is depicted on the capital of the right pilaster, while the head of a griffin appears on the left. The central sections of the pilasters contain differently ornamented half-vases, and their lower sections are decorated with two distinct sea beasts. The arch is crowned by the head of a two-winged angel at its centre and flanked by two full-length two-winged angels positioned on either side. Seated on the arch, they rest their feet on stands. The angel on the right holds a cross in his left hand, the vertical arm of which is markedly longer than the horizontal, while the angel on the left holds a double-edged sword in his right. With their free hands, the angels grasp the ends of a suspended chain, from the centre of which hangs a cross.[5]

This woodcut block, reused by Timotei Verbitsky, had previously served as the title-page frame in the *Horologion* printed in Kyiv in 1625[6] and 1626 and in the Psalter of 1628,[7] editions likewise associated with Verbitsky. It was subsequently reused in several Wallachian publications, including the *Sluzhebnyk* printed at the Dealu Monastery in 1646[8] and the *Pogribania preoților* published in Târgoviște in 1650.[9] The recurrence of this decorative element provides further evidence for the transfer of printing materials and artistic models from the Kyivan printing milieu to Wallachia.

Верицького 1627. Київ: Українознавство, 1995, 34 pp. and Istomin, F.: Матеріал для биографіи 'друкара' Тимофея Александровича. In Yasinky, M. (ed.): Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора Лѣтописца, vol. 12. Кіевъ: Типографія Императорскаго Университета Св. Владиміра, 1898, pp. 24-33.

5 For more on the decoration of this frame see, for example Makarenko, M.: Орнаментація української книжки XVI–XVII ст. Київ: n.p.a., 1926, pp. 24–26. It should be noted that Makarenko analyses the title folio of the Chasoslov (Horologion) printed by Verbitsky in Kyiv in 1625.

6 **ЧАСОСЛО́ВЪ По̀ Ѻ҃стáвѹ сщ҃ы҃ IЄРЎСОЛИ́МСКИХ** ѻ҆бита́лїй. Київ: Вербицький, 1625.

7 Isaievych, Ia.: Українське книговидання, op. cit., p., 181.

8 **ΛΥΤ^ѵΡΓΙΆΡΙΟΝ**ъ. сѝ ѐстъ Слѹжє́бникъ. Dealu: the Dialu Monastery, 1646.

9 Cf. **КАРТѢЧЄСЪКѢмж** погрєба́нїа прїцлѡ̀ мирі́нь , шй ѧдїаконлѡ̀. Targoviste: n.p.a., 1650. Publication of the title folio see, for example in Bianu, I. – Hodoș, N.: Bibliografia românească veche (1508–1830), vol. 1: 1508–1716. Bucharest: J. V. Socec, 1903, p. 176, № 57 and Andreescu, A.: Arta cărții (Cartea românească în secolele XVI-XVIII): Ilustrație și ornament în cartea veche românească de până la Vasile Lupu și Matei Basarab. Bucharest: Editura Integral, 1997, p. 53.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 63

The typographical execution of *Câmpulung 1635* is less refined than that of contemporary editions produced by the Kyiv Cave Monastery press. The type employed in the edition appears noticeably worn and had evidently been used extensively prior to its transfer to Wallachia.[10]

The paper used for the *Câmpulung Trebnyk* was predominantly of German and Italian origin, although Austrian and Swiss papers were also employed in its production. Dan Râpă-Buicliu identifies a wide variety of watermarks, including an anchor within a circle; an anchor within a circle surmounted by a trefoil and accompanied by letters; a crossbow within a double circle surmounted by a trefoil; a crossbow within a circle surmounted by a trefoil and accompanied by letters; a crown surmounted by a star; a crown surmounted by a star and crescent; a crown surmounted by a star and crescent, enclosed within a circle, with a lantern as a countermark; a Paschal lamb enclosed within a lobed cartouche and accompanied by letters; a mitre; a triple crescent with a countermark; a triple crescent accompanied by letters; a triple crescent with two countermarks (Italian paper); a coat of arms with a lion displayed on a shield; a coat of arms with a shield surmounted by a helmet (German paper); an eagle; a double-headed eagle; a double-headed eagle accompanied by letters (Austrian paper); a bear wearing a collar (Swiss paper); a flower enclosed within an ornamental cartouche and accompanied by letters; a flower enclosed within an ornamental cartouche; and a Z.M. monogram surmounted by a trefoil (without national identification).[11]

Foliation is indicated by Cyrillic letters functioning as numerals placed in the upper right-hand corner of each recto. Each folio number is preceded by the indication "лѝ [= folio]." The *Trebnyk* comprises 226 folia, including the coat of arms of Matei Basarab, Prince of Wallachia (1632–1654), printed on the verso side of the title folio; a poem dedicated to the coat of arms and signed by Udrișteă Năsturel;[12] two Prefaces; a Word to the Readers; and Afterword. The latter two texts occupy the final folio of the book, appearing on the recto and verso respectively.

The Word to the Readers follows the conventional formula of an authorial apology for possible errors.[13] The Afterword, in turn, provides information con-

---

[10] Cf. Lukianenko, V.: Издания кириллической печати XVI–XVII вв. (1494–1688 гг.) для южных словян и румын: Каталог книг из собрания Государственной публичной библиотеки им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. Санкт-Петербург: Государственная публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина, 1979, p. 127, № 55.

[11] Râpă-Buicliu, D.: Bibliografia românească veche: Additamenta I (1536–1830). Galati: Alma, 2000, p. 147, № 35–I, IV.

[12] For the publication of this Poem and its Romanian translation, see, for example Bianu, I. – Simonescu, D.: Bibliografia românească veche, vol. 4, c.d., p. 181.

[13] The *Word to the Readers* and its Romanian translation were published, for example in Bianu,

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 64

cerning the title of the book, its patron, Matei Basarab, its typographer, Timotei Aleksandrovich Verbitsky, and the place and date of publication.[14] The title is presented in a descriptive form and reflected Hellenistic influence: **Кни́га глаго́лма҆ Є҆ѵхолоѓіонъ, е҆́же є҃сть Мл҃твникъ** [= *A Book which is Called Euchologion, that is a Prayer Book*]. By contrast, the title printed on the title page is more closely aligned with the Slavonic tradition and provides a fuller description of both the contents of the volume and its intended users: **Трє́бникъ Сѵ́рѣчъ. Мл҃тво҆́никъ. Имѣ́й вѣ́сѣ҆ѣ҆ Ц҃ѓко́вная послѣдова́нїа҆, Іерє́мъ подоба́ющая҆** [=*Trebnyk, that Is a Prayer Book, which Contains Church Orders Pertaining to the Priests. Represented for the First Time*].[15] It should be noted that several designations for the book occur throughout the edition, *Euchologion*, *Trebny*k, *Molitvenyk* and *Molitvoslov* (a *Prayer Book*). For example, the designation appears **Є҆ѵхолоѓіонъ, и҆ли҃ Мл҃твникъ** at the beginning of the Preface attributed to Matei Bassarab,[16] while **Трє́бникъ, и҆ли҃ Мл҃твослѡ҃в** occurs within the text of the Preface itself. The form **Молитовникъ** appears at the conclusion of the main text of the Trebnyk.[17]

According to its title, the first preface was authored by Matei Basarab.[18] The second Preface is the editorial dedication to Matei Basarab. The second Preface is signed by Ioan Glebkovych, described as a compositor of words, in some copies[19] and in the others by Ivasco Baleanul, the Grand Vornic.[20] On the basis

---

I. – Simonescu, D.: Bibliografia românească veche, vol. 4, c. d., p. 187.

[14] For the publication of this Afterword and its Romanian translation, see, for example Bianu, I. – Simonescu, D.: Bibliografia românească veche, vol. 4, c. d., p. 188.

[15] **Трє́бникъ Сѵ́рѣчъ. Мл҃тво҆́никъ. Имѣ́й вѣ́сѣ҆ѣ҆ Ц҃ѓко́вная послѣдова́нїа҆, Іерє́мъ подоба́ющая҆. Изобрази́на пра҃вїи.**Câmpulung: Matei Basarab, 1635. The term *Euchologion* derives from the Greek word εὐχολόγιον, transliterated into Cyrillic characters, and denotes a collection of prayers. The term *Trebnyk* is related to the Church Slavonic *требованіе*, meaning need, request. There are significant differences between the Slavonic *Trebnyk* and the Greek *Euchologion*. In general, *Trebnyks* contain the liturgical rites for five Sacraments (excluding Holy Orders and the Divine Liturgy), as well as various services and blessing celebrates at the request of the faithful. It is therefore primarily intended as a service book for parish clergy. The Greek *Euchologion*, by contrast, is typically more comprehensive. In addition to sacramental rites and occasional services, it commonly includes the texts of the Divine Liturgies, Vespers, and Orthros, as well as rites reserved to episcopal ministry, such as ordinations, the consecration of Holy Myron (Chrism), and the blessing of antimensions (corporals).

[16] Câmpulung 1635, op. cit, p. [2v]. Foliation in square brackets indicates that the numbering does not appear in the *Trebnyk* itself. A slightly different spelling appears at the beginning of the Rite of Baptism: **Є҆ѵхолоѓіон сирѣчъ мл҃твникъ** [Câmpulung 1635, c. d., p. 1r].

[17] Câmpulung 1635, c. d., p. 215v.

[18] For the publication of this Preface and its Romanian translation, see, for example Bianu, I. – Simonescu, D.: Bibliografia românească veche, vol. 4, c. d., pp. 182-187.

[19] See, for example the copy held in the Russian State Library, OMF2 Ф 10–79 /586; МК Кир. 4°. See also Bianu, I. – Hodoș, N.: Bibliografia românească veche, vol. 1, c. d., pp. 532 and Lukianenko, V.: Издания, op. cit., pp. 127. Bianu and Hodoș also published part of the second preface, together with a Romanian translation, in Bibliografia românească veche,

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 65

of these differing signatures, Romanian scholarship has generally assumed the existence of two distinct editions of *Câmpulung 1635*.[21] However, evidence from the history of Cyrillic printing, and particularly from the Kyivan printing tradition, clearly demonstrate that alterations could be introduced during the printing process itself. Such modifications included the replacement of individual leaves, the insertion of additional texts, and other changes affecting only part of the print run.[22] Moreover, these two names appear on an otherwise identical text and occupy the same position within the typographical layout of the folio. These circumstances suggest that the surviving copies do not necessarily represent separate editions. Rather, they are more plausibly understood as variant states of a single edition produced during the course of printing.[23]

---

vol. 1, pp. 530–532.

20 See, for example the copies held in the National Library of Romania, CR-XVII-II-11 Inv. C298258, and the copy from the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine.

21 See, for example Bianu, I. – Simonescu, D.: Bibliografia românească veche, vol. 4, op. cit., p. 187 and Deletant, D.: Rumanian Presses and Printing in the Seventeenth Century: I. In: The Slavonic and East European Review, 1982, vol. 60, no. 4, pp. 485, footnote 8.

22 See, for example edition of the **БѢСѢДЫ**. Only some copies have the Dedication of Zacharia Kopystensky to Prince Stepan Sviatopolk Chetvertynskyi and the Dedication of Pamvo Berynda to Fedir Kopystensky among others distinction in copies [Karataev, I.: Описаніе славяно-русскихъ книгъ напечатанныхъ кирилловскими буквами, vol. 1: съ 1491 по 1652 г. Санкт Петербург: Типография императорской академии наук, 1883, p. 372, № 284; Titov, Kh.: Матеріяли для історії книжної справи на Вкраїні в XVI-XVIII вв.: Всезбірка передмов до українських стародруків. In Збірник Історично-філологічного відділу Української Академії Наук, vol. 17. Київ: Друкарня української академії наук, 1924; reprint in Bausteine zur Geschichte der Literatur bei den Slaven, vol. 16. Cologne and Vienna: Böhlau Verlag, 1982, pp. 68–85; Zapasko, Ia. – Isaievych, Ia.: Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків, виданих на Україні, vol. 1: 1574–1700. Львів: Вища школа, 1981, pp. 41-42, № 138].

23 For more on the bibliographical description of the Câmpulung 1635 and the influence of a Kyivan book on the Romanian seventeenth century prints, see for example Bianu, I. – Hodoş, N.: Bibliografia românească veche, vol. 1, op. cit., pp. 103-104, № 35; 529-532; Bianu, I. – Simonescu, D.: Bibliografia românească veche, vol. 4, op. cit., pp. 180–188, № 35; Râpă-Buicliu, D.: Bibliografia românească veche, p. 147, № 35–I, IV; Isaievych, Ia.: Українське книговидання, op. cit., p. 182; Karataev, I.: Описаніе, op. cit., pp., 448–449, № 426; Lukianenko, V.: Издания, op. cit., pp. 126–128, № 55; Koliada, H.: З історії румунсько-українських друкарських зв'язків у XVII ст. In: Український історичний журнал, 1964, vol. 1, pp. 99-102; Koliada, H.: Украинско-румынские книгопечатные связи в области книжной орнаментики. In Sidorov, A. (ed.): Проблемы рукописной и печатной книги. Москва: Наука, 1976, pp. 204–228; Zabolotna, N.: Кириличні стародруки князівств Молдови та Волощини: огляд видань і особливості примірників із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. In: Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 2019, vol. 51, pp. 76-90.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 66

Cultural and Political Context of the Trebnyk

The two prefaces provide important insights not only into the history of the *Trebnyk* itself but also into the broader cultural, social, and political context of seventeenth-century Wallachia.

Matei Basarab ascended the Wallachian throne in August 1632 and ruled the principality until 1654. Following several decades of political instability, his reign represented one of the longest periods of relative stability and development in Wallachia since the rule of Michael the Brave (1593–1601). Basarab's policies were directed toward the consolidation of internal political forces, particularly the boyar elite and the Orthodox clergy, the promotion of education and economic activity, and the strengthening of diplomatic relations with neighbouring powers, especially Transylvania and the Ottoman Porte. The establishment of a printing press at the beginning of his reign, its first known publication appearing as early as 1635, constitutes one of the most significant manifestations of these policies. It reflects both the broader programme of cultural and ecclesiastical patronage pursued by Basarab and the priorities that informed his conception of princely authority.

In a somewhat poetic manner, the Preface to the *Trebnyk* articulates the rationale for the establishment of the printing house. The initiative is presented as a response to a spiritual famine and thirst for divine truth caused by the scarcity of books. According to the author, manuscript production alone was insufficient to satisfy the growing demand for religious literature. Only the greater output and wider dissemination made possible by print could remedy this deficiency. The printing house is therefore portrayed as a national treasure and as one of the most valuable legacies that Matei Basarab could leave to his successors.

The Preface further suggests that the well-being of the population constitutes a principal objective of good governance. It presents the stability and prosperity of the state as dependent upon a firm foundation in Christian values. According to this conception, virtuous conduct among subjects can flourish only where the Word of God is widely accessible and properly understood. Moral behaviour is thus depicted as the consequence of religious instruction: individuals must first learn what is righteous before they are capable of acting accordingly.

Basarab frames his administrative and political authority in explicitly theological terms, representing the Wallachian throne as a divinely sanctioned inheritance and portraying himself as a servant of God, literally – "a slave

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 67

[=рабъ]."[24] He underscores the primacy of spiritual over physical needs by drawing an analogy between the superiority of the soul over the body. In doing so, he articulates a hierarchy of governance in which priority is accorded to the spiritual well-being of the polity; such prioritization, he implies, ultimately ensures material prosperity.

This conception echoes the Byzantine doctrine of imperial authority, according to which the emperor functioned both as God's viceroy on earth and as the representative of the people before God, while also serving as the protector of Orthodox Christians.[25] In a similar vein, Basarab's intention to disseminate the *Trebnyk* among Ruthenians, Serbs, Bulgarians, and Moldavians, rather than solely among his own Wallachian subjects, suggests an attempt to project himself as a guardian of Orthodox communities across political boundaries. As Orthodox Prince-Voievoda of a principality enjoying substantial autonomy under Ottoman suzerainty, Basarab appears to have sought a broader role among the Orthodox communities, extending his patronage to Slavic-speaking populations under Ottoman rule as well as to the Ruthenians of the Polish-Lithuanian Commonwealth, who lacked an independent political authority of their own.[26]

This conception also finds its proper context within the cultural and ecclesiastical framework of *Slavia Orthodoxa*.[27] Contemporary evidence for such a transregional community may be found in the Preface to the Sluzhebnyk printed by the press of Leon Mamonich in Vilnius in 1617, which identifies Ruthenians, Muscovites, Wallachians, Serbs, and Bulgarians as the intended readership of its liturgical publications. These communities shared the Byzantine rite, employed Church Slavonic in worship, and used the same liturgical books in the celebration of divine services.[28]

The circumstances surrounding the establishment of the printing house, described in the Preface, further illuminate its significance for Matei Basarab

---

[24] Câmpulung 1635, op. cit, p. [2v].

[25] For more on the idea of the divine roots of the authority of Byzantine Emperors, see for example Ostrogorsky, G.: Byzantine Emperor and Hierarchical Order. In: The Slavonic and East European Review, 1956, vol. 35, no. 84, pp. 1–14; Özbay, D.: The Representation of Emperor as God in Byzantine Mosaics and Frescos. In Mediterranean Journal of Social Sciences, 2015, vol. 6.4, pp. 58-65; Runciman, S.: The Byzantine Theocracy. Cambridge: Cambridge University Press, 1977. 205 pp. On the development of this idea in the Romanian environment in the context of conception *Byzantium after Byzantium*, see for example Iorga, N.: Byzantium after Byzantium. Iasi, Oxford and Portland: the Center for the Romanian Studies, 2000, pp. 129-195.

[26] Cf. Deletant, D.: Rumanian Presses and Printing, c. d., p. 487.

[27] Cf. Picchio, R.: Slavia Orthodoxa, c. d., p. 11.

[28] **Книга глаѫ́ѥнникъ. Вниѩ́же кѫ́ѥнихъ трѣ́ ѥпⷭ̃повъ литургїи съвѣрьша́ютьсѧ. Іѡа́нна Златоустаго; Васи́лїѧ Вели́каго, и Григорїѧ двоесло́ва Па́пы Ри́мьскаго. Прѣждесѫ́щѣйшѧ.** Вильнюс: Леон Мамонич, 1617, p. [3r].

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 68

and his court. The foundation of the press was presented as the result of divine intervention. Such a representation is entirely consistent with Basarab's broader conception of authority, already discussed above, which emphasized the providential character of his rule and portrayed his actions as being guided by God's will.

The Preface relates that, while Basarab and his advisors were seeking a means to establish a printing house, God sent two hieromonks, Meletios the Macedonian and Nectarios Pelagonites, from Ruthenia ("ѿ рогїйскихъ странъ").[29] Meletios informed the ruler about the state of book printing in Ruthenia and provided information concerning the acquisition of printing equipment, including its cost. The text does not make clear, however, whether the arrival of the two hieromonks coincided with the initial emergence of the project at the Wallachian court or whether they were deliberately invited after the decision to establish a printing house had already been made.[30]

---

[29] Câmpulung 1635, c. d., p. [4r]. The term "ѿ рогїйскихъ странъ" requires clarification. In some modern scholarship, such references have been interpreted as denoting Russia in the modern sense. In the context of the first half of the seventeenth century, however, such an interpretation is problematic. Contemporary sources commonly distinguished between the Muscovite state, centred on Moscow and conventionally referred to in modern historiography as Muscovy, and the lands of the Kyivan Metropolitanate, which were often designated as Rus', Ruthenia, or "Little Russia." The Prefaces to Câmpulung 1635 make clear that the "Russian lands" from which Meletios came to Wallachia refer to the ecclesiastical territory of the Kyivan Church rather than to Muscovy. According to the text, Basarab dispatched an embassy to Petro Mohyla, Metropolitan of Kyiv, in "кмáлóи рóссїи [= Little Russia]." This designation should be understood in the Greek tradition of geographical nomenclature, in which the terms "Little" and "Great" denoted a metropolitan centre and its dependent or related territories rather than implying relative size or political importance. The second preface further states that Petro Mohyla was Metropolitan of Kyiv and leader of the "Цр҃кви рогїйскїѧ [= the Russian Church]," whose see was located in Kyiv. At the time, the Kyivan Metropolitanate remained under the jurisdiction of the Patriarchate of Constantinople and had not yet been incorporated into that of the Moscow Patriarchate.

[30] The extant biographical information concerning Meletios the Macedonian is scarce. The Prefaces to Câmpulung 1635 and the Psalterion (1637), together with a small number of additional documents, constitute the principal sources for reconstructing his biography. As hegumen of the Govora Monastery and the individual responsible for the publication of the Psalterion of 1637, Meletios states in its Preface that he entered monastic life at the Zograph Monastery on Mount Athos and aspired to learn the art of printing from the beginning of his monastic career [Bianu, I. – Hodoș, N.: Bibliografia românească veche, vol. 1, op. cit., p. 105, № 365]. Matei Basarab already referred to him as a typographer in the charter appointing him hegumen of Govora in 1634 [Documenta Romaniae Historica, Seria B: Țara Românească, vol. 24: (1633–1624), eds. Mioc, D. – Caracaș, S. – Bălan, C. Bucharest: Academiei Republicii Socialiste România, 1974, p. 244, № 183]. The Preface to Câmpulung 1635 further indicates that he acquired his printing skills in Ruthenia [Câmpulung 1635, p. [4r]]. Isaievych included him among the printers associated with the Kyiv Cave Monastery press [Isaievych, Ia.: Українське книговидання, op. cit., p. 178]. For more on the biography of Meletios the Macedonian see, for example Ionescu, Gh.: Mănăstirea Govora [și

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 69

Basarab subsequently dispatched an embassy consisting of Meletios the Macedonian, Nectarios Pelagonites, and Stefan Brzohodets to Petro Mohyla, Metropolitan of Kyiv (1633–1646). The envoys carried letters from the Wallachian ruler, the funds required to purchase the printing equipment, and additional gifts for the metropolitan. In response, Mohyla sold Basarab a printing press together with five sets of type and sent the printer Timotei Verbytskyi, accompanied by other craftsmen, to oversee the establishment of the new press. Basarab further ordered that the town of Câmpulung provide material support for the printers and cover the expenses associated with their work, thereby ensuring the functioning of the enterprise.[31]

It is worth noting that Petro Mohyla also supported similar cultural initiatives in neighboring Moldavia. In 1640, he assisted Vasile Lupu in establishing the Vasilian College at Iași, an institution modeled in part on the Kyivan College, and contributed to the development of a printing press in the principality during the early 1640s. The curriculum of the college included Church Slavonic, Greek, and Latin, while the associated printing activity was conducted primarily in Romanian.[32] Together with the establishment of the Wallachian printing press, these initiatives reveal the intensity of cultural and ecclesiastical exchanges within the wider Orthodox world of Eastern Europe.

---

egumenia lui Meletie Macedoneanul (I)]. In: Buletinul Monumentelor Istorice, 1971, vol. 40, no. 2, pp. 20-29 and Tchentsova, V.: Zographou Monks in Kyiv and Moscow in the Years 1620–1630. In: Исторический вестник, 2017, vol. 20, pp. 164–189.

31 Câmpulung 1635, c.d. , pp. [2v]–[9v]. The second preface to Câmpulung 1635 states, without further elaboration, that Matei Basarab sought to acquire a printing press from several regions, including Hungary and Volhynia, in addition to Kyiv [Câmpulung 1635, [7v]]. It is worth noting that Basarab also established contacts with the Holy See in connection with the foundation of a printing house and the publication of liturgical books. In 1637, the Bulgarian Franciscan Francesco Markanić informed Francesco Ingoli, the first secretary of the Sacred Congregation for the Propagation of the Faith, and Rafael Levaković, the Congregation's specialist in Church Slavonic printing, of Basarab's interest in publishing books and his request for Levaković's assistance. On 30 January 1637, Basarab himself wrote to Levaković on this matter [for copies of these documents, see Fermendžiu, E. (ed.): Acta Bulgariae Ecclesiastica: Ab a. 1565 usque ad a. 1799. Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, vol. 18. Zagreb: Academia scientiarum et artium slavorum meridionalium, 1887, pp. 47–48 and Hurmuzaki, L. de: Documente privitóre la istoria românilor, vol. VIII: 1376–1650. Bucharest: Teclu, 1894, pp. 461–462. Cf. Deletant, D.: Rumanian Presses and Printing, c. d., p. 484, footnote 6]. Dennis Deletant notes that Rafael Levaković arrived at the court of Matei Basarab in the summer of 1638, accompanied by a letter from Pope Urban VIII dated 28 February 1638 [Deletant, D.: Rumanian Presses and Printing, c. d., p. 484, footnote 7]. These contacts are particularly intriguing in view of their chronology. By the time of the correspondence in 1637, and certainly by Levaković's arrival in Wallachia in 1638, printing had already been established in the principality, and the first books had already appeared in print.

32 See, for example Yurchyshyn-Smith, O.: The Printing-House of the Monastery of Trei Ierarhi in Iași and its Staff. In Deluga, W. – Janocha, M. (eds.): Series Byzantina, vol. 1. Warsaw: Neriton, 2003, pp. 148–158.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 70

Matei Basarab further explains the rationale for publishing the Trebnyk as the first book produced by the new printing press. The book contains the rites for the administration of six of the seven Holy Sacraments, the exception being the Eucharist (the Rites of the Divine Liturgies), whose liturgical celebration is found in a separate service book, the Sluzhebnyk. As the Sacraments mark both entry into Christian life and spiritual growth within it, the Trebnyk occupied a central place in the pastoral ministry of the Church. It should be noted, however, that the rite of Holy Orders is not included in the text of Câmpulung 1635, despite being listed among the Sacraments in the Preface. The administration of Holy Orders belonged exclusively to the episcopal ministry and, in the Slavic liturgical tradition, was normally transmitted in episcopal service books rather than in priestly ones such as the Trebnyk.

The choice of the Trebnyk as the first publication of the Wallachian press reflects the cultural and religious priorities of the Orthodox Slavic literary world commonly described as *Slavia Orthodoxa*. Within this framework, which transcended contemporary political boundaries and state divisions, Church Slavonic functioned as the principal language of liturgy and ecclesiastical literature, while pastoral and devotional texts enjoyed particular prestige because of their perceived contribution to the spiritual well-being of society. The prominence of Church Slavonic culture at the Wallachian court is further illustrated by the activity of Udrișteă Năsturel, Matei Basarab's cousin and second chancellor, who was among the foremost advocates of Church Slavonic literary culture in seventeenth-century Wallachia.[33] As Dennis Deletant has observed, ecclesiastical literature predominated over secular or courtly works in the output of the early Wallachian press.[34] Viewed in the context of *Slavia Orthodoxa*, however, this predominance should not be regarded as a limitation of local literary culture. Rather, it reflects the cultural and ideological priorities that informed Basarab's patronage of printing and his conception of princely authority.

[33] For more on this issue see, for example Cândea, V.: L'humanisme d'Udriste Nasturel et l'agonie des lettres slavonnes en Valachie. In: Revue des Études Sud-Est Européennes, 1968, vol. 6, pp. 239–287; Stoicescu, N.: Matei Basarab. Bucharest: Academiei Republicii Socialiste România, 1988, pp. 81–125.

[34] Deletant, D.: Rumanian Presses and Printing, c. d., p. 481–482.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 71

Niekoľko poznámok ku kyjevsko-valašským kultúrnym kontaktom v polovici 17. storočia: Obrad pokánia v Câmpulunskom trebníku z roku 1635

Vasyl Popelyastyy

V roku 1635 kyjevský tlačiar Timotej Alexandrovič Verbickij vydal v Câmpulungu cyrilský *Trebník* ako výsledok rokovaní medzi Matejom Basarabom, valašským kniežaťom (1632 – 1654), a Petrom Mohylom, metropolitom Kyjevskej cirkvi a archimandritom Kyjevsko-pečerského monastiera. Trebník, ktorý vzniká v osobitnom kultúrnom a duchovnom prostredí cirkevného spoločenstva, je oveľa viac než len súborom liturgických obradov a bohoslužieb; predstavuje cenné svedectvo o teológii, spiritualite, ekleziológii a širšej kultúre spoločenstva, ktoré ho vytvorilo a používalo. Teológia cirkevného spoločenstva sa stelesňuje v jeho modlitbe a modlitba zasa vyjadruje jeho vieru. Tento princíp je zvlášť zreteľný v obrade sviatosti pokánia obsiahnutom v *Câmpulunskom trebníku* z roku *1635*. Predkladaná štúdia dokazuje, že tento obrad predstavuje liturgickú tradíciu *Ostrožského trebníka* (1606), prispôsobenú na používanie vo Valašskej cirkvi. Prostredníctvom analýzy jeho štruktúry, rubrík, modlitieb a teologických dôrazov, ako aj porovnania so staršími juhoslovanskými a kyjevskými tlačenými trebníkmi článok identifikuje hlavné pramene obradu, sleduje jeho vývoj v rámci rumunskej tradície a zasadzuje *Câmpulunský trebník* do širšieho kontextu pravoslávnej liturgickej kultúry 17. storočia.

https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2026.1.3

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 72

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 73

Sargis PETROSYAN - Lida KHACHATRYAN - Lusine PETROSYAN*

Reconsidering the Symbolism of "Hodallo" and "Dalallo": Armenian Folk Tradition in a Comparative Slavic Context

PETROSYAN, S., KHACHATRYAN, L., PETROSYAN, L.: Reconsidering the Symbolism of "Hodallo" and "Dalallo": Armenian Folk Tradition in a Comparative Slavic Context. Slavica Slovaca, 61, 2026, No 1, pp. 73 - 86 (Bratislava).

This article proposes a new interpretation of the opening lines of the Armenian folk song Hodallo jan, focusing on the obscure forms Hodallo and Dalallo. Rather than treating them as meaningless or rhythmic elements, the study explores their possible symbolic meanings in relation to earlier socio-economic traditions. Using historical-comparative, etymological, and folkloristic approaches, it examines the authors' hypothesis of a possible relationship between Hodallo and Armenian hotał ("shepherd"), and between Dalallo and dalar ("green, vegetative"). Slavic seasonal and ritual traditions, Armenian proverbial material, Sumerian-Akkadian mythology, and the biblical story of Cain and Abel provide comparative evidence. The study suggests that the Hodallo – Dalallo pair may preserve, in transformed folkloric form, a symbolic opposition between pastoralism and agriculture. This interpretation remains hypothetical and is intended to stimulate further interdisciplinary research.

Armenian folklore, Slavic folklore, Hodallo, comparative folklore, pastoralism, agriculture.

Introduction

Armenian folk songs often preserve layers of cultural memory that reflect not only aesthetic traditions but also deeper social and symbolic structures formed over long historical periods. Among such works, the popular song "Hodallo jan" occupies a special place, particularly due to the obscure and insufficiently explained lexical elements "Hodallo" and "Dalallo" found in its opening lines. In most published versions, these words are presented without interpretation, and their semantic content remains largely unclear.

* Doctor of Historical Sciences, associate professor Sargis Petrosyan, ORCID 0009-0008-8880-6936, Shirak Center for Armenological Studies of NAS RA, V. Sargsyan street 5a, 3101, Gyumri, Armenia, e-mail: Petrosyan.S1401@gmail.com; master's degree Lida Khachatryan, ORCID 0009-0009-9331-1599, Shirak Center for Armenological Studies of NAS RA, V. Sargsyan street 5a, 3101, Gyumri, Armenia, e-mail: lida_xachatryan@inbox.ru; PhD in History Lusine Petrosyan, ORCID 0000-0002-3208-9674, Shirak Center for Armenological Studies of NAS RA, V. Sargsyan street 5a, 3101, Gyumri, Armenia, e-mail: LusineS.P.@gmail.com

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 74

The present study aims to offer a new interpretation of these elements by situating them within a broader comparative folkloric framework. Rather than viewing the song solely as a lyrical dialogue between a young man and a woman, this article proposes that its opening lines may reflect traces of archaic socio-economic representations. More specifically, it is hypothesized that the figures symbolized by "Hodallo" and "Dalallo" can be interpreted as embodying a symbolic division associated with pastoralism and agriculture—two foundational components of early productive economies.

Particular attention is devoted to comparative evidence from Slavic folklore and ritual traditions. Seasonal customs, fertility rites, and symbolic male–female pairings attested among South and East Slavs reveal recurring associations between animal husbandry, vegetation, seasonal renewal, and agricultural productivity. Although these traditions developed within different historical and cultural environments, they provide an important comparative context for examining the symbolic structure of the Armenian song and for identifying broader patterns shared across Eurasian folk traditions.

This interpretation is further supported by a multidisciplinary approach combining historical-comparative analysis, elements of etymology, folklore studies, and cross-cultural parallels drawn from Slavic, Armenian, ancient Near Eastern, and biblical traditions. While such parallels cannot be regarded as direct evidence of historical continuity, they offer a broader interpretative framework within which the symbolic content of the song may be reconsidered.

The objective of the article is not to assert a direct continuity between the song and specific prehistoric social systems, but rather to explore the possibility that certain elements of traditional folklore may preserve transformed or symbolic reflections of earlier socio-economic patterns. In doing so, the study seeks to contribute to a more nuanced understanding of the relationship between folklore, language, and long-term cultural memory, while also placing Armenian material within a wider comparative Slavic and Eurasian context.

Methodology

The present study is based on a historical-comparative approach that combines elements of folklore analysis, etymological inquiry, and cross-cultural interpretation. Given the complex and multilayered nature of the subject, the methodology is intentionally interdisciplinary, aiming to correlate linguistic, cultural, and historical data without reducing one domain to another.

The primary object of analysis is the opening segment of the Armenian folk song "Hodallo jan", with particular attention to the lexical units "Hodallo" and

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 75

"Dalallo." These elements are examined not only within the internal structure of the song but also in relation to broader patterns of Armenian linguistic material, including historical dictionaries and etymological studies. The analysis considers possible phonetic transformations, dialectal variations, and semantic shifts, while acknowledging the limitations inherent in reconstructing the origins of orally transmitted expressions.

A central component of the methodology is the use of comparative material from Slavic folklore and ritual traditions. The study examines symbolic pairings, seasonal rituals, fertility customs, and narrative motifs preserved among South and East Slavic peoples, paying particular attention to representations associated with animal husbandry, vegetation, and the cyclical renewal of nature. These materials are employed not as evidence of direct borrowing or genetic relationship, but as comparative data that help illuminate recurring symbolic structures.

In parallel, the study utilizes evidence from Armenian proverbial tradition, ancient Near Eastern mythology, and biblical narratives. These sources are treated as interpretative parallels that may reveal analogous conceptual models concerning the relationship between pastoral and agricultural modes of subsistence. Particular emphasis is placed on structural and symbolic correspondences rather than historical continuity.

Archaeological and anthropological data concerning the emergence of productive economies in the Near East are also taken into account, primarily as contextual background. These data serve to outline the broader socio-economic framework within which symbolic representations of labour division may have developed. However, the study does not attempt to establish a direct chronological linkage between prehistoric developments and the later formation of the folk song.

Overall, the methodology is guided by a principle of interpretative restraint: the aim is not to provide definitive etymologies or historical reconstructions, but to propose a plausible analytical framework within which the symbolic and linguistic features of the song can be more coherently understood through Armenian and comparative Slavic perspectives.

Comparative Folkloric Framework

The emergence of pastoralism and agriculture not only transformed the economic foundations of early societies but also influenced the symbolic systems through which these societies interpreted the surrounding world. In many traditional cultures, the distinction between animal husbandry and cultivation

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 76

came to be expressed through gendered figures, ritual practices, and seasonal symbolism. Such representations often transcended their original economic context and survived in folklore as symbolic oppositions or complementary pairs associated with fertility, prosperity, and the cyclical renewal of nature.

Comparable patterns can be observed in Slavic folkloric traditions. Studies of South and East Slavic ritual culture have demonstrated the existence of symbolic male–female pairings connected with seasonal regeneration and productive activity. In a number of traditions, figures such as Yuri and Maria, or Yarilo and Marena, embody complementary aspects of the agricultural year, linking animal husbandry, vegetation, fertility, and social renewal. These ritual complexes frequently appear in spring and early summer celebrations, when both livestock breeding and agricultural work acquire particular importance in the annual cycle.[1]

Although the Armenian and Slavic traditions developed in distinct historical and cultural environments, the recurrence of such symbolic structures suggests the existence of broader patterns through which traditional societies conceptualized the relationship between pastoral and agricultural spheres. Within this comparative perspective, the figures of "Hodallo" and "Dalallo" may be examined not merely as lyrical characters of a folk song, but as possible reflections of a more fundamental symbolic duality associated with the organization of productive life. Such an interpretation does not imply direct historical connections between Armenian and Slavic traditions; rather, it highlights analogous mechanisms of symbolic representation preserved in folklore across different cultural contexts.

The Figures of "Hodallo" and "Dalallo" in the Context of Early Productive Economies

The interpretation of the figures "Hodallo" and "Dalallo" may be approached within the broader context of the emergence of productive economies and the accompanying transformation of social structures. In prehistoric societies, subsistence was initially based on hunting and gathering, which are often associated in anthropological literature with a differentiated, though not strictly fixed, division of labor along gender lines. Hunting is frequently linked to male activity, while gathering has been associated with female roles; however, such distinctions should be understood as general tendencies rather than universal or rigid patterns.

---

[1] Ivanov, V. V. – Toporov, V. N. Issledovaniya v oblasti slavyanskikh drevnostey. Moscow: Nauka, 1974, pp. 199–209.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 77

With the transition to productive forms of economy—namely pastoralism and agriculture—these earlier subsistence strategies underwent significant transformation. Pastoralism is commonly regarded as developing out of hunting practices, while agriculture emerged from the systematic expansion of gathering activities. In this context, it is often assumed that men played a leading role in the development of animal husbandry, whereas women were more closely associated with the early stages of plant cultivation. Such interpretations, while subject to ongoing scholarly debate, provide a useful framework for considering symbolic representations of labor division in early societies.

Archaeological evidence from the Late Stone Age indicates that human communities were undergoing important structural changes, forming new types of social organization. Kinship groups based on exogamous relations gradually evolved into fundamental units of economic cooperation, shaped in part by the growing complexity of labor division[2].

This process marks the transition to what is commonly described as a productive-reproductive economy. In certain regions of the Near East, this transition began as early as the Mesolithic period, with the gradual establishment of agriculture and animal husbandry as dominant modes of subsistence.[3]

Within the Armenian Highlands, one of the key archaeological sites illustrating this transformation is Çayönü, located in the historical region of Angeghtun. This site forms part of the broader zone of early agricultural development, often described as the "arc" stretching across the Taurus and Zagros mountain systems[4]. The Armenian Highlands are widely regarded as one of the centers of origin for both wild and domesticated varieties of wheat and barley[5], and Çayönü represents one of the earliest known sites associated with the cultivation of cereals.

Excavations at Çayönü reveal a clear shift in subsistence patterns. In the earlier layers, faunal remains are predominantly those of wild animals, indicating the continued importance of hunting. In contrast, the later strata show a significant increase in the remains of domesticated animals, particularly goats and sheep, whose bones outnumber those of wild species by a considerable margin[6]. Botanical evidence further supports this transition: the presence of

---

2 Avdusin, D.: Archeology of the USSR. Yerevan. YSU publ. 1981. p. 47 (in Armenian).

3 Avdusin, D.: Archeology of the USSR. p. 57.

4 Braidwood, R.: The Near East and the Foundations for Civilization. Oregon: Oregon State System of Higher Education, 1952, pp. 7–10; Martirosyan, H.: Science Begins in Prehistoric Times. Yerevan: Sovetakan Grogh Press, 1978, pp. 8–9 (in Armenian).

5 The Holy Bible: Old and New Testaments. Constantinople: Y. Poyachean Press, 1883, pp. 88–120 (in Armenian)

6 Braidwood, R. – Çambel, H. – Schirmer, W.: Beginning of village-farming communities in Southeastern Turkey: Çayönü Tepesi (1978 and 1979). Journal of Field Archaeology, 1981,

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 78

large quantities of cultivated wheat grains, alongside increasing amounts of lentils, peas, and vetch, suggests the growing importance of agriculture in the local economy[7].

Radiocarbon dating of artifacts from the site, including small objects made of copper and malachite, places these developments within the period of approximately 7250–6750 BCE[8]. Taken together, these data illustrate the emergence of a socio-economic system based on the integration of agriculture and animal husbandry. This context provides a historically grounded framework within which symbolic representations of pastoral and agricultural roles—such as those potentially reflected in the figures of "Hodallo" and "Dalallo"—may be analytically situated.

Etymological and Comparative Considerations

The interpretation of the figures "Hodallo" and "Dalallo" may be further developed through an etymological and comparative analysis of the corresponding lexical forms. It should be noted from the outset that any attempt to reconstruct the original meaning of orally transmitted elements is necessarily hypothetical and must be approached with methodological caution.

A possible line of interpretation connects the name "Hodallo" with the Armenian word hotagh («հ ո տաղ»), traditionally used to denote a shepherd or a person responsible for tending livestock[9]. The root of the word Hotagh is hot. Hot – This word is not used in regional dialects, but from it we have Akhaltsikhe, Yerevan, Lori, and Karabakh: hotagh, Alashkert, Mush: hodagh. It is a native Armenian word from the Indo-European root *pā-. Its cognates are: Greek πῶυ "smell," Persian pāda "smell." (Acharyan, Vol. III, p. 139): Considering the classical pronunciation of the 'gh' in the word Hotagh, the presence of a double 'll' in Hodallo becomes understandable, and the t/d sound change is a later dialectal development, just as the final 'o' in the vocative. (also found in other folk songs: Yeghso, Zulo, Tello, Hako, Sato, etc.): Until the 1930s, hotagh was one of the most common words. It referred to "a shepherd who grazes and

vol. 8, no. 3, pp. 256–257.

7 Bongard-Levin, G. et al.: Archaeology of Foreign Asia. Moscow: Vysshaya Shkola Press, 1986, p. 33 (in Russian); Esayan, S.: Archeology of Armenia. Stone Age – Late Bronze Age. Yerevan: YSU publ., 1992, Series 1, p. 164 (in Armenian).

8 Braidwood, R. – Çambel, H. – Schirmer, W.: The early village in Southwestern Asia. Journal of Near Eastern Studies, 1973, vol. 32, no. 1–2, p. 37.

9 Acharyan, H.: Root Dictionary of the Armenian Language, vol. III. Yerevan: YSU publ., 1977, pp. 138–139; Jahukyan, G.: Armenian Etymological Dictionary. Yerevan: Asoghik Press, 2010, p. 795 (in Armenian).

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 79

tends the livestock of a household" and „a small-statured laborer who sits on a pair of oxen (of the plow oxen) yoke and drives the oxen" [Malkhasyants St., Armenian Defining Dictionary, Vol. III. Yerevan: State Publ., 1944, p. 154]. Since the plow was invented later, the proto-word for *hotagh* and *Hodallo* would have been related to the one who plows with an ox-team, their yoked animals being the "shepherd who pastures and tends."

Although the exact form hotał is not attested in Classical Armenian, it appears to be related to the Armenian root haut ("flock"), which is preserved in a number of lexical formations. Armenian etymological studies have identified both the root and the derivational suffix as native elements of the language. According to G. Jahukyan, haut has been linked to the Proto-Indo-European root pā- ("to feed, graze"), while related formations such as havran denote a flock of sheep or other domestic animals, as well as a sheepfold. From a phonetic perspective, the transformation from hotał to "Hodallo" may be tentatively explained through a combination of dialectal variation and expressive modification typical of folk speech, including consonantal shifts (t/d) and the reduplication or prolongation of sonorant sounds (ll), as well as the addition of vocative endings characteristic of folk songs.

It is important to emphasize, however, that this connection remains hypothetical and should be understood as a plausible linguistic parallel rather than a definitive etymology. Alternative etymologies cannot be excluded and require further linguistic investigation. The semantic field of hotał—associated with pastoral activity—nonetheless provides a meaningful interpretative context for understanding the symbolic role attributed to the figure of "Hodallo." A similar approach may be applied to the term "Dalallo," which can be tentatively related to the Armenian word dalar («դ ալ ար»), meaning "green," "fresh," or "vegetative" in a broad sense[10]. Dalar: "grass, greenery, vegetables," "green, fresh (grass, wood)." A native Armenian word; Derived from the root dal with the suffix -ar. It comes from the Indo-European root dhel-. Greek: θαλερός "in bloom, lush, fresh, tender"; German: Dolde "tree top." (Acharyan, v. 1, p 612-613): We believe that the word was originally Dalaro, the vocative form of the word dalar, rather than dalallo. It became dalallo under the influence of the suffix -hodallo. Why do we think the word was originally dalaro? For a simple reason: the word *dalar* is semantically closely connected with vegetation, and those who dealt with the plant world were women engaged in gathering and, later, in agriculture. Dalaro/Dalallo is a representative of these. The lexical and morphological structure of dalar is well attested in Armenian and has been analyzed as a native formation with multiple derivational variants[11]. It is con-

[10] A New Vocabulary of the Armenian Language. Yerevan: YSU publ., 1979, p. 591 (in Armenian).

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 80

ceivable that an earlier vocative form, such as Dalaro, could have undergone phonetic transformation under the influence of rhythmic and phonological patterns within the song, eventually resulting in the form "Dalallo."

The semantic association of dalar with vegetation and plant life provides a basis for interpreting "Dalallo" as a symbolic representation of the agricultural sphere. In this sense, the pair "Hodallo"–"Dalallo" may reflect a conceptual opposition or complementarity between pastoralism and agriculture. This interpretation gains additional support from traditional Armenian proverbial material. For example, the saying «Գար ն ան ար և ը տղ ո ւ ս ուհ ար ս ի ս վ ր ա, / Աշ ն ան ար և ը՝ փե ս ի ս ու աղ ջ կ աս» (May the sun of spring shine upon my son and his bride, and the sun of autumn upon my daughter and her husband.) may preserve a symbolic distribution of seasonal benefits that can be interpreted as corresponding to different productive spheres, with spring more closely associated with pastoral fertility and autumn with agricultural productivity[12].

Particularly significant comparative material is provided by Slavic folklore and ritual traditions, where symbolic male–female pairings frequently structure representations of fertility, seasonal renewal, and productive activity. Although the semantic content of these traditions differs from that of Armenian folklore, they reveal comparable mechanisms through which economic and natural processes are personified and integrated into ritual practice.

One of the most notable examples is the recurring association between Yuri (George) and Maria in East and South Slavic traditions. According to V. V. Ivanov and V. N. Toporov, these figures often appear in complementary roles within seasonal songs and ritual narratives. Yuri is commonly associated with water, livestock, spring movement, and the opening of the productive season, whereas Maria is connected with flowers, wreaths, vegetation, and fertility[13]. Such associations create a symbolic opposition that simultaneously functions as a complementary unity, reflecting the interdependence of animal husbandry and plant cultivation.

Comparable patterns are found in traditions associated with Yarilo and Marena (Morena, Mařena). Yarilo is widely interpreted as a youthful male figure embodying vitality, spring renewal, and agricultural productivity, while Marena represents the seasonal cycle of vegetation, death, and regeneration.[14] Rituals

---

[11] Acharyan, H.: Root Dictionary of the Armenian Language. Yerevan: YSU publ., 1977, pp. 612, 616, 647, 649; Jahukyan, G.: Armenian Etymological Dictionary. Yerevan: Asoghik Press, 2010, pp. 180, 800 (in Armenian).

[12] Ghanalanyan, A.: Collection of Proverbs. Yerevan: Academy of Sciences of the Armenian SSR Press, 1960, p. 261 (in Armenian).

[13] Ivanov – Toporov, 1974, pp. 199–205.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 81

connected with these figures often involve processions, songs, symbolic marriages, or the ceremonial destruction of effigies, all of which emphasize the cyclical renewal of nature and the continuity of productive life.

The Hutsul Yurievsky ritual of burning "Yurika" has likewise been linked to the widespread Slavic custom of burning or drowning Morena/Mařena.[15] Such rituals demonstrate how seasonal transitions were represented through personified figures whose interaction symbolized fertility, prosperity, and the successful continuation of economic activity.

Particularly revealing are the rituals associated with St George's Day (Georgievden), one of the most important calendar festivals among South Slavs. At the centre of these celebrations stands the sacrifice of the first spring lamb, accompanied by prayers for fertility, health, and abundance. Livestock, cultivated fields, and human prosperity are symbolically united within a single ritual complex.[16] The coexistence of pastoral and agricultural symbolism within the same ceremonial framework provides an especially valuable comparative parallel for the interpretation of the Armenian "Hodallo"–"Dalallo" pair.

The symbolic interaction of male and female figures is also reflected in Slavic lyric traditions. In a South Slavic song recorded by K. D. Balmont, a dialogue unfolds between a young man and a maiden identified through vegetal imagery, culminating in a declaration of mutual orientation and union.[17] Although differing substantially from the Armenian song in form and content, such examples demonstrate the persistence of symbolic pairings linking gender, vegetation, fertility, and social reproduction.

For example:

ДВОЕ

Ой девица, холеная роза,
Как взростала ты, на что глядела?
На сосну ли, как росла, смотрела,
Может быть, на ель,что вознеслась так,
Может быть, то был мой братик младший?
– Ой, юнак, ты, яркое ты солнце,
На сосну – росла, а не смотрела
Ни на ель,что высоко взмеслась там.
И не брат твой младщий пал мне в очи.

---

14 Ivanov – Toporov, 1974, pp. 205–209.
15 Ivanov – Toporov, 1974, p. 199.
16 Ivanov – Toporov, 1974, p. 209.
17 Azadovsky, Southern Slavs' Folk Songs, Serbia, Croatia, Slovenia): The History of the Collection by K. D. Balmont, p. 65 (in Russian).

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 82

Так вот прямо для тебя росла я.[18]
(Translated by K. Azadovsky)

English translation:

TWO

Oh, young lady, delicate rose,
As you grew, what did you gaze upon?
Did you watch the pine as it grew,
Or perhaps the fir that towered so high,
Or was it my little brother?
– Oh, young man, you, the bright sun,
I grew up gazing at the pine, and never looked
At the fir that soared high up there.
Nor did your younger brother catch my eye.
So, I grew up just for you.
(Translated by Hasmik Matikyan, PhD in Philology, Certified Translator)

Taken together, the Slavic material suggests that the personification of complementary economic and natural spheres through male–female figures constitutes a widespread folkloric phenomenon. Within this broader comparative context, "Hodallo" and "Dalallo" may be interpreted not merely as obscure lexical elements but as remnants of a symbolic system in which pastoral and agricultural domains were represented through complementary humanized figures.

Further comparative parallels may be drawn from ancient Near Eastern mythological traditions. In Sumerian-Akkadian mythology, the deities Lakhar and Ashnan are associated with pastoralism and agriculture respectively[19]. According to mythological narratives, these figures were created to provide sustenance for humankind and became subjects of a dispute regarding their relative importance, ultimately resolved in favor of agricultural production[20]. While the interpretation of these deities varies in scholarship—with some researchers identifying them as female figures[21] and others suggesting differenti-

---

[18] Azadovsky K.: Southern Slavs' Folk Songs, p. 65.

[19] Afanasyeva, V.: Lakhar i Ashnan. In: Mythology. Moscow: Great Russian Encyclopedia Press, 2003, p. 312 (in Russian).

[20] Afanasyeva, V.: Sumero-Akkadian mythology. In: Myths of the Nations of the World: Encyclopedia, vol. II. Moscow: Soviet Encyclopedia Press, 1980, pp. 647–653; Afanasyeva, V.: Enki. In: Myths of the Nations of the World: Encyclopedia, vol. II. Moscow: Soviet Encyclopedia Press, 1980, p. 662 (in Russian).

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 83

ated gender roles[22] —their functional association with distinct economic spheres remains consistent.

Comparable patterns are also observable in biblical tradition. The figures of Cain and Abel, representing agriculture and pastoralism respectively, reflect a similar duality of subsistence strategies (Genesis 4:1–10)[23]. As noted in biblical scholarship, the preference shown toward Abel in the narrative has been interpreted as reflecting the pastoral background of early Hebrew communities[24]. At the same time, the transformation of these roles within the narrative suggests that such symbolic oppositions were subject to reinterpretation over time.

Taken together, these linguistic and comparative observations do not provide direct evidence for the historical origin of the song but rather indicate the presence of recurring symbolic structures linking pastoral and agricultural domains. Within this framework, the figures of "Hodallo" and "Dalallo" may be understood as reflecting, in a transformed and folklorized manner, a conceptual opposition deeply rooted in the socio-economic organization of early societies.

Discussion

The comparative material discussed in this study—from Armenian proverbial traditions and Slavic ritual folklore to Sumerian-Akkadian mythology and biblical narratives—suggests that the symbolic relationship between pastoral and agricultural domains constitutes a widespread and enduring cultural pattern. Although these traditions emerged in different historical and geographical contexts, they reveal recurring conceptual structures in which productive activities are represented through complementary figures, seasonal symbolism, and ritual practices.[25]

Particularly significant in this regard are the Slavic parallels examined above. The symbolic pairings Yuri–Maria and Yarilo–Marena, together with fertility rituals associated with St George's Day and related seasonal celebrations, demonstrate how animal husbandry and vegetation could be integrated into a common symbolic system. While these traditions cannot be directly connected to Armenian folklore, they provide an important comparative frame-

---

21 Afanasyeva, V.: Lakhar i Ashnan. In: Myths of the Nations of the World: Encyclopedia, vol. II. Moscow: Soviet Encyclopedia Press, 1980, p. 40 (in Russian).

22 Kramer, S.: Sumerian Mythology. New York: Harper & Brothers, 1961, pp. 53–54.

23 The Holy Bible: Old and New Testaments. Constantinople: Y. Poyachean Press, 1883, 1006 + 302 pp. (in Armenian).

24 Kosidovski, Z.: Biblical Legends. Yerevan: Armenia Press, 1970, p. 38 (in Armenian).

25 Ghanalanyan, A. Collection of Proverbs. Yerevan, 1960, p. 261; Afanasyeva, V. Lakhar i Ashnan, 2003, p. 312; The Holy Bible: Old and New Testaments. Constantinople, 1883.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 84

work for understanding how economic and ecological relationships may become encoded in folkloric language and imagery.[26]

Within this broader comparative context, the "Hodallo"–"Dalallo" pair may be interpreted as a localized Armenian expression of a more widespread symbolic duality. The figures potentially embody complementary spheres of productive life rather than merely individual characters within a lyrical dialogue. Such an interpretation remains hypothetical, yet it offers a coherent explanation for the otherwise obscure lexical forms preserved in the song tradition.[27]

At the same time, the interdisciplinary nature of the present approach necessitates a careful distinction between different categories of evidence. Linguistic parallels, archaeological data, folkloric traditions, and mythological narratives operate within different methodological frameworks and cannot be assigned equal evidentiary value. Their analytical significance lies not in proving direct historical continuity, but in revealing recurring symbolic structures that may illuminate the cultural logic underlying traditional representations.[28]

Future research may benefit from a more detailed examination of regional variants of the song, as well as from a closer integration of ethnographic, musicological, and comparative folkloristic perspectives. A broader comparison with Slavic seasonal songs and ritual traditions may also help clarify whether the symbolic structures identified in this study reflect wider Eurasian patterns of cultural representation or more localized developments within Armenian folk tradition.[29]

Conclusion

The present study has sought to re-examine the opening lines of the Armenian folk song "Hodallo jan" through a combination of linguistic, historical, folkloristic, and comparative analysis. It has been proposed that the figures "Hodallo" and "Dalallo" may reflect, in a symbolic and transformed manner, a conceptual opposition between pastoralism and agriculture—two fundamental components of early productive economies.

Rather than asserting a direct historical continuity between the song and specific prehistoric social formations, the article advances a more cautious in-

---

[26] Ivanov, V. V. – Toporov, V. N. Studies in Slavic Antiquities. Moscow: Nauka, 1974, pp. 199–209.

[27] Acharyan, H. Root Dictionary of the Armenian Language, vol. III, pp. 138–139, 612, 616, 647, 649; Jahukyan, G. Armenian Etymological Dictionary, pp. 180, 454–455, 795, 800.

[28] Avdusin, D. Archeology of the USSR, pp. 47, 57; Braidwood, R. – Çambel, H. – Schirmer, W., 1981, pp. 256–257; Esayan, S. Archeology of Armenia, p. 164.

[29] Ivanov, V. V. – Toporov, V. N., pp. 199–209; Azadovsky, K. Southern Slavs' Folk Songs (Serbia, Croatia, Slovenia): The History of the Collection by K. D. Balmont, p. 65.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 85

terpretation: that elements of traditional folklore may encode residual or reinterpreted forms of earlier socio-economic representations. Within this framework, the lexical units "Hodallo" and "Dalallo" can be understood not merely as obscure or meaningless expressions, but as potential carriers of culturally embedded symbolic content.

Particular significance has been attributed to the comparative material drawn from Slavic ritual and folkloric traditions. The symbolic pairings Yuri–Maria and Yarilo–Marena, together with seasonal customs associated with fertility, livestock breeding, and agricultural productivity, demonstrate that the representation of complementary productive spheres through gendered figures constitutes a widespread folkloric phenomenon. While these parallels do not imply direct historical connections, they provide an important comparative framework for interpreting the Armenian material.

The findings of this study contribute to a broader understanding of the relationship between language, folklore, and long-term cultural memory. They also highlight the value of comparative approaches in folklore studies, particularly when Armenian material is examined alongside analogous symbolic structures preserved in Slavic and other Eurasian traditions.

At the same time, the conclusions offered here remain provisional and open to further refinement. A more comprehensive analysis of regional variants of "Hodallo jan", together with expanded comparative research into Slavic seasonal songs and ritual traditions, may provide additional insights into the origins and meanings of these enigmatic expressions.

The proposed interpretation, while hypothetical, demonstrates that even seemingly opaque elements of folk songs may preserve structurally meaningful symbolic oppositions. By integrating linguistic, cultural, socio-economic, and comparative folkloristic perspectives, the present study contributes to a broader methodological dialogue concerning the interpretation of traditional song material and the reconstruction of symbolic systems embedded in oral tradition.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 86

Prehodnotenie symboliky „Hodallo“ a „Dalallo“: Arménska ľudová tradícia v komparatívnom slovanskom kontexte

Sargis Petrosyan – Lida Khachatryan – Lusine Petrosyan

Táto štúdia ponúka novú interpretáciu úvodných veršov arménskej ľudovej piesne „Hodallo jan“, pričom sa zameriava na nejasné lexikálne prvky „Hodallo“ a „Dalallo“. Kým sa tieto výrazy zvyčajne považujú za sémanticky nepriehľadné alebo čisto rytmické zložky piesne, predkladaný výskum skúma možnosť, že môžu uchovávať reziduálne symbolické významy súvisiace so staršími sociálno-ekonomickými a kultúrnymi predstavami.

Analýza vychádza z interdisciplinárnej metodológie, ktorá kombinuje historicko-komparatívny výskum, etymologickú analýzu, folkloristiku a medzikultúrnu interpretáciu. Osobitná pozornosť je venovaná možnej súvislosti medzi výrazom „Hodallo“ a arménskym slovom hotał („pastier“), ako aj medzi „Dalallo“ a slovom dalar („zelený“, „vegetatívny“), čo naznačuje symbolické prepojenie s pastierstvom a poľnohospodárstvom.

Dôležitú súčasť výskumu predstavuje komparatívny materiál zo slovanského folklóru a rituálnej tradície. Štúdia analyzuje symbolické dvojice Juraj – Mária a Jarilo – Marena, ako aj sezónne obrady spojené so sviatkom sv. Juraja, plodnosťou, chovom hospodárskych zvierat a vegetačným cyklom. Tieto tradície odhaľujú opakujúce sa modely, v ktorých sú mužské a ženské postavy spájané s komplementárnymi sférami produktívnej činnosti a obnovy prírody. Slovanský materiál tak poskytuje dôležitý komparatívny rámec pre interpretáciu arménskej piesne.

Ďalšie paralely sú identifikované v arménskej príslovičnej tradícii, v sumersko-akkadskej mytológii (Lakhar a Ašnan) a v biblickom príbehu Kaina a Ábela, kde sa podobné opozície medzi pastierstvom a poľnohospodárstvom objavujú v odlišných kultúrnych prostrediach. Hoci tieto paralely nemožno chápať ako dôkaz priamej historickej kontinuity, poukazujú na pretrvávanie určitých symbolických štruktúr naprieč rôznymi tradíciami.

Štúdia argumentuje, že dvojica „Hodallo“ – „Dalallo“ môže v transformovanej a folklorizovanej podobe odrážať symbolickú opozíciu medzi pastierstvom a poľnohospodárstvom ako dvoma základnými formami raného produktívneho hospodárstva. Zároveň zdôrazňuje hypotetický charakter tejto interpretácie a potrebu ďalšieho výskumu. Zaradením arménskeho materiálu do širšieho slovanského a eurázijského komparatívneho kontextu prispieva článok k hlbšiemu pochopeniu vzťahu medzi jazykom, folklórom, kultúrnou pamäťou a symbolickými reprezentáciami zachovanými v tradičných piesňach.

https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2026.1.4

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 87

ROZHĽADY

Siniša HABIJANEC*

Nad podnetnou publikáciou o slovenskom jazyku

(ŽIGO, P.: V slovenčine je to tak. Tajomstvá a pravdy o našom jazyku. Bratislava: UK Veda, 2025, 120 s. ISBN 978-80-974941-1-7)

HABIJANEC, S.: Reading an inspiring publication on Slovak (ŽIGO, P.: That's how it is in Slovak. Secrets and truths about our language. Bratislava: UK Veda, 2025, 120 p. ISBN 978-80-974941-1-7). Slavica Slovaca, 61, 2026, No 1, pp. 87 - 99 (Bratislava).

The paper reviews Professor Pavol Žigo's latest book "That's how it is in Slovak. Secrets and truths about our language" (2025), which addresses various challenges native speakers face with the Slovak language and explains various apparent inconsistencies on the surface level. Following a chapter-by-chapter summary and an evaluation of the author's methodology, the paper critiques several claims that deviate from current state-of-the-art research in Slovak linguistics.

Slovak language, Slavic languages, Pavol Žigo.

Profesora Pavla Žiga možno bezpochyby označiť za nestora slovenskej historickej jazykovedy a najvýznamnejšieho súčasného odborníka na dejiny slovenčiny, ktoré však tvoria iba zlomok jeho vedeckých záujmov. Medzi tie patrí historicko-porovnávacia gramatika, dialektológia, slavistika, geolingvistika, onomastika, ale napríklad aj kaukazské jazyky. Počas svojho viac ako polstoročného vedeckého a pedagogického pôsobenia publikoval množstvo prác v mnohých domácich a zahraničných periodikách a desať monografií (z toho tri ako spoluautor).

Jeho najnovšia monografia, ktorej sa venujeme v tomto príspevku, sa odlišuje od všetkých jeho doterajších prác, a to predovšetkým pútavým formátom a popularizačným, zdanlivo odľahčeným prístupom. Je to zároveň jeho najosobnejšie dielo, odovzdávajúce prichádzajúcim generáciám konkrétne a užitočné posolstvá, vykuté v autorovom nekončiacom sa zápase s tajomstvami historickej a problémami súčasnej slovenčiny.

* dr. sc. Siniša Habijanec, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i., Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava, e-mail: sinisa.habijanec@savba.sk, ORCID 0009-0006-5857-6047.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 88

Monografia sa venuje rôznym javom súčasného slovenského jazyka, pri ktorých sa ako spoločný menovateľ javí skutočnosť, že spôsobujú ťažkosti rôzneho druhu používateľom vnímajúcim ich ako „akési paradoxy a nepravidelnosti“ (s. 5). Autor postupne analyzuje všetky takéto javy, odhaľujúc ich vnútornú logiku či historické pozadie. Jeho hlavným zámerom, ku ktorému sa v knihe z viacerých aspektov opätovne vracia, je zmeniť vzťah používateľov k spisovnému jazyku, aby nebol vnímaný ako bezduchý súbor pravidiel a poučiek, či dokonca zákazov, ale ako výsledok prirodzeného a spontánneho vývinu. Ten sa autor naprieč celým dielom usilovne snaží používateľom priblížiť a vysvetliť. Prof. Žigo sa pritom ocitol v neľahkej úlohe sprístupniť problematiku i čitateľom bez filologického vzdelania a adekvátne tomu prispôsobiť formu výkladu, neustupujúc pritom ani na chvíľu od postulátov vedeckej argumentácie.

V prvej kapitole *Píš, ako počuješ!* autor úspešne vyvracia rozšírený mýtus, podľa ktorého Bernolákova a Štúrova kodifikácia uplatňovali fonetický pravopis, teda zásadu dôslednej grafickej fixácie podľa výslovnosti, poukazujúc na viaceré prípady uplatnenia morfologického pravopisného princípu (platného aj v súčasnej spisovnej slovenčine) už v štúrovčine – keď sa nezaznamenávajú fonologické zmeny na morfologickom švíku.

Ďalšie dve kapitoly sú venované pretrvávajúcemu tvrdému oriešku slovenského pravopisu – ypsilonu a naň priamo nadväzujúcej otázke tzv. vybraných slov. Autor najprv približuje historické pomery zavedenia ypsilonu a motiváciu, ktorá stála v pozadí tohto rozhodnutia, zdôrazňujúc dôležitú okolnosť, na ktorú sa často zabúda alebo ktorá sa dokonca aj popiera – že zavedenie ypsilonu bolo rozhodnutím spoločným, kolektívnym, pričom zároveň išlo o výsledok úsilia o dosiahnutie kompromisu a produkt samostatného vývinu spisovnej slovenčiny, a nie o rozkaz vnútený zvonka. Nemožno však súhlasiť s autorovou úvahou, že poslednou aktuálnou príležitosťou na zrušenie ypsilonu bolo obdobie po r. 1992, teda po rozdelení slovensko-českého súštátia (s. 21), a to práve z finančného dôvodu, spomenutého aj autorom. Za oveľa realistickejšiu poslednú príležitosť na zrušenie ypsilonu možno v súlade s J. Kačalom[1] označiť obdobie bezprostredne po druhej svetovej vojne, keď sa slovenská tlač ako kníh, tak aj periodík ešte len rozmáhala. Bohužiaľ, plánované zrušenie ypsilonu bolo v Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1953 z ideologických dôvodov zastavené.

Autorovo tvrdenie, že s „otázkou [ypsilonu] sa vyrovnali aj slovanské jazyky, ktoré dnes vo svojom písme ypsilon nemajú“ (s. 20), pripomína často sa vyskytujúcu, a predsa mylnú predstavu, že južnoslovanské jazyky v istom historickom momente ypsilon jednoducho „zrušili“. Pravdou je, že v južnoslovanských ja-

[1] Porov. Kačala, J.: Fonematický a historicko-etymologický princíp vo vývine slovenskej pravopisnej sústavy. In: Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 6, s. 335.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 89

zykoch, ak neberieme do úvahy cyrilské systémy cirkevnoslovanskej proveniencie, sa ypsilon nikdy ani neujal. V najstarších chorvátskych hlaholských pamiatkach sa *y*, teda *jery*, (nedôsledne) zaznamenáva iba v troch starých fragmentoch,[2] čo možno jednoznačne prisúdiť doznievajúcemu vplyvu staroslovienskeho kánonu, a už v najstaršej súvislej starochorvátskej hlaholskej pamiatke – Baštianskej tabuli zo začiatku 12. stor. – sa stretávame so zápisom <mi> za **my*.[3] V najstaršej slovanskej pamiatke písanej latinkou – v staroslovinských Frizinských pamiatkach – sa /y/, zapísané pomocou *u* alebo *ui*, zaznamenáva iba v pozícii po labiále,[4] čo svedčí o veľmi skorom začiatku jeho postupného zániku. V neskorších slovinských a chorvátskych pamiatkach (od 14. stor.) sa y nikdy systematicky nepoužívalo v pozícii pôvodného **y*, pretože nebolo nijako fonologicky opodstatnené. V chorvátskych predspisovných písomnostiach sa síce nájdu prípady ypsilonu na mieste etymologického **y*, ale len z toho dôvodu, že niektorí autori fonému /i/ všeobecne zaznamenávali pomocou grafémy *y* popri *i*.[5] Napr. v jednej z najstarších chorvátskych latinkových pamiatok, v čakavsky písanej Šibenskej modlitbe, ktorá sa datuje do polovice 14. stor.,[6] dvakrát nachádzame tvar gen. sg. <syna> za *sina* ‚syna' popri jednom doklade <sina>, lenže *y* sa zapisuje aj v slovách <mochy> *moći* ‚moci', <pyçha> *pića* ‚nápoje', <syroth> *sirot* ‚sirôt', <ysbaflenye> *izbavljenje* ‚vykúpenie' a dôsledne v tvare spojky <y> *i* ‚a'. Na druhej strane, pomocou <i> sa zaznamenáva slovo <domislenye> *domišljenje* ‚dôvtip' s etymologickým **y*.

Štvrtá kapitola *Ako to bolo s Bernolákovou a so Štúrovou kodifikáciou* je venovaná rozšírenému názoru, podľa ktorého bernolákovčina a štúrovčina vznikli uzákonením západo- a stredoslovenských nárečí, v súvislosti s čím autor upozorňuje, že spisovný jazyk nie je založený na nárečí, ale na nárečovom základe istej oblasti, na ktorý sa navrstvujú ďalšie kultúrne jazykové prvky s cieľom uspôsobiť jazyk na plnenie komunikačných funkcií, zvyčajne prisudzovaných spisovnému jazykovému útvaru. Dokonca možno vysloviť názor, že príčina takmer všetkých súčasných kodifikačných dilem (napr. otázka rozsahu platnosti rytmického zákona) spočíva práve v skutočnosti, že spisovný jazyk vo svojom neustálom vývine prekonáva pôvodne presné obmedzenia nárečového základu, z ktorého sa vyvinul. Príčinu uvedeného predsudku autor nachádza v nekritic-

---

2 Mihaljević, M.: Jezik najstarijih hrvatskoglagoljskih rukopisa. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Staroslavenski institut, 2018, s. 16.

3 Žagar, M.: Kako je tkan tekst Bašćanske ploče. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, Povijesno društvo otoka Krka, Matica hrvatska, 1997, s. 9.

4 Napr. <buiti> *byti*, <muzlite> *myslite*, porov. Ramovš, F. – Kos, M.: Brižinski spomeniki. Ljubljana: Akademska založba, 1937, s. 12.

5 Maretić, T.: Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1889, s. 356.

6 Malić, D.: Šibenska molitva. In: Rasprave, 1973, roč. 2, č. 1, s. 86.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 90

kom preberaní dobových jazykovedných termínov, keď slovenčina, rovnako ako aj iné slovanské jazyky, bola v kontexte ideológie slovanskej vzájomnosti považovaná za nárečie „slovančiny".

V piatej kapitole sa autor zaoberá variantnosťou koncovky v tvare genitívu singuláru podstatných mien mužského rodu. Výber koncovky *-a* alebo *-u* pri niektorých slovách často trápi aj samotných Slovákov, nehovoriac o cudzincoch učiacich sa po slovensky. Približujúc bežným používateľom slovenčiny historické pozadie takéhoto stavu, autor zároveň borí dva rozšírené predsudky. Tým prvým je primárnosť koncovky *-a*, pretože výskumy presvedčivo ukázali, že „pôvodná" koncovka *-a* sa uplatňuje pri menej ako 8 % podstatných mien patriacich do skloňovacieho vzoru *dub*. Za predsudok možno považovať aj viaceré princípy distribúcie jednotlivých koncoviek, ktoré autor úspešne odhaľuje ako pseudokritériá, poukazujúc na ich neopodstatnenosť a nespoľahlivosť.

Šiesta kapitola je venovaná fenoménu supletívnosti – gramatickému javu odvodzovania tvarov od etymologicky nesúrodých koreňov. Na základe učebnicových príkladov *dobrý – lepší* autor poukazuje na skutočnosť, že súčasné supletíva sú vlastne pravidelnými odvodeninami od v minulosti bežného prvého stupňa, ktorý „sa nám vývinom nášho jazyka mohol stratiť na tajné miesto" (s. 44). Krátkosť formátu a popularizačný charakter publikácie nedovolili autorovi rozvinúť túto podnetnú a zaujímavú tému zo širšieho slavistického aspektu, pretože v iných slovanských jazykoch sa nájdu supletívne tvary komparatívu, pre ktoré nemožno rekonštruovať pôvodný pozitívny tvar, napr. chorv. a srb. *bolji*, slovin. *boljši*, rus. *лучший* a pod.

V siedmej kapitole *Nie je Praha ako Praha* autor na príklade dvoch totožných toponým – názvu hlavného mesta Českej republiky a slovenskej osady v Novohrade – upozorňuje, že za rovnakým hláskovým znením miestnych názvov nemusí stáť rovnaká motivácia ich vzniku. V kapitole sa takisto rozoberajú niektoré sémanticky nepriezračné slovenské toponymá (*Smilno*, *Dobroč*, *Kokava*, *Rimavica*), pričom motiváciu ich vzniku sa autor pokúša odhaliť etymologickou analýzou ich znenia, zohľadňujúcou historické, spoločenské aj hospodárske pomery oblasti, v ktorej sa tá-ktorá lokalita nachádza. Týmto spôsobom autor na jednej strane upozorňuje, že miestne názvy vždy vznikali spájaním jazykových fenoménov s prírodnými podmienkami a dejinami kraja, v ktorom v dávnej minulosti vznikali ľudské sídla, na strane druhej ilustruje dobre známy poznatok, že v miestnych názvoch sa často zachovávajú slová, ktoré v bežnom jazyku už neexistujú, alebo ich staršie či pôvodné významy.

Etymológie sa dotýkajú aj ďalšie tri kapitoly. Na príklade sémantického vývinu slova *hrivna* (‚ozdoba okolo krku' → ‚platidlo') autor názorne ukazuje, že pôvod slova nemožno odhaliť bez poznania dejín hmotnej kultúry (známy etymologický princíp Wörter und Sachen). Na príklade známeho návratného pro-

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 91

blému slovenčiny – konkurencie tvarov *škatuľa* a *krabica* – upozorňuje na fakt, že kodifikačný zásah nemusí vždy byť motivovaný domácim pôvodom a prirodzenosťou slova. Etymologický rozbor obidvoch tvarov totiž ukazuje, že práve slovo *krabica* sa javí ako pôvodné slovanské slovo, zatiaľ čo *škatuľa* je neskoršia výpožička z románskych jazykov (s najväčšou pravdepodobnosťou prostredníctvom dominantnejších sprostredkujúcich jazykov). Etymologickú triádu uzatvára desiata kapitola venovaná etymologicky nepriezračnému slovu *otrok* a príbuzným slovám *rok*, *výrok*, *nárok*, *úrok*, *prorok*. Napriek tomu, že súčasný používateľ si pravdepodobne neuvedomuje etymologickú súvislosť všetkých týchto slov, hĺbková diachrónna analýza vedie k ich „spoločnému menovateľu" – etymónu **rok*-, ktorého ablautový náprotivok **rek*- je obsiahnutý v slovese *riecť*. Až vtedy sa stáva jasnou skutočná sémantická motivácia ich vzniku a ich skrytá, hĺbková spojitosť.

Jedenásta kapitola *Slovenčina – rodový, či bezrodový jazyk?* je venovaná dvom jazykovým otázkam – pálčivej problematike rodovo vyváženého jazyka a jazykovej inkluzívnosti, ako aj ustavičnej diskusii o oprávnenosti prechyľovania priezvisk –, ktoré sa podľa nášho názoru nekriticky dávajú do súvislosti s rodovým charakterom slovenčiny. Autor názorne upozorňuje, že tri slovenské gramatické rody (ku ktorým možno pridať aj štvrtý – mužský životný) sa javia ako pozostatok indoeurópskeho a praslovanského jazykového dedičstva, sú zakotvené hlboko v jazykovom systéme aj v našom jazykovom vedomí a nezávisia od súčasných (dovoľujeme si dodať: módnych) sociolingvistických tendencií, ba politických a ideologických debát a zápasov. Posledné dve vety kapitoly by si bolo treba uchovať v pamäti ako prorockú výstrahu pre prichádzajúce desaťročia, keď používanie gramatických rodov v súvislosti s osobami bude pravdepodobne legislatívne regulované a možno aj stíhané.

V dvanástej kapitole autor úspešne borí rozšírený predsudok o slovenčine ako ťažkom jazyku, upozorňujúc, že miera jej obtiažnosti závisí od viacerých činiteľov, v prvom rade od stavby cudzieho jazyka, ktorého nositelia si osvojujú slovenčinu. Nasledujúca kapitola vyvracia ďalší rozšírený predsudok – ten o ohrození slovenčiny prívalom anglicizmov. Autor upozorňuje, že slovenčina v priebehu svojich dejín obohacovala vlastnú slovnú zásobu preberaním lexikálnych prvkov z iných jazykov, často si ich hláskovo prispôsobujúc, pričom pri viacerých takýchto prvkoch si dnes neuvedomujeme cudzí pôvod (napr. škola). Takisto podotýka, že v minulých storočiach, pri výrazne horšom spoločenskom postavení, bola slovenčina ustavične vystavená cudziemu jazykovému okoliu (tento termín autor uprednostňuje pred „tlakom"), a predsa sa zachovala a vyvinula do moderného a vybudovaného jazyka, ktorý je schopný plniť všetky komunikačné funkcie. Autor dospieva k záveru, že slovenčinu v skutočnosti ohrozujú – jej používatelia! Robia tak nevhodným jazykovým správaním, ktoré sa prejavuje nedostatočným

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 92

vedomím o adekvátnosti vyjadrovania a kultúre prejavu. Na tieto myšlienky priamo nadväzuje štrnásta kapitola, v ktorej autor identifikuje vinníka tejto situácie v nedostatočnej odbornej príprave budúcich učiteľov slovenčiny, presýtenej teoretickými poznatkami, ale nepripravujúcej ich na praktické ovládanie materinského jazyka v rozličných sférach komunikácie.

Knižku uzatvára pätnásta kapitola *Namiesto záveru*, v ktorej autor v krátkosti opakuje témy preberané v predchádzajúcich kapitolách, završujúc svoje dielo odkazom, ktorý by si mal osvojiť nielen každý študent slovenského jazyka, ale aj každý používateľ slovenčiny: „Od nás a od nášho vzťahu, od spôsobu používania slovenčiny vo všetkých oblastiach nášho vyjadrovania závisí aj jej úroveň a jej budúcnosť“ (s. 119).

Ako základná myšlienka, ktorá sa nesie celým dielom, sa javí odklon od vnímania jazyka ako konštruktu pravidiel, poučiek, výnimiek či zákazov a uprednostnenie komunikačného a explanačného prístupu, pri ktorom sa memorovanie nahrádza vysvetľovaním a postupným uvedomovaním si najrozličnejších prvkov jazyka, „ktoré sú naším výberom v rámci dorozumievania sa a z nášho pohľadu sú aj optimálnym súhrnom prvkov pri vyjadrovaní nášho zámeru“ (s. 6). K odmietaniu príkazov sa autor na viacerých miestach opätovne vracia, explicitne ohradzujúc svoje dielo od takýchto zámerov, pričom tento postoj netreba zamieňať s antinormativizmom, v súčasnosti pomerne častým postojom k štandardnému jazyku.[7] Na druhej strane, z jeho úvah nemožno jednoznačne vyčítať, aký je konkrétny dosah jeho teoretických úvah na pozíciu štandardného jazyka a na kodifikáciu. Verejné prejavy, ktoré sa v texte spomínajú na viacerých miestach, implikujú používanie štandardu, niektoré iné úvahy tomu však nenasvedčujú, napr. tá, podľa ktorej „by sa závery, odporúčania alebo pravidlá používania jazyka v jeho verejných funkciách nemali merať totožnosťou so spisovným jazykom, ich blízkosťou k nemu, resp. tým, čím sa od neho vzďaľujú“ (s. 118). Autor v podstate tvrdí, že štylistická úroveň, vhodný výber lexikálnych prostriedkov a kompozícia textu rezonujú u recipienta oveľa viac ako správne gramatické koncovky a ortoepická výslovnosť foném, s čím nemožno nesúhlasiť, zároveň sa však natíska otázka, do akej miery by sa u používateľa mal tolerovať odklon od kodifikovanej normy, aby stále spĺňal komunikačné predpoklady verejného prejavu. Môže používateľ vo verejnom prejave napr. vyslovovať všetky zmäkčené spoluhlásky tvrdo, príp. všetky dlhé samohlásky krátko, ak to považuje za optimálny súhrn prvkov pri vyjadrovaní svojho zámeru?

[7] Termín *štandardný jazyk* uprednostňujeme pred termínom *spisovný jazyk*, ktorý považujeme za zastaraný a skresľujúci, nepopierajúc pritom funkčnú a štylistickú rozvrstvenosť tejto jazykovej variety.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 93

Takisto nie je jasné, či sa na štandardnú/spisovnú slovenčinu vzťahuje aj tvrdenie, že „jej súčasná podoba je výsledkom stáročnej jazykovej praxe, vývinu aj zmien v súčasnosti nie vždy uvedomovaného spontánneho procesu“ (s. 6). Za spontánny proces totiž nemožno považovať kodifikačný kompromis z r. 1851, ktorý spolu s neskoršími zásahmi J. Škultétyho skutočne vytvoril súčasnú podobu spisovnej slovenčiny. Na rozdiel od spisovnej češtiny, pri ktorej anachronická kodifikácia mala za výsledok vznik paralelných jazykových sústav (písanej a hovorenej), nachádzajúcich sa v neustálom napätí, spisovná slovenčina sa konštituovala ako koherentný a kompaktný systém, a preto si dnes nevšímame jej umelú podstatu prejavujúcu sa v štruktúrnych nelogickostiach, ako napr. v koexistencii *é* a *ie*, ktorá nie je v súlade s fonologickými princípmi a vyskytuje sa jedine v severozápadných slovenských nárečiach, kde je výsledkom navrstvenia stredoslovenských prvkov.

Základná autorova koncepcia, ktorá spočíva na predpoklade, že používateľ si osvojí spisovný jazyk vysvetľovaním podstaty jazyka a priblížením historických dôvodov jeho „paradoxov a nepravidelností“, nepôsobí veľmi presvedčivo. Veď ak si používateľ aj uvedomí, že spisovný jazyk „sa formoval spontánne a často i neuvedomovane v jazykovej praxi“ (s. 6), stále ide o súbor pravidiel, poučiek, výnimiek aj zákazov, ktoré spomenutej jazykovej praxi často protirečia. Dovoľujeme si to tvrdiť z pozície slovakistu, ktorému sa pri jednej príležitosti nepodarilo presvedčiť skupinu vysokoškolsky vzdelaných Bratislavčanov, že podľa platnej kodifikácie je jediným spisovným tvarom *otcovo auto*. Nech akokoľvek priblížime historické okolnosti zavedenia ypsilonu a jeho všeslovanské fonologické pozadie, tzv. „vybrané slová“ stále zostávajú výnimkami, ktoré sa treba naučiť, či už klasickým mnemotechnickým opakovaním, alebo stálou čitateľskou praxou a aktívnym používaním spisovného jazyka, umožňujúcim nám vytvoriť si vizuálne mentálne odtlačky, na základe ktorých si postupne osvojujeme automatické použitie tejto grafémy. Napriek akejkoľvek rade, že slovo *konope* je tvar množného čísla, ktoré by sa malo skloňovať podľa vzoru *ulica*, používatelia ho s najväčšou pravdepodobnosťou ponechajú nesklonné, prideľujúc mu kongruentné slovo v jednotnom čísle, tak ako sa toto slovo vyskytuje v prevažnej väčšine novinových článkov a televíznych reportáží. Preto si autorove bezpochyby zaujímavé a podnetné úvahy vyžadujú konkrétne overenie v reálnom procese vyučovania materinského jazyka.

Pri lektúre sme sa stretli s niekoľkými nepresnosťami alebo nedôslednosťami, na ktoré chceme v nasledujúcich riadkoch upozorniť.

Tvrdenie, že východoslovenské mäkké spoluhlásky *ś*, *ź* „sa vyskytujú vždy na t[a]kom mieste, kde sa v ich susedstve nachádza samohláska, ktorú sme si zvykli pomenúvať mäkčiaca“ (s. 24), sa v kontexte nárečových dát (porov. východoslov. *vźac*, *dńeś*) ukazuje ako nedostatočne presné; ako výstižnejšie by sa javilo znenie „nachádzala“.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 94

Na s. 25 sa tvrdí, že pravopisná podoba slova *ryža* má východisko v latinskom slove *oryza*. Vzhľadom na to, že slovo je vlastne prevzaté zo stredohornonemeckého *rīs* (> nem. *Reis*),[8] nazdávame sa, že príčinu písania ypsilonu v tomto slove by bolo treba skôr hľadať vo vplyve češtiny, kde platí pravopisná zásada, v súlade s ktorou po každom *r* sa fonéma *i* zaznamenáva takmer výlučne pomocou ypsilonu, porov. čes. *rýže*. Z rovnakého dôvodu sa *y* vyskytuje vo viacerých prevzatiach, ktoré do slovenčiny boli prijaté pravdepodobne českým prostredníctvom: *rým*, *rysovať*, *rytier* a pod. Pripomíname, že slovo *richtár* sa z rovnakého dôvodu do r. 1940 v slovenčine písalo s ypsilonom.

Na s. 28 sa uvádza, že Ľ. Štúr vo svojej kodifikácii neuplatnil dlhú samohlásku *é*, čo nie celkom zodpovedá pravde. V skutočnosti štúrovčina takisto obsahovala túto hlásku aj grafému,[9] ale jej výskyt bol mimoriadne nízky (napr. v slove *céra*),[10] pretože sa nevyskytovala v adjektívnych koncovkách.

Azda vplyvom autorovej materčiny možno vysvetliť konštatovanie, že v druhom páde jednotného čísla podstatných mien skloňovacieho vzoru *dub* všetky slovanské jazyky môžu mať tvary s koncovkami *-a* aj *-u* (s. 33). Spomedzi južnoslovanských jazykov to platí totiž iba pre slovinčinu.

Istú chronologickú neusúvzťažnenosť zisťujeme aj pri autorovom vysvetlení, že koncovka genitívu singuláru *-u* je podmienená odvodením zo slovesných koreňov, napr. *pot* (< **pok^{w}-*) je odvodené z toho istého koreňa, ktorý je v slove *piecť* (<**pek^{w}-*) (s. 36). Problém spočíva v tom, že významová redistribúcia koncoviek *-a*, *-u* (*-a* pre životné, *-u* pre neživotné) sa javila ako západoslovanská inovácia, ktorá chronologicky mohla vzniknúť až po hláskových zmenách zastrevších pôvodné etymologické väzby. Inými slovami, keď napr. slovo *pot*, ktoré v praslovančine malo pôvodnú genitívnu koncovku *-a*, nadobudlo genitívnu koncovku *-u*, používatelia ho s najväčšou pravdepodobnosťou už ani formálne, ani sémanticky nespájali s pôvodným slovesom *peci* (dobový náprotivok dnešného *piecť*), rovnako ako dnešní používatelia už necítia etymologickú súvislosť slov *zub* a *oziabať*.

Na s. 56 autor odvodzuje miestny názov *Dobroč* zo základu **dobr-/*debr-*. Ako náležitejšia sa javí rekonštrukcia na základe praslovanského tvaru **dъbrъ* ‚roklina; údolie‘,[11] etymologicky súvisiaceho so slovom *dno* (< **dъbno*). Pri takejto rekonštrukcii sa rozdiel medzi výchslov. *debra* a strslov. *dobr-* (doloženým iba v toponymách) dá jednoducho vysvetliť odlišnými striednicami za psl. **ъ, čo

---

[8] Králik, Ľ.: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Druhé, opravené vydanie. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2019, s. 520.

[9] Štúr, L.: Nauka reči slovenskej. V Prešporku: Písmom Belnayho ďeďičou, 1846, s. 100.

[10] Výskyt tejto fonémy badať v Štúrovej Nauke aj v slovách *Rék* ‚Grék‘, *récki*, *réčtina*.

[11] Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. Выпуск 5 (*dělo–*dьržьlь). Ред. О. Н. Трубачев. Москва: Издательство Наука, 1978, s. 176.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 95

autor svojou rekonštrukciou istým spôsobom naznačuje. Východoslovenský variant *dibra*, vyskytujúci sa v niekoľkých zemplínskych obciach,[12] neodráža, ako autor tvrdí na s. 58, východoslovenskú zmenu *e* > *i*, ktorá v tejto pozícii nie je nijako opodstatnená a o ktorej sa podrobnejšie zmienime nižšie, ale vkladnú samohlásku na mieste zaniknutého slabého jeru, tak ako aj vo východoslovenskom tvare *diśč*.

Na s. 79 sa tvrdí, že v (prvej) Československej republike žil „jeden národ – česko-slovenský, ktorý sa dorozumieval jedným jazykom – česko-slovenským". Ide o nekritické prenášanie neskoršieho „federálneho" termínu do minulosti. Dobová úradná terminológia poznala iba tvar *československý*.

V rámci svojich úvah o rodovosti slovenčiny autor konštatuje, že „[m]užský a ženský rod sú prostriedkami na významové odlišovanie jedincov mužského a ženského pohlavia, stredný rod je ‚akýsi umelý', konvenčný, veď pri množstve podstatných mien tejto triedy ich pohlavnú príslušnosť nemožno identifikovať a určená je dohovorom na základe ich formy" (s. 89–90). Takto sformulované tvrdenie stráca opodstatnenosť vo svetle skutočnosti, že pri drvivej väčšine apelatív mužského a ženského rodu takisto nemožno identifikovať „pohlavnú" príslušnosť a príslušnosť ku gramatickému rodu je čisto arbitrárna. Autorova formulácia môže okrem toho viesť k názoru, že rodová príslušnosť je akýmsi výsledkom kodifikačného zásahu, čo samozrejme nezodpovedá pravde.

Autor ďalej tvrdí, že pôvod slova *krabica*, ktoré sa vyvinulo z podoby **korb-*, dokazuje aj slovo *korba*, ktorým sa v slovenských nárečiach označuje kôš, časť saní či voza uspôsobená na prepravu nákladu alebo ľudí (s. 76). V skutočnosti je *korba* prevzatím z latinského *corbis* ‚kôš',[13] ktoré, pravdaže, so slovom *krabica* zdieľa spoločný indoeurópsky pôvod.

Azda nedostatočne pozornou excerpciou prameňov vzniklo tvrdenie, že slovenské slovo *chlieb* pochádza z južnej časti starej nemčiny (s. 111), pričom sa autor odvoláva na etymologický slovník slovenčiny Ľ. Králika, uvádzajúc nenáležitú stranu prameňa. Na tej istej strane sa v poznámke pod čiarou protirečivo uvádza, že „južná staronemecká oblasť pomenúvala chlieb synonymným slovom *Brot*, tak ako v nemčine dodnes" (tamže). V skutočnosti ide o oveľa staršie prevzatie z germánskych jazykov, ako slovník Ľ. Králika[14] skutočne uvádza, podľa všetkého z gótčiny.[15] O tom, že ide o veľmi staré prevzatie, svedčí aj skutočnosť, že lexéma je doložená vo všetkých slovanských jazykoch (v slovinčine v podobe *hlebec* ‚chlieb okrúhleho tvaru').

---

[12] Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava: Veda, 1996, s. 34.
[13] Králik, Ľ.: Stručný etymologický slovník slovenčiny, c. d., s. 291.
[14] Králik, Ľ.: Stručný etymologický slovník slovenčiny, c. d., s. 222.
[15] Pronk-Tiethoff, S.: The Germanic loanwords in Proto-Slavic. Amsterdam – New York: Rodopi, 2013, s . 83.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 96

Za najproblematickejšiu časť monografie možno označiť výklad názvu obce Smilno v okrese Bardejov (s. 50–56), v ktorom badať hneď niekoľko metodologických nedopatrení. Autor odvodzuje tento názov z údajného starého slovanského slova *smilo*, o ktorom tvrdí, že starí Slovania ho používali v podobe *smielo* (vlastne **smělo*) vo význame ‚(prekvapivý) dar; veno'[16] (s. 52). Praslovanské **ě* sa pritom prepisuje ako *ie*, v súlade s autorovým presvedčením, že príslušná foném mala v praslovančine takéto znenie. V súvislosti s tým je potrebné poznamenať, že hoci nejde o *communis opinio* akademickej komunity, chápanie praslovanského jať ako diftongickej samohlásky nie je v slovanskej filológii až také zriedkavé; túto koncepciu zastával napr. Roman Jakobson.[17] Problém tkvie v tom, že stotožnenie psl. **ě* s *ie* vedie autora aj k mylnej identifikácii starého východoslovenského *ie* ako pôvodnej praslovanskej hlásky (s. 54)! Východoslovenské *ie*, ktoré sa vo väčšine výchslov. nárečí monoftongizovalo do *í* a potom skrátilo, je, tak ako aj stredoslovenské *ie*, striednicou za staroslovenské (pozor, nie staroslovienske!) „mäkčiace" **ē*, v ktorom splynuli staré **ē* (vzniknuté kontrakciou alebo predĺžené metatonickým akútom) a staré dlhé **ě*.[18] Takže, aj za predpokladu diftongického charakteru praslovanského jať, v slovenčine sa diftongicky realizuje iba jeho dlhý náprotivok.

Ďalší nedostatok autorovho výkladu spočíva v tom, že tvar *smělo* neuvádza žiadna nám dostupná príručka, teda ani tie, ktoré autor cituje. Slovník M. Vasmera, na ktorý sa autor odvoláva, uvádza, že tvar *smilo* sa vyskytuje paralelne s tvarom *smějno/smějna* rovnakého významu,[19] pričom tieto dve slová napriek sémantickému prelínaniu nemusia priamo etymologicky súvisieť. Obidve slová takisto uvádza slovník F. Miklošiča, čo vedie autora k neopodstatnenému tvrdeniu, že slovo *smilo* sa vyskytuje v staroslovienskych pamiatkach (s. 53). Slová sú vlastne doložené iba v cirkevnej slovančine ruskej redakcie,[20] príp. v starej ruštine,[21] čo ak nepopiera, tak prinajmenšom výrazne oslabuje autorov predpoklad o praslovanskom charaktere slova. Z tohto dôvodu zmienené slová nenachádzame v Staroslovienskom slovníku, uvádza ich však Slovník ruštiny XI.–

---

16 M. Vasmer aj F. Miklošič uvádzajú iba význam ‚veno'. Význam ‚(prekvapivý) dar' bol prevzatý z príbuzného gréckeho slova uvedeného v slovníku M. Vasmera. Porov. Фасмер, М.: Этимологический словарь русского языка, Том III (Муза – Сят). Москва: Прогресс 1987, s. 688, s. v. смило; Miklosich, Fr.: Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Vindobonae: Guilelmus Braumueller 1862 – 1865, s. 863.

17 Jakobson, R.: Remarks on the Phonological Evolution of Russian in Comparison with the Other Slavic Languages. Translated and annotated by Ronald F. Feldstein. Cambridge, Massachusetts – London, England: The MIT Press, 2018, s. 34.

18 O splynutí svedčí totožná samohláska napr. v slovách ako *zifka/ziu̯ka* (**ě*) a *poscilka* (**e*).

19 Фасмер, М.: Этимологический словарь русского языка, c. d., s. 688.

20 Фасмер, М.: Этимологический словарь русского языка, c. d., s. 688.

21 Slavistická veda bola v Miklošičových časoch v zárodku a pojmy *starosloviensky*, *cirkevnoslovanský* a *staroruský* presne nerozlišovala.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 97

XVII. stor.[22] Ďalej, odvolávajúc sa na Miklošičov slovník, autor popri tvare *smějno* uvádza aj jeho údajný variant *smělno* (s. 52), ktorý potrebuje na formálne priblíženie k tvaru *smilo*. Takýto tvar sa však v Miklošičovom slovníku nevyskytuje ani ako heslový výraz, ani v exemplifikáciách.[23]

Zmena z predpokladaného **Smielno* na *Smilno* sa ďalej vysvetľuje všeobecne prijatou východoslovenskou zmenou *ie* > *i* (s. 54), lenže na jej ilustráciu sa uvádzajú príklady nielen so zmenou *ie* > *i*, ale aj so zmenou *e* > *i*. Autor dokonca prikladá mapku znázorňujúcu rozšírenie zmeny *obed* > *obid* vo východoslovenských nárečiach. Uvedené príklady sú v podstate dvojakého druhu. Pri jedných výchslov. krátkej samohláske *i* zodpovedá v iných slovenských nárečiach dvojhláska či dlhá samohláska (*drik*, *mľiko*, *dzira*, *dzifka*, *mira*, *svička*, *vira* a pod.), pri príkladoch druhého typu samohláska krátka (*remiň*, *džvir*, *šňich*, *hňiv*, *chrin*, *sušid*, *brich*). Rozdiel medzi týmito dvoma skupinami spočíva v tom, že v druhej skupine sa samohláska mení iba v poslednej či jedinej slabike. Slová z druhej skupiny po zániku slabého koncového jeru podstúpili predĺženie novovzniknutej záverečnej zatvorenej slabiky končiacej sa na sonóru či znelú spoluhlásku. E. Pauliny[24] správne spojil tieto tvary s dĺžením, nedokázal ich však presne vymedziť oproti iným typom dĺženia. Preto uprednostňujeme výklad Z. Stiebera,[25] ktorý tieto tvary presvedčivo vysvetlil preniknutím poľského kompenzačného dĺženia (poľ. *pochylenie*) na územie východoslovenských nárečí. Vo svetle týchto poznatkov sa predpokladaná zmena *e* > *i* ukazuje ako trošku zložitejšia: *e* > *ē* > *ie* > *í* > *i*, pričom je stále otvorená otázka, či dnešné východoslovenské nárečia, v ktorých sú *i*, *u* za **ē*, **ō*, vôbec prešli štádiom diftongizácie. Bádatelia sa zhodujú v tom, že drvivá väčšina východoslovenských nárečí diftongizáciu podstúpila,[26] úplne dokázané to však nie je.

Nemáme teda k dispozícii staré jazykové údaje, ktoré by nás oprávňovali rekonštruovať praslovanské **smělo* ‚veno', kľúčové pre autorov výklad miestneho názvu v zmysle ‚darované (územie)' (s. 55). Jeho úvahy napriek tomu nádejne usmerňujú možnú interpretáciu, ktorá si vyžaduje ďalšie historicko-kompara-

---

22 Словарь русского языка XI–XVII вв. Выпуск 25 (Скорынья – Снулый). Москва: Наука, 2000, s. 193.

23 Miklosich, Fr.: Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, c. d., s. 866.

24 Pauliny, E.: Fonologický vývin slovenčiny. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963, s. 266.

25 Stieber, Z.: Rozwój fonologiczny języka polskiego. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1962, s. 17; Stieber, Z.: A Historical Phonology of the Polish Language. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1973, s. 28.

26 Kotulič, I.: Historické hláskoslovie a tvaroslovie východoslovenských nárečí (1957). Bratislava: VEDA Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2017, s. 62; Pauliny, E.: Fonologický vývin slovenčiny, c. d., s. 263–265; Krajčovič, R.: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988, s. 52.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 98

tívne výskumy. Mohli by sme napríklad vychádzať z doloženej podoby *smilo* alebo uvažovať o pozičnej asimilácii *smějno* > *smělno*.

Nedostatky obsahového charakteru, ktoré do istej miery znižujú odbornú fundovanosť diela, uvádzame z dvoch dôvodov. Na jednej strane chceme ilustrovať, s akými problémami prof. Žigo zápasí vo svojej viac ako pol storočia dlhej vedeckej kariére, na strane druhej využívame príležitosť upozorniť, koľko zatiaľ nevyriešených problémov stojí pred nami v oblasti „zastaranej" a „vyčerpanej" historickej jazykovedy. Mnohým z týchto nedostatkov sa bolo možné vyhnúť pozornejším a kompetentnejším posúdením diela.

V monografii sa, žiaľ, vyskytuje aj niekoľko chýb formálneho charakteru. Ako tá najvýraznejšia sa javí až 11-riadková (!) webová adresa na s. 72, ktorá vznikla navrstvovaním sekundárnych webových stránok pri autorovom internetovom vyhľadávaní (tzv. string) a ktorú možno okresať na jednoduchú adresu, rozsahom neprekračujúcu jeden riadok.[27] Za toto prehliadnutie nesie najmenšiu vinu autor, ktorý začínal svoju vedeckú činnosť dávno pred vznikom internetu, keď, dovoľujeme si konštatovať, vychádzali kvalitnejšie vedecké práce oproti tým dnešným, pričom tieto technické detaily nemusia byť autorovi známe. Je menej pochopiteľné, že chyba zostala prehliadnutá až dvoma redaktorkami. Problematické miesto nás takisto vedie k podstatnejšej úvahe, nad ktorou by sme sa mali všetci zamyslieť. Má vôbec zmysel uvádzať dlhé webové adresy v publikáciách nedigitálneho formátu? Nájde sa niekedy čitateľ, ktorý by viacriadkovú webovú adresu, s akými sa vo vedeckých prácach často stretávame, prepisoval písmenko za písmenkom do počítača?

Za formálnu chybu možno považovať aj nepresné uvádzanie názvu etymologického slovníka P. Skoka na s. 69, z ktorého je, azda z dôvodu politickej korektnosti, vynechaná zložka „srbský", ako aj nejasný bibliografický odkaz „Krajčovič, R., 2018" na s. 105.

Pri súčasnej záplave internetových príspevkov o „najstaršom slovanskom jazyku" či „najťažšom jazyku na svete" predstavuje recenzovaná kniha ozajstné osvieženie, pôsobiace ako prameň triezveho a racionálneho uvažovania o jazyku. Či s autorovými názormi súhlasíme alebo nesúhlasíme, publikácia prof. Žiga je bez akejkoľvek pochybnosti mimoriadne podnetná, čo vidno už zo skutočnosti, že recenzenta inšpirovala k viacerým úvahám, ktoré občas presahujú samotnú tematiku diela. Knihu odporúčame predovšetkým absolventom stredných škôl, pričom sme si istí, že nejednu záujemkyňu či nejedného záujemcu podnieti k štúdiu materinského jazyka. Študentov slovakistiky aj iných filologických odborov privedie, dúfame, k štúdiu dejín a vývinu jazyka ako disciplíne, kde v slovenskej jazykovede permanentne cítiť nedostatok odborných kádrov.

[27] http://www.hradiska.sk/2012/06/kovovacstvo-zelezne-hrivny-v-staroveku.html

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 99

V neposlednom rade táto „útla knižočka“, ako ju autor na 104. s. skromne nazýva, istotne poskytne príjemné čítanie aj profesionálnym lingvistom, pričom si mnohí z nich osvoja nové poznatky.

Príspevok vznikol v rámci realizácie grantového projektu VEGA č. 2/0112/25 *Lexikografické dielo Ľ. V. Riznera – edícia rukopisného prameňa*.

https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2026.1.5

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 100

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 101

SPRÁVY A RECENZIE

Konferencia o aktuálnych problémoch a perspektívach slovanskej slovotvorby

K najinšpiratívnejším príležitostiam na vedeckú diskusiu patria dnes nezriedka nedoceňované konferenčné rokovania. Hodnota stretnutí odborníkov sa zvyšuje, ak pokrývajú medzinárodný priestor a ak sú v danej oblasti výskumu periodické. Takúto hodnotu nepochybne má pravidelné stretávanie sa členov Komisie pre slovanskú slovotvorbu pri Medzinárodnom komitéte slavistov. Komisia pre slovanskú slovotvorbu pri MKS, ktorá pracuje od roku 1995 a dnes má 53 aktívnych členov zo 17 krajín, doteraz zorganizovala 24 medzinárodných konferencií.[1] Ostatná, 24. konferencia komisie sa uskutočnila v dňoch 12. – 15. mája 2026 na Fakulte slovanských filológií Sofijskej univerzity sv. Klimenta Ochridského v bulharskom hlavnom meste. Tematický rámec konferencie bol na rozdiel od predchádzajúcich podujatí[2] širší – *Slovotvorba slovanských jazykov – aktuálne problémy a perspektívy*, a tak umožnil rozkrývanie rôznorodých derivatologických tém. Na konferencii organizovanej v hybridnom formáte vystúpilo so svojimi referátmi 27 účastníkov. Organizačný výbor konferencie pod vedením členky komisie Cvetanky Avramovej vytvoril pre konferenčné rokovanie príjemné a podnetné prostredie v jedinečných historických priestoroch Sofijskej univerzity. Termín konania konferencie bol zámerne rámcovaný dvoma sviatkami dôležitými pre bulharskú a širšie aj slovanskú kultúru – Dňom svätých Cyrila a Metoda podľa juliánskeho kalendára 11. mája a Dňom bulharskej osvety, kultúry a slovanskej písomnosti 24. mája.[3]

Po pozdravných príhovoroch zástupcov univerzity a fakulty konferenčný program otvorila súčasná predsedníčka Komisie pre slovanskú slovotvorbu pri MKS Rajna Dragićević z Belehradskej univerzity, ktorá po úvodnom slove pred-

[1] Informácie o komisii a jej aktivitách sú dostupné na webovej stránke https://www.ff.unipo.sk/slovotvorna-komisia/en/home/.

[2] Napr. 22. konferencia v Severnom Macedónsku bola zameraná na slovotvorné tendencie slovies v slovanských jazykoch; 23. konferencii v slovinskej Ľubľane dominovala téma tzv. hniezdovej alebo stupňovitej slovotvorby (slovinský termín *stopenjsko besedotvorje*).

[3] Informácie o sofijskej konferencii vrátane programu a abstraktov referátov sú dostupné na webovej stránke: https://slav.uni-sofia.bg/xxiv-konferenczіya-na-komisiyata-po-slavyansko-slovoobrazuvane-slovoobrazuvaneto-na-slavyanskite-eziczi-aktualni-problemi-i-perspektivi-2/.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 102

niesla príspevok z lexikálno-slovotvornej problematiky metaforickosti pri denominálnych adjektívnych derivátoch v súčasnej srbčine. Podpredseda komisie Martin Ološtiak z Prešovskej univerzity vo svojom príspevku analyzoval dynamickú oblasť polymotivácie a medzistupňovej motivácie na materiáli slovenského jazyka. Súčasťou úvodného konferenčného bloku bola prezentácia kolektívnej monografie *Stopenjsko besedotvorje v slovanskih jezikih* (Hniezdová/stupňovitá slovotvorba v slovanských jazykoch)[4], ktorá vznikla vďaka iniciatíve slovinských kolegov a rovnomennému zameraniu predchádzajúcej konferencie komisie v Ľubľane v roku 2024. Editor publikácie Boris Kern vyzdvihol okrem vedeckej hodnoty 36 štúdií, ktoré monografia obsahuje, jej interdisciplinárny a viacjazyčný charakter, keďže prináša spracovanie problematiky v 14 slovanských jazykoch, vrátane slovinského znakového jazyka. Za osobitne prínosné považujeme to, že ako súčasť monografie bol vypracovaný slovník 15 termínov z oblasti hniezdovej/stupňovitej slovotvorby v 13 slovanských jazykoch a v angličtine, a to vzhľadom na rozličnú mieru rozpracovanosti problematiky v jednotlivých slovanských jazykoch, na nejednotnosť doteraz používanej terminológie, ako aj na potrebu medzijazykového prekladu.

Počas trojdňového konferenčného rokovania odznelo ďalších 25 referátov, ktoré predniesli fyzicky prítomní alebo online pripojení členovia Komisie pre slovanskú slovotvorbu pri MKS, pričom, ako býva na konferenciách komisie dobrým zvykom, príležitosť vystúpiť dostali aj nečlenovia komisie z hostiteľskej univerzity. Účastníci konferencie si uctili pamiatku zakladajúcej a dlhoročnej členky komisie Valentiny Nikolajevny Vinogradovovej, významnej derivatologickej osobnosti, ktorá zomrela tesne pred sofijskou konferenciou, na ktorej mala so svojím referátom vystúpiť.

Tematické zameranie konferenčných vystúpení možno rozdeliť do troch základných oblastí: diachrónne skúmanie slovotvorby, otázky a problémy súčasnej slovotvorby v jednotlivých slovanských jazykoch a transdisciplinárne derivatologické súvislosti.

Aj keď historický vývoj slovotvorby reflektovali viaceré príspevky, programovo sa derivatologickej diachrónii venovala len L. P. Hnaťuk z Kyjevskej národnej univerzity Tarasa Ševčenka v príspevku o vývoji derivačných variantov adjektív v ukrajinčine v 16. a 17. storočí. Diachrónny pohľad vo svojom vystúpení čiastočne uplatnila Katerina Stojanova, doktorandka z domácej Fakulty slovanských filológií Sofijskej univerzity, ktorá prezentovala výskum smeru derivácie pri vybraných pároch príbuzenských vzťahov v bulharčine, tak z historického, ako zo súčasného hľadiska.

---

[4] Kern, B.: Stopenjsko besedotvorje v slovanskih jezikih. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2026. 616 s. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610510932.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 103

Podľa očakávania bola najvýraznejšie zastúpená oblasť synchrónneho derivatologického výskumu, ku ktorej patrili aj vystúpenia z úvodného konferenčného bloku, ktorá sa diferencovala podľa slovotvorných problémov skúmaných v jednotlivých slovanských jazykoch.

Onomaziologické otázky riešili príspevky bulharských kolegýň z hostiteľskej inštitúcie. R. Stefčeva sa zaoberala procesom medzikategoriálneho prechodu medzi príslovkami a časticami v bulharčine a srbčine, pričom hľadala odpoveď na otázku, či ide o prejav konverzie ako slovotvorného presunu alebo subkonverzie súvisiacej s gramatickou polysémiou. C. Avramova uvažovala o onomaziologickom statuse abstraktných substantív s formantom -stv(o). Na základe slovotvornej analýzy vyvracala názor o ich transpozičnom charaktere a predložila argumenty, že ide o osobitný typ mutačných derivátov patriacich do niekoľkých onomaziologických kategórií.

Značná pozornosť bola venovaná viacerým aspektom slovotvorných prostriedkov. J. A. Karpilovska z Inštitútu ukrajinského jazyka Národnej akadémie vied Ukrajiny analyzovala variabilitu a synonymiu slovotvorných prostriedkov súčasného ukrajinského jazyka aj v kontexte prípravy nového výkladového slovníka ukrajinčiny. L. P. Kysľuk, súčasná tajomníčka komisie, ktorá je z rovnakého pracoviska ako J. A. Karpilovska, sa takisto zaoberala spracovaním utvorených slov vo výkladových slovníkoch súčasného ukrajinského jazyka, ale z hľadiska opisu slovotvorného a lexikálneho významu derivátov. I. Stramljič Breznik z Univerzity v Maribore charakterizovala pozíciu a spájateľnosť sufixu -ica v deadjektívnych, deverbatívnych a desubstantívnych slovotvorných radoch, čím rozvinula expertízu slovinských kolegov v počítačovom spracovaní stupňovitej slovotvorby. Axiologickému potenciálu slovotvorných afixov a jeho realizácii v derivačných procesoch súčasného ruského jazyka sa venovala L. V. Raciburskaja z Lobačevského univerzity v Nižnom Novgorode.

Viaceré príspevky sledovali pragmatické súvislosti slovotvorných prostriedkov. C. Georgieva z Inštitútu bulharského jazyka Bulharskej akadémie vied analyzovala slová s komponentom -oid v bulharskom jazyku, ktoré sú v súčasnosti predovšetkým pejoratívnymi okazionalizmami. J. I. Koriakowcewa z Univerzity v Siedlciach analyzovala tendencie k pejoratívnej slovotvorbe v ruštine a poľštine, a to pri neoderivátoch s terminologickými prvkami -mánia/-mania, -fóbia/-fobia, -fília/-filia, excerpovaných z elektronických médií a internetových fór. V rámci pragmatickej analýzy súčasných dynamických procesov v slovotvorbe sa ukázalo vo viacerých slovanských jazykoch, že k pejorativizácii použitých slovotvorných štruktúr dochádza najmä v komunikačnom prostredí digitálnych a osobitne sociálnych médií. Ilustrovali to aj príspevky G. Milašina z Univerzity v Banji Luke na materiáli srbčiny a S. Nenezić z Univerzity v Čiernej Hore na materiáli čiernohorského jazyka. Derivačné procesy v širšom mediál-

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 104

nom priestore súčasných bieloruských oficiálnych, ale aj nezávislých médií charakterizoval A. A. Lukašanec, dnes nezávislý výskumník z Minska a dlhoročný predseda komisie v rokoch 2008 – 2022.

Pomedzný charakter slovotvorby a vzťah slovotvornej motivácie s ďalšími motivačnými typmi dokazovali príspevky, v ktorých sa slovotvorba prelínala s terminológiou, preberaním slov či morfológiou. Príspevok V. Štebih Golub z Inštitútu chorvátskeho jazyka v Záhrebe na základe analýzy lexikologickej terminológie riešil koncepčné otázky statusu slovotvorby ako vednej disciplíny v súčasnej chorvátskej lingvistike. D. Ivanová z hostiteľského pracoviska sa venovala špecifikám slovotvorby termínov označujúcich právne subjekty. I. Bozděchová z Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej analyzovala sporné aspekty klasifikácie slov prevzatých z angličtiny v súčasnom českom jazyku. Dvojica autoriek Z. A. Charitončik a J. Petrakova z Bieloruskej štátnej univerzity cudzích jazykov sa vo svojom vystúpení zaoberala kognitívnymi dominantami morfologickej derivácie, a to na príklade bieloruských substantív.

Komparatívny medzijazykový prístup k analyzovanému slovotvornému materiálu sa objavil aj v doteraz spomenutých príspevkoch. Ešte výraznejšie komparatívnu derivatológiu reprezentovala B. Niševa zo zo Slovanského ústavu Akadémie vied Českej republiky, ktorá sa venovala konkurenčným slovotvorným štruktúram pri neologických abstraktách z hľadiska komparácie českej a bulharskej slovotvorby. Komparatívny a zároveň etnolingvistický aspekt uplatnila vo svojom vystúpení V. G. Fatchutdinova z Kazanskej federálnej univerzity. Hovorila o špecifikách motivačných vzťahov v slovotvorných korelátoch ruštiny a iných slovanských jazykov, pričom sa pokúšala dokázať, že slovotvorná sémantika a slovotvorné vzťahy slov nie sú zbavené národno-kultúrnej osobitosti a zohrávajú dôležitú úlohu pri formovaní slovnej zásoby jazyka.

Tretiu skupinu konferenčných príspevkov spája výraznejšie uplatnenie transdisciplinárneho pohľadu na slovotvorbu. Prepojenie slovotvorby s textovou persuáziou ilustroval na materiáli verejných a literárnych diskurzov P. Kowalski zo Slavistického inštitútu Poľskej akadémie vied. V týchto komunikačných priestoroch môže podľa autora slovotvorba plniť rôzne funkcie, od nástroja presviedčania a modifikácie významov derivátov až po dôležitý prostriedok jazykovej hry a literárnej zábavy. Analýzu slovotvorného systému z hľadiska detského bilingvizmu predstavila S. Mengel z Univerzity M. Luthera v Halle-Wittenbergu. Na príklade slovotvorby adjektív ukázala procesy rozpadu tejto časti slovotvorného systému ruského jazyka u dvojjazyčných detí ruskej diaspóry v Nemecku. Prepojenie slovotvorby s genderovou problematikou obsahoval príspevok I. Burkackej z Inštitútu poľského jazyka Varšavskej univerzity. Autorka analyzovala slovotvorné genderové markery v maskulinatívach, čiže v názvoch profesií, ktoré boli tradične vykonávané ženami, ale v súčasnosti sa

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 105

im venujú aj muži, a v neutratívach, t. j. v pomenovaniach nebinárnych osôb. Slovotvorný aspekt registrovo motivovanej lexiky LGBTIQ+ v slovinčine skúmal B. Kern z Inštitútu slovinského jazyka Frana Ramovša a Univerzity v Novej Gorici. Zameral sa jednak na slovotvorné typy a jednak na formantovú kombinatoriku v prípadoch viacstupňových derivátov.

Konferenčnému rokovaniu sa nevyhla ani aktuálna téma umelej inteligencie. Na túto novú výzvu derivatologického, ale aj širšie lingvistického výskumu upriamila pozornosť J. G. Lukašanec, nezávislá výskumníčka z bieloruského Minska, ktorá nastolila otázky, či môže umelá inteligencia pomôcť v skúmaní slovotvorby, ak áno, do akej miery a akými konkrétnymi spôsobmi, príp. aké úlohy morfematickej a slovotvornej analýzy dokáže umelá inteligencia riešiť. Transdisciplinárny prístup k slovotvorbe sa uplatnil aj v príspevku z oblasti edukačnej slovotvorby. Ľ. Liptáková z Prešovskej univerzity prezentovala koncepciu postupného rozvíjania slovotvorného vedomia žiaka v novom kurikule základného vzdelávania na Slovensku. Na rozdiel od doterajšieho kurikula, v ktorom bolo slovotvorné učivo veľmi limitované a prezentované skôr formalistickým spôsobom, kladie nová koncepcia dôraz na významovú stránku motivačného vzťahu, a tak vytvára predpoklady na prirodzené využitie slovotvorných znalostí žiaka pri recepcii a pri produkcii textu.

Tak ako predchádzajúce konferencie Komisie pre slovanskú slovotvorbu pri MKS, aj tá sofijská demonštrovala nielen súčasný stav derivatologického výskumu v slovanských jazykoch, ale v rámci jednotlivých prezentácií aj jazyky samotné; príspevky zazneli v 11 slovanských jazykoch (bieloruština, bulharčina, čeština, čiernohorčina, chorvátčina, poľština, slovenčina, slovinčina, srbčina, ruština, ukrajinčina). Tento viacjazyčný konferenčný formát považujeme za unikátny, najmä v súčasnom svete jazykovej globalizácie a hegemónie angličtiny ako jazyka medzinárodných konferencií.

Záverečný deň konferencie je tradične vyhradený zasadnutiu komisie, na ktorom sa bilancuje práca členov za uplynulý rok a predkladajú sa návrhy aktivít na obdobie do nasledujúcej konferencie. V tomto texte nie je priestor na podrobnejší opis aktivít, ale istý obraz o činorodosti komisie ponúka aj táto správa a dôkazy prináša webová stránka komisie (pozn. 1). Na zasadnutí komisie sa zároveň oznamuje miesto nasledujúcej konferencie, ktorým v roku 2027 bude chorvátsky Záhreb. Pre slovenský kontext je veľmi potešiteľné, že v roku 2028 slovotvornú konferenciu bude organizovať Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i., v Bratislave. Zároveň je veľmi smutné, že bratislavská konferencia sa mala konať na počesť 90. narodenín dlhoročnej zástupkyne Slovenska v komisii pani doktorky Kláry Buzássyovej, ktorá nás v júli navždy opustila. Jej dielo a vedecký odkaz však ostávajú trvalým inšpiračným zdrojom pre slovotvornú komisiu a vôbec pre lingvistiku v domácom a medzinárodnom priestore.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 106

Sofijská konferencia o aktuálnych problémoch a perspektívach slovanskej slovotvorby bola veľmi hodnotná nielen vedecky, ale aj spoločensky a kultúrne, a to vďaka bohatému mimokonferenčnému programu, ktorý pre účastníkov organizátori pripravili. Počas troch konferenčných dní sme mali možnosť spoznať históriu univerzity v Múzeu Sofijskej univerzity sv. Klimenta Ochridského, navštíviť Centrálnu univerzitnú knižnicu a osobitne filologickú knižnicu a prezrieť si unikátne zbierky paleontologického a mineralogického múzea univerzity. Hostiteľská Fakulta slovanských filológií pod organizačným vedením Cvetanky Avramovej účastníkom konferencie umožnila aj zoznámenie sa s kultúrno-historickým dedičstvom bulharského hlavného mesta počas komentovanej prehliadky Sofie. Vyvrcholením celého konferenčného programu bola exkurzia do stredovekého Bojanského chrámu, zapísaného do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, a do pravoslávneho ženského kláštora Dragalevci zo 14. storočia, ukrytého v malebnom pohorí Vitoša.

Ľudmila LIPTÁKOVÁ

https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2026.1.6

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 107

Správa o konferencii *Jazyk a náboženstvo v slovanskom kultúrnom priestore: aktuálne otázky interdisciplinárneho výskumu*

V dňoch 16. až 18. septembra 2026 zorganizoval Inštitút rusistiky Prešovskej univerzity v Prešove spolu s Filozofickou fakultou Katolíckej univerzity v Ružomberku a Komisiou pre náboženský jazyk pri Medzinárodnom komitéte slavistov medzinárodnú konferenciu na tému: *Jazyk a náboženstvo v slovanskom kultúrnom priestore: aktuálne otázky interdisciplinárneho výskumu*.

Konferencie sa prezenčne alebo v online formáte zúčastnilo viac ako 60 záujemcov z rôznych krajín, pôsobiacich prevažne na univerzitách a vysokých školách. Účasť prijali aj odborníci, pôsobiaci vo vedeckom sektore.

Počet aktívne vystupujúcich bol približne rovnaký ako počet záujemcov, presný počet nám znemožňuje určiť veľký počet – 14 sekcií, do ktorých boli jednotliví účastníci podelení. Niektorí účastníci sa totiž z účasti ospravedlnili. Jednotlivé sekcie moderovali vopred určení moderátori, ktorí boli vybraní z účastníkov konferencie. Pre vystupujúcich, ktorí sa konferencie zúčastnili v online formáte, bola v jednotlivých sekciách vyhradená online technická podpora.

Konferenciu otvorilo spevácke vystúpenie kolektívu Iuventus Paedagogica pod vedením *Mgr. art. et Mgr. Tatiany Kanišákovej, PhD.* z Inštitútu hudobného a výtvarného umenia Prešovskej univerzity. Úvodným slovom konferenciu otvorila hlavná koordinátorka konferencie prof. Mgr. Anna Petríková, PhD., ktorá privítala hostí a vyjadrila potešenie zo spoločného stretnutia. Slová privítania zúčastneným okrem prof. Petríkovej venovali aj: prodekanka pre vedeckovýskumnú činnosť, umeleckú činnosť, vonkajšie vzťahy a rozvoj FF PU prof. Mgr. et Mgr. Adriána Ingrid Koželová, PhD., a riaditeľ Inštitútu rusistiky PU prof. PhDr. Ľubomír Guzi, PhD. V úvodnej pracovnej časti zazneli veľmi podnetné a obsahovo výstižné plenárne prednášky vybraných odborníkov z oblasti pragmaštylistiky, slavistiky - prof. PaedDr. Vladimíra Patráša, CSc., ktorý predstavil pragmaštylistické strety a hodnotové posolstvá v Slovenskom rozhlase v 90. rokoch. Príspevok okrem téz, týkajúcich sa napr. problematiky vplyvu súčasných digitálnych médií na náboženstvo, prof. Patráš doplnil zaujímavými zvukovými ukážkami. Prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., z Univerzity Komenského v Bratislave predstavil paraliturgické piesne k ikonám Presvätej Bohorodičky ako špecifickú súčasť kultúrneho dedičstva jednotlivých národných prostredí. Súčasťou prednášky bola napr. demonštrácia byzantských ikonografických kompozícií Hodigitria a Deésis. Plenárne prednášky uzavreli

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 108

hostia z Poľska, pôsobiaci na Pápežskej univerzite Jána Pavla II. v Krakove: prof. ThDr. Wiesław Przyczyna, PhD., a Magdalena Jankosz, PhD., ktorí spoločne predstavili chronemiku, čiže časové hľadisko a problematiku časovej definície Veľkonočného trojdnia.

Po plenárnych prednáškach nasledovali vystúpenia účastníkov v jednotlivých sekciách. Veľmi zaujímavou a podnetnou bola hneď prvá prednáška doc. ThDr. Sidónie Horňanovej, PhD., z Univerzity Komenského o sémantických posunoch a symbolickom jazyku Biblie. Dozvedeli sme sa, že prvotný význam slova *apokalypsa* vychádza z gréckeho slova *apokalypsis* a na rozdiel od dnešného významu tohto slova – katastrofa – odkazuje na odhalenie niečoho, čo bolo skryté. V židovskej tradícii bolo toto slovo reakciou na zničenie Jeruzalema a problematiku smrti. Doc. Horňanová podotkla, že apokalyptická tradícia vychádza najmä z biblickej tradície. Obsahom príspevku boli aj prevzatia z Biblie v kontexte zvieracej symboliky, napr. ovca a dravý vták a pod. Podnetnou časťou príspevku bolo práve časové vymedzenie významu slova apokalypsa a fakt, že význam *literárneho útvaru, opisujúceho zjavenie blízkeho konca* nadobudlo až v neskoršom období.

Mgr. Mária Antónia Strýčková, PhD., zo Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV v príspevku *Lexikálne osobitosti latinských unijných textov z 19. storočia* analyzovala vybrané latinské a latinsko-cirkevnoslovanské texty späté s gréckokatolíckym prostredím historickej Mukačevskej eparchie. Na príkladoch z diel Olšavského, Baziloviča a Szabóa ukázala, ako výber termínov, prekladové ekvivalencie a vysvetľovanie liturgických reálií ovplyvňujú použité predlohy, žáner a perspektíva autora. Zdôraznila význam latinských prameňov pre poznanie byzantsko-slovanskej tradície a spôsobov, ktorými jej predstavitelia vyjadrovali svoju liturgickú a konfesionálnu identitu.

Mgr. Dominik Gazdič zo Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV v sekcii *Jazyk ako faktor etnickej a náboženskej identity* predstavil amerikanizmy v diele Emila Kubeka – rusínskeho autora pôsobiaceho v USA od začiatku 20. storočia. V príspevku sa zameral na amerikanizmy v diele Oľga, ktoré opisuje život rusínskych emigrantov v americkom prostredí. Predstavené boli amerikanizované apelatíva, ktoré tvorili prevažnú väčšinu skúmanej slovnej zásoby, a ich porovnanie s apelatívami, používanými v písomných prameňoch v domovskej krajine emigrantov. Rozšírenosť amerikanizmov autor príspevku dokazoval najmä článkami v dobovej tlači, no pri slove „seler“ (z ang. cellar – pivnica) ako sekundárny prameň, potvrdzujúci používanie apelatíva, poslúžila slovenská próza prvej polovice 20. storočia.

Veľmi inšpiratívna bola diskusia v tejto sekcii s PhDr. Ľubou Kráľovou, PhD., z Občianskeho združenia Kolysočka, Mgr. Dominikou Novotnou, PhD., z Prešovskej univerzity v Prešove a Mgr. Radkou Kacvinskou, PhD., z Univerzity Komen-

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 109

ského v Bratislave. Diskusiu podnetným a odborným komentárom doplnila aj Mgr. Mária Antónia Strýčková, PhD. Predmetom diskusie bola napr. účelovosť používania amerikanizmov v emigrantskej literatúre alebo polemika, týkajúca sa časového ohraničenia počiatkov emigrácie rusínskeho etnika do zámoria. Účastníci sekcie v diskusii neopomenuli ani zjednocujúce a naopak rozdielne faktory medzi jednotlivými regionálnymi etnografickými skupinami Rusínov v zámorí. Rozdielnymi boli napr. mentálne diferencie, keďže každá z týchto skupín rusínskeho národa vychádzala z iného domovského prostredia. Diskutujúci sa zhodli, že naopak najvýznamnejším zjednocujúcim prvkom Rusínov v USA bola viera.

Posledný deň konferencie patril *exkurzii do Bardejova a Bardejovských Kúpeľov*. Týmito lokalitami nás previedla erudovaná sprievodkyňa, ktorá nám podala množstvo zaujímavých informácií o histórii mesta i jednotlivých kultúrnych pamiatok, napr. mestskej radnice, Radničného námestia alebo Baziliky sv. Egídia. V Bardejovských Kúpeľoch sme sa okrem informácií o liečebných prameňoch dozvedeli aj zaujímavé poznatky o histórii a historických osobnostiach, ktoré tieto kúpele navštívili, napr. cisárovnej Alžbete Bavorskej, zvanej Sissi. Sprievodkyňa nás zaviedla aj k soche tejto cisárovnej. Navštívili sme aj tamojší skanzen s množstvom vzácnych artefaktov. Návšteva skanzenu mnohých účastníkov „preniesla“ do obdobia, ktorému sa venujú aj vo svojej vedeckej branži.

Ako celok táto konferencia priniesla množstvo inšpiratívnych a podnetných prednášok a diskusií, viac alebo menej formálnych, ktoré určite pomôžu v ďalšom profesijnom raste účastníkov.

Dominik GAZDIČ

https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2026.1.7

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 110

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 111

Monografia o prekladovej recepcii básnickej tvorby Srečka Kosovela

Srečko Kosovel 1926 – 2026. Pregled prevedenih del ob 100. obletnici smrti. Urednica Mojca Kompara Lukančič. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, 2026. 290 s. ISBN 978-961-299-058-9.

V roku 2026 si slovinská kultúrna verejnosť pripomína 100. výročie smrti Srečka Kosovela (1904 – 1926), jedného z najvýznamnejších predstaviteľov slovinskej modernej poézie. Pri tejto príležitosti vláda Slovinskej republiky vyhlásila rok 2026 Kosovelovým rokom. Hoci umelecky činný bol iba niekoľko rokov, zanechal po sebe rozsiahle literárne dielo, ktoré ovplyvnilo slovinskú literatúru 20. storočia. Jeho básnické texty, nasýtené impresionistickými, expresionistickými a konštruktivistickými prvkami, plné obrazov slovinského Krasu, spoločenskej kritiky, vizionárskych myšlienok a hlbokých humanistických posolstiev, sú aktuálne aj dnes. Kosovelova poézia bola preložená do mnohých jazykov, čo svedčí o jeho význame presahujúcom hranice slovinského kultúrneho priestoru.

Bohatá prekladová recepcia autorovej básnickej tvorby bola hlavným dôvodom na zostavenie rozsiahlej monografie s názvom *Srečko Kosovel 1926 – 2026. Pregled prevedenih del ob 100. obletnici smrti* (Srečko Kosovel 1926 – 2026. Prehľad preložených diel pri 100. výročí smrti), ktorej editorkou je slovinská lingvistka a romanistka Mojca Kompara Lukančič pôsobiaca na Univerzite v Maribore. Monografia nie je len bibliografický prehľad Kosovelových diel preložených do rôznych jazykov, ale tiež sonda do prekladovej recepcie jeho diela, ktoré je vnímané ako „diachrónno-synchrónna projekcia času a priestoru básnikovej tvorby, rozmýšľania, pocitov“ (s. 1).

Monografia má štrnásť kapitol, ktoré predstavujú translatologicky orientované pohľady reflektujúce Kosovelovu poéziu v trinástich cieľových jazykoch. Najrozsiahlejšia časť knihy je venovaná prekladom autorových básní do taliančiny. Ide o štyri kapitoly s názvami *Srečko Kosovel: prevodi poezij v italijanski jezik* (Srečko Kosovel: preklady poézie do talianskeho jazyka, s. 163 – 187) od Mojce Kompara Lukančič, *Srečko Kosovel v italijanskem jeziku in prostoru* (Srečko Kosovel v talianskom jazyku a priestore, s. 189 – 203) od Uršky Ščuka Buršić, *Italijanski prevodi in recepcija Srečka Kosovela* (Talianske preklady a recepcia Srečka Kosovela, s. 133 – 162) od Roberta Grošelja a komparatívne zameraná kapitola *Srečko Kosovel v italijanščini, nemščini in francoščini: prevodi in recepcija* (Srečko Kosovel v taliančine, nemčine a francúzštine: preklady a recepcia, s. 111 – 131) od Julije

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 112

Rozman a Adriany Mezeg. Mojca Kompara Lukančič sa sústredila najmä na zdôraznenie atraktívnosti a blízkosti Kosovelovej poetiky pre talianske kultúrne prostredie. Z hľadiska básnického prekladu vníma taliansky jazyk a jeho analytickú formu ako translatologickú výzvu, keďže avantgardne konštruovaný jazyk básnika je výrazne stručný a útržkovitý. Dôležitosť talianskeho kultúrneho areálu v recepcii Kosovelovej poézie vyzdvihuje vo svojom príspevku aj Urška Ščuka Buršić. Oblasť Krasu, ktorá leží na slovinsko-talianskom pomedzí, prepája nielen dve krajiny, ale aj ich kultúrne a jazykové priestory, ktorých elementy sú v podobe jedinečnej básnickej obraznosti zastúpené aj v autorovej poézii. Umelecký preklad je vnímaný nielen ako jazykový transfer textu, ale zároveň ako most medzi dvoma kultúrami v období veľkého napätia medzi talianskym a slovinským národom v medzivojnovom období. Recepcia Kosovela ako básnika na pomedzí slovinsko-talianskeho kultúrneho areálu je aj ústrednou témou štúdie Roberta Grošelja. Ponúka kompletný prehľad prekladateľských snáh vo vzťahu ku Kosovelovi na talianskom území a zachytáva premeny jednotlivých prekladateľských prístupov v symbióze s postupným zoznamovaním sa s opusom Kosovelovej poézie, počnúc prírodnými impresionistickými tónmi, cez expresionistické ladenie a končiac konštruktivistickými básnickými textami so snahou o verné zachytenie zvukovej a grafickej podoby originálu. Kapitola Julije Rozman a Adriany Mezeg je zameraná komparatívne, porovnáva recepciu autorových textov v troch západoeurópskych jazykoch. Sústreďuje sa na prijatie Kosovela ako avantgardného básnika predovšetkým v nemeckom a francúzskom literárnom kontexte, pričom nechýba ani dôkladne prebádaná talianska recepcia práve vďaka príbuznej geografickej a politicko-spoločenskej minulosti. Veľký počet prekladov do týchto jazykov poukazuje na prestížnu úlohu básnika na „globálnom trhu prekladov“ (s. 111) v minulosti i aktuálnej súčasnosti.

Ďalším rozsiahlym tematickým celkom monografie je kapitola venovaná anglickým prekladom Kosovelových básní pod názvom *EE-AW ali ee-ah: Prevajanje Kosovela v angleščino 1962 – 2024* (EE-AW ali ee-ah: Prekladanie Kosovela do angličtiny 1962 – 2024, s. 5 – 46) od Biljany Božinovskej. Autorka sa snaží zachytiť prekladateľské aktivity v anglofónnom priestore chronologicky – od ich začiatkov v 60. rokoch 20. storočia až po súčasnosť. Zároveň ponúka reálny pohľad na vydávanie slovinskej literatúry v anglosaskom jazykovom areáli a približuje požiadavky vydavateľstiev na britskom a americkom knižnom trhu na vydávanie prekladov zo slovanských literatúr. Ide predovšetkým o uprednostňovanie kánonických literárnych diel, ktoré zároveň odkazujú na domácu literárnu tradíciu. Upozorňuje tiež na to, že dôležitým aspektom sa stáva najmä aktívna spolupráca medzi autorom a prekladateľom. Pri Kosovelovej avantgardnej poézii je splnenie tejto požiadavky problematické; vzhľadom na jeho predčasné úmrtie prekladatelia museli zápasiť s významom a mnohoznačnos-

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 113

ťou jeho inovatívneho jazyka aj s avantgardnou formou básní. Oba segmenty sa v analytickej časti štúdie ukazujú ako dôležité piliere pri rozlične zvolených prekladateľských stratégiách.

Popri nazeraní na prekladateľskú recepciu Kosovelovho diela v neslovanskom jazykovom a kultúrnom prostredí sa v monografii podnetným spôsobom otvára slovensko-český recepčný horizont, pre slovinský kultúrny priestor geograficky nie až taký blízky ako napríklad taliansky, predsa je však preukázateľne iniciatívny v nadväzovaní kultúrnych a medziliterárnych vzťahov. V kapitole *Srečko Kosovel v čeških prevodih in interpretacijah* (Srečko Kosovel v českých prekladoch a interpretáciách, s. 47 – 64) sa Aleš Kozár dôkladne venuje českej recepcii Kosovela, ktorý sa považuje za jedného z najprekladanejších slovinských autorov v Čechách. V rámci českej literárnej vedy sa dokonca objavujú názory na jeho podobnosť s Jiřím Wolkrom, nielen vďaka životným osudom, ale predovšetkým kvôli poetike a kritickým postojom k spoločnosti. Upozorňuje, že záujem o Kosovelovo emocionálne naladenie a pocity melanchólie v českom prostredí nahradilo neskôr nadšenie z experimentálnych konštruktivistických postupov. Kapitolu autor dopĺňa aj interpretačnými časťami, v ktorých sa venuje analýze a hodnoteniu vybraných prekladov. Príbuznosť češtiny a slovinčiny vníma ako zradnú a vedúcu neraz k doslovnému prekladu. Tento jav pozorujú v nadväznosti na slovenské preklady aj autori kapitoly *Recepcija poezije Srečka Kosovela na Slovaškem* (Recepcia poézie Srečka Kosovela na Slovensku, s. 261 – 273) Saša Vojtechová Poklač a Miloslav Vojtech, ktorá predstavuje systematickú a komplexne spracovanú analýzu recepcie básnického diela S. Kosovela na Slovensku. Autori na základe výskumu rozsiahleho textového materiálu, zahŕňajúceho všetky publikované časopisecké i knižné preklady a ich literárnokritické ohlasy, mapujú prekladateľský záujem o básnika od 30. rokov 20. storočia až po súčasnosť. Analýza recepcie básnikovho diela na Slovensku ukazuje, že jeho prítomnosť v slovenskom kultúrnom prostredí nebola kontinuálna a prekladateľský záujem o jeho básnickú tvorbu sa dynamicky menil. Autori v kapitole identifikujú obdobia vzostupu, ale aj obdobia niekoľko desaťročí pretrvávajúcich ruptúr a odmĺk spôsobených nepriaznivými spoločensko-politickými okolnosťami, kedy tvorba tohto básnika upadala do zabudnutia. V prekladovej recepcii Kosovelovej tvorby v slovenskom prostredí autori kapitoly identifikujú tri vlny záujmu o jeho poéziu: obdobie časopiseckých prekladov z 30. a počiatku 40. rokov 20. storočia, ktoré vrcholí vydaním antológie Kolomana Geraldiniho *Piesne zpod Triglava* (1940), obdobie prvej polovice 70. rokov 20. storočia reprezentované časopiseckými prekladmi Františka Lipku a jeho knižným výberom *Rozlúčka so sebou* (1974) a napokon obdobie po roku 2000, v ktorom vychádzajú viaceré knižné i časopisecké preklady Stanislavy Chrobákovej Repar. Každé z týchto období sa vyznačuje špecifickým prístupom

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 114

ku Kosovelovmu básnickému odkazu, každá z generácií prekladateľov sa svojsky vyrovnávala so zložitosťou jeho básnického sveta a prekladateľská prax sa neraz podriaďovala špecifickému dobovému kultúrnemu kontextu, vydavateľskej praxi a v neposlednom rade súvisela aj s úrovňou a intenzitou rozvoja slovensko-slovinských kultúrnych a literárnych vzťahov.

Západoslovanský jazykový areál dopĺňa recepcia poľských prekladov S. Kosovela, ktorej sa vo svojom príspevku *Prevodi Kosovelove poezije na Poljskem* (Preklady Kosovelovej poézie v Poľsku, s. 229 – 246) venuje Monika Gawlak. Sústreďuje sa na tri hlavné pramene spoznávania Kosovelovej poézie – na antológie, ktoré vychádzali od 70. rokov 20. storočia až po druhé desaťročie 21. storočia. Aj v rámci poľských prekladov sa ukazujú konštruktivistické básne ako veľká prekladateľská výzva; nielen v snahe zachovať ich textovo-vizuálny charakter, ale aj v práci s rytmom, ktorý sa v poľštine dosahuje ťažšie z dôvodu ustáleného prízvuku na predposlednej slabike. Podobne ako v češtine a slovenčine, aj v poľštine vníma autorka riziko doslovného prekladu z dôvodu výskytu medzijazykovej homonymie.

Na južnoslovanskú prekladovú recepciu Kosovelovej poézie sa zameriavajú kapitoly *Prevodi in recepcija Kosovelove poezije na Hrvaškem* (Preklady a recepcia Kosovelovej poézie v Chorvátsku, s. 83 – 110) od Ivany Latković a *Kosovelova poezija v makedonščini* (Kosovelova poézia v macedónčine, s. 217 – 228) od Namity Subiotto. I. Latković upozorňuje na skutočnosť, že Kosovel mal veľmi blízke kontakty s chorvátskou literárnou scénou, čo sa odrazilo v možnosti publikovať ešte za života vo viacerých chorvátskych časopisoch, pričom záujem chorvátskej literárnej kritiky sa zintenzívnil po vydaní chorvátskeho prekladu jeho konštruktivistickej zbierky *Integrali*. N. Subiotto v súvislosti s prekladmi do macedónčiny zasa upozorňuje, že väčšina prekladov vznikla až v druhej polovici 20. storočia a ich autormi boli prekladatelia a básnici, ktorí študovali literárnu komparatistiku alebo juhoslovanské literatúry. V kapitole *Integrali duše in jezika: prevajanje poezije Srečka Kosovela na prelomih romunske kulturne zgodovine* (Integrály duše a jazyka: prekladanie poézie Srečka Kosovela na prelomoch rumunskej kultúrnej histórie, s. 275 – 289) autorky Ioana Jieanu a Klara Katarina Rupert na pozadí Kosovelových prekladov básní do rumunčiny otvárajú problematiku tém národnej slobody, nezávislosti a demokracie, ku ktorej sa postupom rokov Rumunsko dopracovalo. Osobitná kapitola je v knihe venovaná aj maďarskej prekladovej recepcii Kosovelovej poézie. Prekladať básnické texty do jazykovo nepríbuznej maďarčiny chápe Mladen Pavičić v príspevku *Srečko Kosovel: prevodi poezij v madžarski jezik* (Srečko Kosovel: preklady poézie do maďarského jazyka, s. 205 – 215) ako veľkú výzvu a náročný proces, v ktorom sa museli vyrovnať s aglutinačným charakterom cieľového jazyka. Medzi netradičné prekladateľské výzvy patrí jednoznačne preklad Kosovelových básní do

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 115

esperanta, ktoré v článku *En la ora boato: prevod Kosovelove poezije v esperanto* (En la ora boato: preklad Kosovelovej poézie do esperanta, s. 65 – 81) analyzuje Simona Klemenčič. Prekvapením je aj vzdialenejšie románske a hispánsko-portugalské prostredie, kde sa prekladatelia museli vysporiadať s inou jazykovou skupinou a čeliť Kosovelovmu stručnému jazyku a krátkym veršom jeho básní.

Prenikanie Kosovelovej tvorby za hranice domácej krajiny a jej následná prekladová recepcia sa udiali najmä vďaka výraznému básnickému talentu vidieť svet bez ukotvenia v konkrétnom čase a priestore, ktorý presiahol limity malej národnej literatúry a kultúry. Monografia je prvou syntézou tohto druhu, ktorá spája rozsiahly súbor jazykov – od tých geneticky najbližších až po vzdialenejšie od stredoeurópskeho priestoru. Predstavuje zaujímavý a dôležitý príspevok v oblasti výskumu prekladovej recepcie Kosovelovej poézie v rôznych cieľových kultúrach. Analýza prekladateľských aktivít je výsledkom chápania jeho básnickej tvorby ako výnimočnej, a to predovšetkým vďaka jeho avantgardnému nastaveniu a snahe vypovedať nielen slovom, ale aj zvukom. Publikácia ako celok predstavuje zásadný príspevok k výskumu medzinárodnej recepcie slovinskej literárnej moderny a avantgardy a presvedčivo demonštruje, že Kosovelova tvorba prekračuje regionálny rámec a tvorí pevnú súčasť (stredo)európskeho modernizmu a avantgardných literárnych tendencií.

Terézia STRUHÁROVÁ

https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2026.1.8

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 116

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 117

Keď Biblia žije v jazyku

DANA BALÁKOVÁ – VIERA KOVÁČOVÁ – ANTON TYROL: Zo života biblickej frazeológie. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2024. 304 s. ISBN 978-80-561-1135-2.

Biblické texty žijú v jazyku aj tam, kde si ich prítomnosť jeho používatelia už neuvedomujú. Ich príbehy, obrazy a symboly pretrvávajú v kultúrnej pamäti a ich stopy nachádzame aj v ustálených jazykových jednotkách. Práve životu biblicky motivovaných frazém v minulom aj súčasnom jazykovom priestore sa venuje monografia *Zo života biblickej frazeológie*, ktorú v roku 2024 vydalo VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku. Publikácia je výstupom grantového projektu VEGA 1/0646/22 *Interkontextovosť biblickej frazeológie*. Frazeologický výskum Dany Balákovej a Viery Kováčovej sa tu prirodzene stretáva s biblistickou a teologickou perspektívou Antona Tyrola, čím vzniká viacrozmerný pohľad na biblicky motivované frazeologické jednotky.

Odborné smerovanie Dany Balákovej naznačuje, že záujem o biblickú frazeológiu prirodzene nadväzuje na jej dlhodobý výskum slovenskej a slovanskej frazeológie. Svedčia o tom okrem iného práce *Nasledije Biblii vo frazeologii* (2013, spolu s Vierou Kováčovou a Valerijom M. Mokienkom), *Slovanská frazeológia a Biblia* (2013), *Lepta biblejskoj mudrosti* (2014), *Z biblickej múdrosti* (2015), ktoré priamo zastrešujú biblickú tematiku.

V prípade Viery Kováčovej možno taktiež sledovať kontinuitu výskumu frazeologickej problematiky. Spolu s Danou Balákovou napísali monografiu *K výskumu biblickej frazeológie* (2017), ktorá predstavuje jedno z bezprostredných odborných východísk predstavovanej práce. Predchádzajúci empirický výskum poskytol bohatú materiálovú a poznatkovú bázu, na ktorú autorky v novej monografii nadväzujú a ďalej ju interpretačne rozvíjajú. Monografiu Zo života biblickej frazeológie tak možno vnímať ako ďalšiu etapu výskumu, v ktorej sa predchádzajúce poznatky autoriek rozširujú o nové aspekty a interpretácie.

Interdisciplinárny charakter monografie dotvára Anton Tyrol, ktorého odborná perspektíva je spätá s biblistikou a katolíckou teológiou. Jeho pohľad je osobitne dôležitý pri overovaní biblického podložia skúmaných jednotiek a pri interpretácii ich sakrálneho rozmeru. Prepojenie lingvistického a teologicko-biblistického pohľadu umožňuje vnímať biblické frazémy nielen ako jazykové jednotky, ale aj ako nositele širšieho kultúrneho a náboženského významu.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 118

Autori v úvode predstavujú Bibliu ako Knihu kníh a poukazujú na jej výnimočné postavenie v kultúrnom a jazykovom priestore. Vplyv biblických textov na jazyk a kultúru sa neprejavuje iba v priamych citáciách alebo pomenovaniach spätých s náboženskou komunikáciou. Biblické texty poskytli priestor na vznik a rozšírenie množstva ustálených jazykových jednotiek, ktoré v priebehu svojho vývinu získavali nové významové a pragmatické funkcie. Cieľom monografie nie je len pokračovať v identifikácii biblického pôvodu frazém, ale aj sledovať ich dynamiku v jazyku. Autori sa zameriavajú na vzťah frazeologickej jednotky k biblickému (pre)textu, na historicko-kultúrne súvislosti, sémantické a pragmatické vlastnosti a fungovanie v súčasnej komunikácii. Výskum je koncipovaný interdisciplinárne a zohľadňuje aj používateľov jazyka.

Jednou z nosných otázok monografie je miera zachovania sakrálneho charakteru biblicky motivovaných jednotiek a ich prenikanie do profánneho komunikačného registra. Biblicky motivovaná jednotka totiž nemusí zostať naviazaná iba na náboženský kontext. V priebehu storočí môže nadobudnúť širšiu platnosť a fungovať aj v situáciách, v ktorých si používateľ jej biblický pôvod už neuvedomuje. Autori preto venujú pozornosť aj dvojdomosti niektorých jednotiek, teda ich fungovaniu v náboženskej aj vo všeobecnej komunikácii. Práve tento aspekt dokladá, že biblická frazeológia nie je uzavretým súborom archaických alebo výlučne náboženských výrazov, ale živou súčasťou súčasného jazyka.

Významnú úlohu v práci zohráva materiál Slovenského národného korpusu. Autori využívajú hlavný korpus písaných textov aj webový korpus a prostredníctvom jeho materiálu sledujú súčasnú živosť skúmaných jednotiek, ich realizačné podoby a spôsoby uplatnenia v diferencovaných komunikačných sférach. Korpusový materiál umožňuje sledovať variantnosť, aktualizácie či frazeologické derivácie a tak aj textotvorné potenciály biblických frazém.

Kompozične monografia pozostáva z troch kapitol: *Zo života vybraných biblických frazém viacaspektovo*, *Zo života vybraných parémií biblického pôvodu viacaspektovo* a *Biblická frazeológia v pregraduálnom štúdiu*. V prvej kapitole autori pracujú s jednotkami spätými s biblickými postavami, vlastnosťami a činnosťami človeka, ale aj s telesnosťou či predmetmi, ktoré v biblickom texte nadobúdajú osobitný symbolický charakter. Nachádzame tu napríklad frazémy *kameň úrazu*, *krívať na obe nohy*, *chodiť od Pontia k Pilátovi*, *prispieť svojou hrivnou*, *plač a škrípanie zubov*, *biť sa do pŕs* či *vstať z mŕtvych*. Pozornosť autori venujú biblickému podložiu frazém, významovej interpretácii, historickým súvislostiam a súčasnému fungovaniu. Dôležitý je v tejto súvislosti aj prístup *ad fontes*, ktorý umožňuje sledovať život frazém v línii minulého a súčasného jazykového stavu.

Analýza zároveň ukazuje, ako sa biblické postavy a udalosti premietajú do všeobecne zrozumiteľných lexikálnych pomenovaní. Mená Pilát, Šalamún, Ma-

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 119

tuzalem či Abrahám už v mnohých prípadoch fungujú aj bez náboženského kontextu a stávajú sa nositeľmi určitých vlastností alebo významových asociácií. Takéto fungovanie biblických proprií vo frazeológii názorne poukazuje na ich zakotvenie v kultúrnej pamäti jazyka.

Druhá kapitola sa venuje sedemnástim vybraným parémiám biblického pôvodu. Autori ich členia podľa vzťahu k biblickému (pre)textu na starozákonné, starozákonno-novozákonné a novozákonné. Aj v tejto časti vychádzajú z konkrétneho jazykového materiálu – *Všetko má svoj čas*, *Zakázané ovocie najviac (najlepšie) chutí*, *Kto druhému jamu kope, sám do nej (s)padne*, *Oko za oko, zub za zub* či *Nehádžte perly sviniam*. Pozornosť sa sústreďuje aj na ich aktualizácie a modifikácie v nových komunikačných situáciách a na ich začleňovanie do odlišných textových kontextov. Analýza tak nezachytáva parémie ako nemenné útvary, ale nazerá na ne v ich súčasnej komunikačnej dynamike.

Tretiu kapitolu *Biblická frazeológia v pregraduálnom štúdiu* možno vnímať ako prirodzené vyústenie predchádzajúceho výskumu. Ak biblická frazeológia predstavuje súčasť kultúrneho dedičstva a zároveň živú súčasť jazyka, otázka jej poznávania a sprostredkovania v procese vzdelávania nadobúda väčší význam. Autori v tejto časti poukazujú na možnosti využitia biblickej frazeológie v pregraduálnom štúdiu a na jej miesto vo výchovno-vzdelávacom procese.

Pozornosť si bezpochyby zaslúži aj terminologická prepracovanosť monografie. Autori pracujú s rozsiahlym odborným aparátom, ktorý im umožňuje presne diferencovať jednotlivé roviny skúmaného materiálu a pomenúvať ich vzájomné súvislosti. Bohatý terminologický aparát pritom zodpovedá šírke skúmanej problematiky a jej interdisciplinárnemu charakteru a umožňuje postihnúť skúmané jednotky v ich sémantickom, historicko-kultúrnom, pragmatickom i biblistickom spektre.

Celková koncepcia monografie smeruje od biblického textu k súčasnému jazykovému používaniu. Autori sledujú, čo sa s biblicky motivovanou jednotkou deje po jej prechode do širšieho jazykového priestoru, ktoré významové a kultúrne prvky zostávajú zachované a ktoré sa naopak modifikujú. Názov *Zo života biblickej frazeológie* je preto veľmi výstižný. Biblia v monografii netvorí len prameň ustálených spojení, ale predstavuje najmä významné textové a kultúrne dedičstvo, ktorého stopy zostávajú v slovenskom jazyku živé aj v prípadoch, keď si ich používatelia už neuvedomujú. Publikácia prispieva k výskumu slovenskej biblickej frazeológie nielen vďaka spracovaniu konkrétneho frazeologického a paremiologického materiálu, ale predovšetkým komplexnosťou pohľadu, ktorý prepája jazykovedné, historicko-kultúrne i biblistické hľadisko. Jej prínos však presahuje samotný výskum biblickej frazeológie. Monografia ukazuje jazyk ako priestor kultúrnej pamäti, v ktorom sa historicky ukotvené významy zachovávajú, pretvárajú a nadobúdajú nové komunikačné funkcie.

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 120

Práve schopnosť zachytiť biblickú frazeológiu v tejto dynamike a zároveň v širších kultúrnych, historických a spoločenských súvislostiach možno považovať za jednu z najväčších hodnôt publikácie.

Michaela GÁBOROVÁ

https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2026.1.9

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 121

Slavica Slovaca 01 2026.qxp_Studia Slavica 21/10/2026 12:14 Page 122

SLAVICA SLOVACA, ročník 61 (2026), č. 1.

Vychádza v roku 2026: 1. číslo v októbri, 2. číslo v novembri a 3. číslo spolu so 4. (supplementum) v decembri.

Vydavateľ: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.
Tel.: +421 2 59 20 94 11 e-mail: slavicaslovaca@savba.sk

Tlač: Alfa print, s. r. o., Martin

Cena jedného čísla: 10 € + poštovné. Ročné predplatné: 30 € + poštovné.
Objednávky predplatného prijíma vydavateľ.

Časopis je evidovaný: Scopus, CEJSH, C.E.E.O.L., ERIH PLUS, SJR, ProQuest, EBSCO

ISSN 0037-6787